KUUSİNEN

TARİHÎ MATERYALİZM

'tarihî maddecilik'

SOSYAL YAYINLAR

TARİHÎ MATERYALİZM
(TARİHÎ MADDECİLİK)

SOSYAL YAYINLAR NO. 16

KUUSİNEN

TARİHÎ MATERYALİZM
(TARİHÎ MADDECİLİK)

Çeviren

K. Sahir SEL

SOSYAL YAYINLAR
Cağaloğlu, Servili Mescit Sok.
Kurt İş Hanı 107 - İSTANBUL

TAN GAZETESİ VE MATBAASI
İ S T A N B U L — 1 9 6 6

EDİTÖRÜN NOTU

SOSYAL YAYINLAR, okuyucuları tarafından büyük bir ilgiyle karşılanan Kuusinen'in Diyalektik Materyalizm'*inden sonra, aynı yazarın* Tarihî Materyalizm'*ini de dilimize kazandırmış bulunuyor.*

Tarihî materyalizm, sosyalist dünya görüşünün temel felsefesi diyalektik materyalizm'in insan cemiyeti ve tarihine tatbik edilmiş şekli, bu felsefenin tabiî bir uzantısıdır. Materyalist felsefenin temel prensipi olan maddenin (tabiat, varlık) ruhtan (şuur, fikir, düşünce) önce geldiği, bunu meydana getirip şartlandırdığı ve kendi gelişme gücünü kendi içinde taşıdığı prensipini, cemiyet ve tarih alanına ilk defa olarak ve konsekan bir şekilde tatbik eden Karl Marx ve Friedrich Engels olmuştur. Marx, tarihî materyalizmin temel prensipini şöyle formülleştiriyordu: "İnsanların varlığını tâyin eden onların şuuru değil, bilâkis onların şuurunu tâyin eden sosyal varlıklarıdır." Cemiyetin varlığı onun maddî hayatı, yani her şeyden önce insanların yaşaması için zarurî olan şeylerin istihsalini hedef tutan beşer faaliyetidir. İnsanlar, yine Marx'ın deyişiyle, "maddî hayatlarının sosyal istihsali sırasında muayyen, zarurî, iradelerine tâbi olmıyan bazı münasebetlere, istihsal münasebetlerine girişirler." Bu istihsal münasebetleri (mülkiyet münasebetleri, ekonomik münasebetler) cemiyetin maddî temelini teşkil eder. Bu temel üzerinde, bunun tarafından tâyin edilen bir sosyal üstyapı (siyasî hukukî, felsefî dinî, v.s. fikirler, devlet, kilise, siyasî partiler, v.s. gibi müessese ve teşkilâtlar) yükselir. İstihsal münasebetleri ise istihsal kuvvetleri (istihsal vasıtaları, iş âletleri, belli bir istihsal tecrübesine sahip insanlar) tarafından tâyin edilir. İstihsal kuvvetleri

ile istihsal münasebetleri, istihsal tarzı denilen diyalektik bir bütün teşkil ederler. İstihsal kuvvetleri bu bütünün akıcı ve değişken yanı, ona iç dinamizmini veren yanıdır. Fakat, istihsal münasebetlerinin kendilerine çizdiği çerçeve içinde hareket etmek zorunda olan istihsal kuvvetleri serbestçe gelişebilmek için kendilerine uygun düşen istihsal münasebetlerinin varlığını gerektirirler. Bu ise, sosyalist devre gelinceye kadar, ancak geçici olarak kurulabilecek bir uygunluktur. İstihsal kuvvetleri ile istihsal münasebetleri arasındaki çatışma sınıflı cemiyetlerde, bilhassa, sınıflar arasındaki tezatları keskinleştirir, çünkü bu sınıflardan bir kısmının çıkarları eski istihsal münasebetlerinin (mülkiyet münasebetlerinin) devam etmesine bağlıdır.

Sosyal fenomenleri tabiat fenomenlerinden ayıran esaslı fark, bunların akıl ve irade sahibi varlıklar olan insanların aracılığı ile meydana gelmesidir. Tarihin ve cemiyetin de tıpkı tabiat kanunları gibi objektif ve kesin hükümlü kanunları bulunduğunu söylemek, insanın hürriyetini yok etmek, onu bu kanunların kör bir âleti derecesine indirmek olmaz mı? Kuusinen, kitabının halk kitlelerinin ve ferdin tarihteki rolüne ait bölümünde bu soruyu menfi olarak cevaplandırıyor. Bilâkis, tarihî materyalizm, cemiyetin ve tarihin objektif kanunlarını insanlara öğretmek suretiyle, onlara, ilk olarak, kendi tarihlerini tam bir şuurla, menfaatlerine en uygun gelecek şekilde yapmak imkânını sunmaktadır. Hürriyet zaruretin inkârında değil, bunun anlaşılmasındadır.

Kuusinen, kitabının son bölümünde sosyal tekâmülün yükselici karakterini ve bu tekâmülün çeşitli sosyal düzenlerdeki cereyan tarzını inceliyor.

Okuyucularımız, Diyalektik materyalizm'*de olduğu gibi bu kitapta da, konuların müspet ekspozesi ile birlikte, burjuva filozof ve sosyologlarının görüşlerinin tenkidini bulacak ve bunlar tarafından ileri sürülen çeşitli "reddiye" ler hakkında bizzat hüküm vermek imkânına kavuşacaklardır.*

BÖLÜM I

TARİHÎ MATERYALİZMİN MAHİYETİ

1. SOSYAL TEORİLERDE İNKILÂP YAPAN BİR BULUŞ

Sosyal düzen tesadüf eseri olarak mı kurulmuştur, yoksa gözle görülmeyen, ama zorlu bir gücü olan bazı sebepler tarafından mı şartlandırılmıştır? Bu düzen değiştirilebilir mi? Yalnız bir azınlık için değil, herkes için refah ve hürriyetin gerçekleştirilmesi mümkün müdür? Eğer mümkün ise, bunun vasıtaları nelerdir? Ve insanlığı bu kadar özlenen bu gayelere kim ulaştıracaktır? Nihayet, insanlık hangi yönde tekâmül etmektedir: gelişme ve terakki yönünde mi, yoksa duraklama ve çöküş yönünde mi?

Tarihin her devrinde, her milletten düşünürler, bu soruları cevaplandırmağa çalıştılar. Fakat, yüzyıllar boyunca bu düşünürlerin teorileri, daima daha başka bilginlerin tenkitleri ve bizzat tarihî tekâmül tarafından yalanlandı. Cemiyetin bilinmesi zor bir işti.

Gerçekten de, cemiyetin tekâmülü, tabiatın tekâmülüne nispetle çok daha komplekstir. Tabiî fenomenler doğrudan doğruya müşahede ile görülen bir düzen arzederler. Bu, onların daha kolay bir şekilde anlaşılmalarını mümkün kılar. Sosyal hayatta böyle bir düzenliliğin meydana çıkarılması çok daha güçtür. Bu, hiç şüphesiz, cemiyetin incelenmesi işini daha kompleks bir hale sokar, buradaki kanunların farkedilmesine engel olur.

Diğer bir fark da şudur: tabiatta, bizim için, spontane (kendiliğinden hareket eden), gayrişahsî kuvvetlerin aksiyonu bahis konusudur. Halbuki, cemiyetin tarihinde daima bazı maksatlar peşinde koşan şuur ve irade sahibi insanların hareket ettikleri görülür. İlk bakışta, yapıla-

cak başlıca iş beşerî varlıkları harekete getiren saikler'n meydana çıkarılmasından ibaret imiş gibi görünür: bir aksiyon adamının takip ettiği gayeler bilinirse, onun niçin filân tarzda davranıp başka türlü davranmadığı bilinecektir. Fakat Marx'tan önceki sosyolojide baş yeri tutmuş olan ve bugün dahi cemiyet hakkındaki burjuva teorilerinde hükmünü sürdüren bu psikolojik izah tarzı yetersiz ve sathîdir.

Elbette, her fert muayyen bazı saikler tarafından harekete itilir ve bazı gayeler peşinde gider. Fakat, önce, filân ferdin niçin filân saik ve maksatlar tarafından harekete getirilip, niçin başka bazı saik ve maksatlar tarafından harekete getirilmediği sorusu akla gelir. Sonra, sathî bir tarih bilgisi bile gösterir ki, insanların özleyişleri ve menfaatleri ve, dolayısıyle, aksiyonları daima birbiriyle çatışır ve bu çatışmanın neticesi, yani tarihî hâdise, buna katılanların arzu ettikleri şey olmaktan çok uzaktır.

Meselâ, 1789-1794 Fransız ihtilâlinin şefleri, aklın ve ebedî adaletin saltanatını kurduklarını, insanın tabiî eşitliği ve ortadan kaldırılamaz hakları temeline dayanan bir cemiyet yarattıklarını düşünüyorlardı. Fakat, gerçekte, bunların burjuva sınıfının hâkimiyetine zemin hazırlamaktan başka bir şey yapmadıkları çok geçmeden anlaşıldı. Derebeyleriyle (feodallerle) toprak köleleri (serfler) arasındaki eski eşitsizlik yerini yeni bir eşitsizliğe, burjuvaziyle işçiler arasındaki eşitsizliğe bıraktı.

Her ferdin şuurlu faaliyeti ile cemiyetin tüm olarak kendiliğinden (spontane) tekâmülü arasındaki bu tezat Marx'tan çok önce de farkedilmişti. Fakat, bilginler bunu doğru olarak izah edemiyorlardı. Bu bilginler bazı tarihî şahsiyetleri harekete getiren gaye ve saikler hakkında tahminlerde bulunmakla yetiniyor ve böylece tarihi bir olağanlıklar yığını haline getiriyorlardı. Tarihi bir zarurî prosesüs olarak mütalâa etmek istiyenler ise, çok geçmeden, fatalizme (kaderciliğe) gömülmekte, tarihi gûya insan aksiyonlarına kumanda eden ne idüğü belirsiz bir

dış kuvvetin (Tanrı, "mutlak fikir", "küllî akıl", v.s.) aksiyonu mahsulü gibi görmekteydiler.

Bizzat sosyal tekâmülün kompleks mahiyetinden gıdalanan idealist tarih anlayışı; ekonomik ve sosyal eşitsizliğin, bir kısım insanların zenginliği ve güçlülüğü ile diğer bir kısım insanların fakirlik ve köleliğinin hakikî sebeplerinin gizli kalmasında menfaati olan sömürücü sınıfların desteğinden elbette ki faydalanacaktı. Nitekim, idealist cemiyet anlayışları bugün bile tesirli olmakta ve kapitalist memleketlerde geniş ölçüde yayılmış bulunmaktadır.

İnsanların fikirlerini, kanaatlerini, şuurlu aksiyonlarını tâyin eden şeyi izah etmek için, sosyal fenomenleri inceleme metodunun kendisinde bir inkılâp yapmak gerekiyordu. Bu inkılâp ancak sınıf mücadelelerinin maddî, ekonomik köklerini açığa vuran kapitalizmin kuruluşundan ve işçi sınıfının tarih sahnesinde boy gösterişinden sonra mümkün oldu. Daha ileride de göreceğimiz gibi, cemiyetin sıkıca ilmî izahından korkmayan ve üstelik bunda kendisi için hayatî bir menfaat gören ilk sınıf işçi sınıfıdır.

Marx ve Engels'in ilmî çalışmaları sırf bu şartlar sayesinde mümkün olmuştur. Marx ve Engels, diyalektik maddeciliği cemiyetin ve cemiyet tarihinin tetkikine yaydılar, sosyal tekâmülün genel kanunlarının ilmini kurdular. *Tarihî maddecilik,* yahut *materyalist tarih anlayışı* işte budur.

Marx ve Engels'in sosyal ilimde gerçekleştirdikleri inkılâp, her şeyden önce, onların hiçbir tabiat üstü kuvvet mevcut olmadığını, insanların kendi tarihlerini kendi elleriyle yaptıklarını ispat etmiş olmaları vakıasında ifadesini bulur. Bu suretle, her türlü mistik cemiyet anlayışına ezici bir darbe indirilmiş ve tarihin hiçbir dış müdahaleyi gerektirmiyen tabiî bir prosesüs olarak anlaşılmasına doğru giden yol çizilmiş oluyordu.

Diğer taraftan, tarihî maddecilik insanların kendi tarihlerini keyfî bir tarzda değil, fakat daha önceki nesiller-

den miras aldıkları objektif maddî şartlar içinde yaptıklarını tespit etmiştir. Böylece, volontarizm (iradecilik) ve sübjektivizm temelinden sarsılmış ve tarihi tabiî bir tekâmül olarak gören bir tarih anlayışı yönünde yol açılmış oldu. Marx'çı teorinin cemiyet ilmi bakımından önemi çok büyüktür. Bu materyalist teori "ilk defa olarak bir *ilmî* sosyolojiyi mümkün kıldı. Sosyal münasebetler istihsal münasebetlerine, istihsal münasebetleri de istihsal kuvvetlerine indirilmek suretiyle, sosyal formasyonların gelişmesini bir tabiî tarihî prosesüs olarak incelemek imkânını veren biricik sağlam temel keşfedildi."

Tarihî materyalizmin temel prensipi Marx tarafından şu şekilde formüllendirilmiştir: "İnsanların varlığını tâyin eden onların şuuru değil; bilâkis onların şuurunu tâyin eden sosyal varlıklarıdır." Başka bir deyişle, tabiatta olduğu gibi cemiyette de varlık, maddî hayat önce gelir, şuura ve spiritüel hayata nispetle tâyin edici odur.

Maddeci tarih öğretisine göre, sosyal şuur, belli bir cemiyete ait siyasî ve hukukî teorilerin, dinî, felsefî, ahlakî telâkkilerin tümünden müteşekkil olup, ayrıca, sosyal ilmi, sanatı ve soysal psikolojiyi (moral, kolektif his ve reaksiyonlar) de ihtiva eder. Sosyal varlığa gelince, bu, cemiyetin olanca kompleksliği ve bütün tezatları ile alınan maddî hayatıdır.

Öyleyse, tarihî maddeciliğin ortaya koymuş olduğu gibi, cemiyetin bütün çehresini, yapısını, fikir ve müesseselerini tâyin eden maddî hayattan müşahhas olarak anlaşılması gereken şey nedir?

2. CEMİYETİN MADDÎ TEMELİ İSTİHSAL TARZIDIR

Cemiyetin maddî hayatı her şeyden önce, hayat için elzem olan objelerin ve malların — yiyecekler, giyecekler, meskenler, v.s. — istihsali amacını güden insan çalışmasıdır. Bu faaliyet tabiî ve ezelî bir zarurettir, cemiyetin bizzat mevcudiyetinin mutlak şartıdır. Engels'in dediği gibi, insanlar siyaset, ilim, sanat, din v.s. ile meşgul olma-

dan önce, yemek ve içmek, barınmak, giyinmek, v.s. zorundadırlar.

İstihsalin tabiî temelleri coğrafî ortam ile nüfus kesafetidir. Bu tabiî temeller sosyal tekâmülde büyük bir rol oynamalarına, bunu hızlandırıp yavaşlatmalarına rağmen, tarihî prosesüsün temelini teşkil etmezler. Tek ve aynı bir tabiî ortam içinde farklı sosyal rejimler bulunabilir ve nüfus kesafeti çeşitli tarih şartları içinde aynı rolü oynamaz.

Dış ortama pasif bir şekilde intibak eden hayvanların aksine olarak insan bu ortam üzerine tesir eder, âlet imal ve istimalini gerektiren emeği sayesinde kendisi için zarurî olan maddî servetleri elde eder. Cemiyet, âletlerini keyfi olarak seçemez. Her yeni nesil kendisinden önceki nesiller tarafından yaratılmış olan istihsal âletlerini alır ve ancak tedricî surette değiştirip mükemmelleştirdiği bu âletlerin yardımıyle istihsalde bulunur.

Bundan başka, sözü geçen âletlerin mükemmelleştirilmesi işi muayyen (déterminé) bir sıraya göre devam eder. İnsanlık, meselâ, taş baltadan bir hamlede atom santraline geçemez. Her yeni mükemmelleştirme veya icat ancak geçmişin kazançlarından hareketle gerçekleştirilebilir, belli bir memleketin veya daha ileri bir başka ülkenin istihsalinde, pratiklerinde (usages) ve bilgilerinde yavaş yavaş birikegelmiş tecrübeyi göz önünde bulundurmak zorundadır.

Fakat, iş âletleri kendi başlarına çalışmazlar. İstihsalde baş rol insanlardadır. İnsanlar bazı iş alışkanlıkları ve edinilmiş tecrübe sayesinde iş âletlerine şekil verir ve bunları kullanırlar.

İş kuvvetleri, cemiyet tarafından yaratılan istihsal vasıtalarını ve, her şeyden önce, maddî servetlerin istihsaline yarıyan iş âletlerini ve belli bir tecrübeye dayanarak istihsalde bulunan insanları ihtiva ederler.

Fakat, cemiyetin maddî hayatı istihsal kuvvetlerinden ibaret değildir.

İstihsal, ıssız adasında yaşıyan Robinson gibi tek başına bir ferdin yaptığı bir iş değildir. İstihsal daima ***sosyal*** **bir karakter taşır.** İnsanlar maddî servetlerin istihsali sırasında ister istemez birbirleriyle bağlantı kurarlar. ve her müstahsilin emeği sosyal emeğin bir parçası halini alır.

Tarihin ilk safhalarında bile insanlar hayatlarını sürdürebilmek için birleşmek ve, gayet iptidaî birtakım âletler sayesinde, vahşi hayvanlara, tabiat kuvvetlerine. v.s. karşı mücadele ederek yaşama vasıtalarını elde etmek zorunda kalmışlardır. Sosyal iş bölümü geliştikçe, insanların birbirleriyle olan bu bağlılıkları büsbütün artmıştır. Meselâ, zanaatların ortaya çıkışıyle birlikte köylüleri zanaatkârlara, zanaatkârları birbirlerine ve köylülere bağlıyan bir tâbilik bağı kurulmuştur. Görüldüğü gibi, müstahsiller çeşitli bağlarla birbirlerine bağlıdırlar.

Burada söz konusu olan yalnızca istihsalin muhtelif dallarında çalışan insanlar arasındaki münasebetler değildir: ileride görüleceği gibi, istihsal kuvvetlerinin gelişmesinin bir merhalesinde bütün istihsal vasıtalarının veya bunlardan başlıcalarının mülkiyeti doğrudan doğruya istihsalde bulunanlardan koparak cemiyetin küçük bir miktar üyesinin ellerinde toplanır. Bundan sonra, müstahsillerle iş âletleri artık birbirleriyle birleşemezler; istihsal vasıtalarına sahip olanlarla müstahsiller arasında muayyen bazı münasebetler teessüs etmediği takdirde istihsal [fiili] başlıyamaz. Bu münasebetler *sınıflar* arası münasebetler halini alırlar. Sınıflar öyle bir takım büyük insan gruplarıdır ki, bunlardan bazıları, istihsal vasıtalarının mülkiyetini ellerinde bulundurur ve, bu vasıtalardan tamamen veya kısmen mahrum bulunan ve [bu yüzden] istihsal vasıtalarının sahipleri hesabına çalışmak zorunda olan, diğer cemiyet üyelerinin emek mahsullerine sahip çıkarlar. Meselâ, kapitalist cemiyette burjuva sınıfı çalışmaz, ama fabrikaları, üzinleri, demiryollarını tasarrufunda bulundurduğundan işçilerin emeğinin meyvalarını kendisine maledebilir. İşçilere gelince, bunlar isteseler de istemeseler de hayatlarını ancak iş kuvvetlerini

kapitalistlere satarak kazanabilirler, çünkü istihsal vasıtalarından mahrumdurlar.

Marx ve Engels, insanların maddî servetlerin istihsali sırasında kurdukları bu münasebetlere *istihsal münasebetleri* adını vermişlerdir. Bunlara ekonomik münasebetler de denir.

İstihsal münasebetleri şuur dışında teessüs ederler ve bu mânada maddî bir karakteri haizdirler. İstihsal münasebetlerinin nev'i (nature) istihsal kuvvetlerinin gelişme seviyesine ve karakterine tâbidir. Meselâ, kölelik rejimine has iktisadî münasebetlerin iptidaî komünote'de bulunmasına imkân yoktu. Evvelâ, bu cemiyette iş âletleri o kadar basit idi ki (sopa, taş balta), kim olsa bunları imal edebilirdi. Bu yüzden bu âletlerin özel mülkiyette bulunması kabil değildi. Sonra, iş veriminin zayıf olması sebebiyle ancak asgarî zarurî miktarda istihsal yapabilen cemiyette hiçbir kimse cemiyetin diğer üyelerini istismar edebilecek durumda bulunmuyordu ve parazit sınıflar beslenmesi maddeten imkânsızdı.

Bu misalden de görüleceği gibi, bir yanda insanların istihsal sırasında kurdukları münasebetler ile, öbür yanda istihsal kuvvetleri birbirlerinden ayrı şeyler olmayıp bir birlik teşkil ederler. İstihsal kuvvetleri ile istihsal münasebetlerinin bu birligine *istihsal tarzı* adı verilir.

İstihsal nasıl gelişir

Çok eski zamanlardan günümüze gelinceye kadar sosyal istihsal, daima daha mütekâmil istihsal tarzlarının birbiri peşisıra gelişini gösteren itiraz götürmez bir terakki manzarası sunar.

İmdi, bu tekâmül nasıl olur? Bunun muharrik kuvveti nedir?

Vakıalar, istihsalin, gelişme kaynaklarını kendi içinde taşıdığını göstermektedir. Marx, tarihi "kendiliğinden

(spontane) gelişme halindeki sosyal durum" (1) diye tarif ederken bunu belirtmiş olmaktadır.

İnsanlar emekleriyle dış tabiat üzerine tesir eder ve bunu değiştirirler. Bu suretle, onlar kendi kendilerini değiştirirler, iş alışkanlıkları ve dış dünya hakkında bilgiler edinirler. Bütün bunlar, âletleri ve bunların kullanılışını mükemmelleştirmeyi, yeni âletler icat etmeyi, istihsali daha iyileştirmeyi mümkün kılar. Ve bu mükemmelleştirmeler veya icatların her biri, bazen teknikte ve randımanda hakikî bir inkılâp (tournant) meydana getirerek, [istihsalde] yeni iyileştirmelere yol açar.

Ancak, evvelce de söylediğimiz gibi, istihsal yalnız insanla tabiat arasında değil, bizzat insanlar arasında da bazı münasebetler kurulmasını zarurî kılar. Bu münsebetler de, ayrıca, istihsal kuvvetlerinin terakkisi üzerinde müessir olurlar. İstihsal münasebetleri, müstahsilleri ve iş âletlerinin sahibi olan sınıfları harekete getiren saikleri şartlandırırlar. Her cemiyetin iktisadî kanunları, yaşama ve çalışma şartları ve istihsal kuvvetlerinin tekâmülü üzerine tesir eden diğer faktörler istihsal münasebetlerinin karakterine tâbidir.

İstihsal kuvvetleri ile istihsal münasebetleri arasındaki karşılıklı tesir

İstihsal kuvvetleri ile istihsal münasebetlerinin, ifadesini istihsal tarzında bulan birliği aslâ bu iki unsur arasında tezatlar bulunmıyacağı mânasına gelmez.

Bunun da sebebi bu iki unsurun farklı bir şekilde gelişmesidir. Tümüyle tarihte olduğu gibi bir tek istihsal tarzı içinde de teknik çalışma usulleri (les procédés) ve tecrübe, genel olarak az çok sürekli bir şekilde terakki ederler. Daha akıcı, daha değişken bir unsurdur bu.

İstihsal münasebetlerine gelince, bunlar belli bir tarz içinde değişikliklere uğramalarına rağmen, mahiyetleri olduğu gibi kalır. Meselâ, modern kapitalizm, monopolist

(1) K. Marx ve F. Engels, *Kolonicilik üzerine yazılar.*

devlet kapitalizmi, XIX uncu yüzyıl kapitalizminden aşikâr bir surette farklıdır. Fakat, kapitalist istihsal münasebetlerinin temeli, yani istihsal âlet ve vasıtaları üzerinde özel mülkiyet aynıdır. Su halde, kapitalizmin esas kanunları yine yürürlüktedir. İstihsal münasebetlerindeki köklü değişiklikler zarurî olarak bir sıçrama, devamlılıkta bir kesinti karakteri taşır ki, bu da eski istihsal münasebetlerinin *tasfiyesi* ve bunların yerine yeni istihsal münasebetlerinin konulması, yani yeni bir istihsal tarzının ortaya çıkması demektir.

Böylece, sosyalist devre gelinceye kadar, her istihsal tarzının tarihinde istihsal münasebetleri ile istihsal kuvvetlerinin karakteri arasındaki uygunluğun niçin ancak geçici bir uygunluk olabileceği anlasılır. Mûtat olarak, bu uygunluk, bir istihsal tarzının gelişmesinin başlangıcında, istihsal kuvvetlerinin tekâmül derecesine uygun düşen yeni istihsal münasebetlerinin kuruluş merhalesinde kendisini gösterir. Fakat, tekniğin ilerlemesi, tecrübenin ve bilgilerin birikişi durmak şöyle dursun, genel olarak daha da hızlanır. Bu hal, istihsal münasebetlerinin, istihsal kuvvetlerinin hamlesi üzerindeki müspet tesirinin müşahhas bir tezahürüdür. İstihsal münasebetleri istihsal kuvvetlerine uygun düştükleri zaman, bu tekâmül nispeten düzenli ve aksaksız bir şekilde devam eder.

Fakat, istihsal münasebetleri istihsal kuvvetlerini devamlı surette takip edemez. Sınıflara bölünmüş cemiyette, bu münasebetler bir kere doğdular mı, kanunlar, sınıfların politikası, devlet ve başka müesseseler tarafından mülkiyet şekilleri altında hukukî ve siyasî bakımdan tesbit edilirler.

İstihsal kuvvetleri geliştikçe, bunlarla istihsal münasebetleri arasındaki uygunluğun sona ererek nihayet bir çatışmanın ortaya çıkması mükadderdir, çünkü eskiyen münasebetler istihsal kuvvetlerinin ilerlemesine engel olurlar.

Meselâ, feodal cemiyette toprağın sahibi durumunda bulunan senyör'ün (derebeyinin) mülkiyet hakkına ve

köylünün senyöre şahsen bağlı oluşuna dayanan münasebetler, cemiyetin o devirde sahip olduğu istihsal kuvvetlerine uygun düşmekte idi; ve bu sebeple bu kuvvetlerin gelişmesini kolaylaştırıyordu. Fakat, endüstri (önce manüfaktür endüstrisi, sonra maşinizm) büyük bir hızla ilerlemeğe başlayınca durum değişti: feodal cemiyette mevcut münasebetler, endüstrinin gelişmesini engelliyen birer köstek halini aldı; endüstrinin hem şahıs olarak hür, hem de istihsal âletlerinden mahrum emekçilere, açlığın sevkiyle fabrikalarda ve üzinlerde kapitalizmin boyunduruğuna râmolacak emekçilere ihtiyacı vardı. Çağdaş kapitalizm de istihsal kuvvetleriyle istihsal münasebetleri arasındaki uyuşmazlığa göze batıcı bir misal teşkil eder. İstihsalin sosyalleşmesi yolundaki muazzam ilerlemeler kapitalist özel mülkiyetin dar çerçevesi içine tıkılmıştır. Bu hal kendisini buhranlar ve tahripkâr savaşlar halinde, ekonomik tekâmül ritminin ağırlaşması, v.s. halinde açığa vurur.

İstihsal münasebetleriyle istihsal kuvvetleri arasındaki çatışma sosyal hayatın çeşitli alanlarındaki ve, her şeyden önce, sınıflar arasındaki tezatları keskinleştirir. Bu sınıflardan bazıları menfaatleri itibariyle eski istihsal münasebetlerine bağlı bulunurlar. Bu çatışma en'inde sonunda eski istihsal münasebetlerinin ortadan kalkması ve bunların yerine, istihsal kuvvetlerinin geçmiş ve gelecek inkişafını hesaba alan yeni münasebetler kurulması suretiyle çözülür. Yeni bir istihsal tarzı ortaya çıkar. Bu — daha yüksek bir seviyede olmak üzere — yeni bir tekâmül devresinin (cycle) başlangıcıdır. Bu tekâmül devresi de bir öncekiyle aynı safhalardan geçer ve, eğer antagonist sınıflara bölünmüş bir cemiyet bahis konusu ise, bu devre de eski istihsal tarzının çöküşü ve yeni istihsal tarzının doğuşu ile son bulur.

3. TEMEL VE ÜSTYAPI

Gördüğümüz gibi, istihsal kuvvetlerinin durumu, istihsal münasebetlerinin karakterini, yani cemiyetin eko-

nomik sistemini tâyin etmektedir. Ekonomik sistem ise her türlü sosyal münasebetlerin, fikirlerin ve müesselerin *temel*'idir. Belli bir temel üzerinde ortaya çıkan sosyal fikirler (siyasî, hukukî, felsefî, dinî, v.s.), müessese ve teşkilâtlar (devlet, kilise, siyasî partiler, v.s.) cemiyetin *üstyapı*'sını teşkil ederler. Temel ve üstyapı teorisi istihsal tarzının ne suretle cemiyet hayatının bütün veçhelerine, son tahlilde, kumanda ettiğini izah eder ve belli bir cemiyetin ekonomik münasebetleriyle diğer bütün münasebetleri arasındaki bağlılığı gösterir.

Her cemiyetin kendine has bir temeli ile bu temele tekabül eden bir üstyapısı vardır.

Cemiyetin sınıflara bölünüş tarzı, hâkim mülkiyet şekillerine tâbidir; ve bu bölünüş de siyasî münasebetlerin ve hukuk normlarının karakterini tâyin eder. Sosyalist rejimde monarşi tasavvur edilemez ve köleci cemiyette genel oy hakkının bulunması imkânsız bir şeydir. Daha ileride görüleceği gibi, feodal istihsal münasebetleri yalnızca köylünün toprak sahibine maddeten bağımlılığını değil, aynı zamanda çeşitli şahsî bağımlılık şekillerini de tazammum eder. Feodal hukuk bu bağımlılığı köylülerle senyörlerin hukukça eşitsizliği şeklinde dile getirir.

Kapitalist istihsal münasebetleri hukuk münasebetlerinde değişikliklere yol açtı. Doğrudan doğruya baskının ve şahsî bağımlılığın yerine konulan "açlık disiplini" işçi ile kapitalistin şeklen eşitliğini ilân eden kanunlarla tahkim edilmiştir. Fakat, burjuva hukuku özel mülkiyet sistemine dayandığından burjuvazinin ilân ettiği eşitlik mülk sahibi sınıfların hâkimiyetini müeyyideleştirmekten başka bir şey yapmaz. Binaenaleyh, siyasî ve hukukî münasebetler ekonomik münasebetlerden çıkar ve bunlara tâbidir.

Felsefî, dinî, ahlâkî, estetik ve daha başka fikir ve tasavvurlar için de aynı şey vârittir. Meselâ, bilindiği gibi, iptidaî cemiyette kabileler arasındaki savaşlarda alınan esirler öldürülür, bazen de yenirdi. Sonra sonra, bu esirler köle haline getirildiler. Örf ve âdetlerdeki bu

"yumuşama"yı nasıl izah etmeli? İş veriminin artması başkasının emeğine konmayı, insanın insan tarafından sömürülmesini mümkün kılıyordu. Bu ekonomik temel, kölelik devrine has yeni örf ve âdetler, yeni fikirler doğurdu.

Sosyalist istihsal münasebetlerinde meydana gelen transformasyonlar, cemiyet üyelerinin fikirlerinde, ahlâkında, davranış kaidelerinde bir başkalaşma doğurur. Kapitalist rejimde malî spekülâsyon, tıpkı meselâ hekimlik, avukatlık gibi bir meslek; çok çok, bir düzene bağlanmış (küçük spekülâtörlerin zararına, büyüklerin çıkarına olarak), fakat daima kendisine tekabül eden müesseseler (borsa, v.s.) kadar meşru olan bir meslek telâkki edilir. Başka insanların emeğinin sömürülmesine dayanan, paranın en yüksek değer, her şeyin kıstası sayıldığı bir cemiyette başka türlü olamazdı. Sosyalist cemiyette ise, aksine, spekülâsyon cemiyetçe ahlâken lânetlenen bir şey olduktan başka, kanunen de yasak edilmiştir.

Temel üstyapıyı tâyin ettiğine göre, temeldeki, istihsal münasebetlerindeki her değişiklik üstyapıda bir değişikliğe, devlette, hukukta, siyasî münasebetlerde, ahlâkta, ideolojide radikal tahavvüllere yol açar. Üstyapı da, kendi cihetinden istihsal münasebetleri üzerine tesir edebilir, bunların transformasyonunu geciktirebilir veya hızlandırabilir.

Meselâ, günümüzde burjuvaziye ait siyasî müesseselerin, burjuva cemiyetinin hukuk ve ideolojisinin, kapitalist mülkiyetin muhafazasında büyük bir rol oynadıkları, bunun yerine, uzun zamandanberi bir zaruret halini almış olan, sosyal mülkiyetin konulmasını frenledikleri besbellidir.

İdareci sınıfın fikirleri ve müesseseleri, sınıflara bölünmüş cemiyetin üstyapısında hâkim durumdadır. Fakat, üstyapı aynı zamanda ezilen sınıfların fikir ve teşkilâtlarını, menfaatlerini korumak için yaptıkları mücadelede bu sınıflara yardım eden fikir ve teşkilâtları da ihtiva eder.

Burjuva cemiyetinin işçiler ve kapitalistler olarak bölünmesi, eninde sonunda bu sınıfların şuuruna akseder. Bu itibarla, işçi sınıfının ideolojisi ve teşkilâtları da, cemiyette burjuvazinin sınıf ideolojisine ve teşkilâtlarına paralel olarak meydana çıkıp gelişirler. İşçiler, eninde sonunda, ayrı bir sınıf teşkil ettiklerine dair şuur edinir, menfaatlerinin müşterek olduğunu ve kapitalistlerin menfaatleriyle uyuşmasına imkân bulunmadığını anlarlar. Sınıf menfaati hakkında şuur edinince işçiler, kapitalistlere karşı müştereken mücadele etmek amacıyle guruplaşmağa başlarlar. İşçi sınıfının avangard'ı bir siyasî teşkilât içinde birleşirler; sendikalar ve emekçilerin daha başka kitle teşkilâtları kurulur. İşçilerin kendi sınıf teşkilâtları (siyasî parti, sendikalar) karşısındaki tutumları bile şuurlu bir karakteri haizdir, çünkü işçiler kendi partilerine ideolojik sebepler saikiyle, kendi gönül rızalarıyle girerler. Sınıf dayanışması ve hâkim burjuva ahlâkına zıt yeni bir ahlâk işçiler arasında gelişir.

Böylece, sınıf münasebetlerinin gerçek temeli üzerinde ideolojilerden, sosyal hislerden, siyasî teşkilât ve müesseselerden ve daha başkalarından, yani üstyapı nosyonunun ihtiva ettiği bütün şeylerden ibaret bir ehram yükselir.

Her cemiyette, o cemiyetin muhtelif veçhelerinin (istihsal kuvvetleri, ekonomi, siyaset, ideoloji, v.s.) kombinezonu bir tesadüf eseri değildir. İstihsal kuvvetlerinin karakteri ve gelişme seviyesi, insanların istihsal sırasında kurdukları münasebetleri tâyin eder ve bu münasebetler, üzerinde belli bir politik ve ideolojik üstyapı yükselen temeli teşkil ederler. Bunun için, her cemiyet, adına *sosyal ve ekonomik formasyon* denilen ve kendine has bir istihsal tarzı, bir temeli ve bir üstyapısı olan bir bütün teşkil eder.

Sosyal ve ekonomik formasyon nosyonu cemiyet ilmi için son derece büyük bir önem taşır. Bu nosyon, müşahhas özelliklerin çeşitliliğine rağmen, neden dolayı bütün halkların netice itibariyle aynı yoldan geçtiklerini anlamamızı sağlar. Her halkın tarihi, son tahlilde, istihsal

kuvvetlerinin tekâmülüne tâbidir ve bu tekâmülün iç kanunları daima aynı kalır. Sosyal oluş (devenir) sosyal ve ekonomik formasyonların zarurî bir teselsülüdür. Daha ileri bir cemiyet içinde yaşıyan bir halk diğer halklara geleceklerini gösterdiği gibi, bu sonrakiler de berikine kendi geçmişini gösterirler.

Sosyal ve ekonomik formasyonlar teorisi insanlık tarihini örten mistik örtüyü yırtar; bunu bilinebilir, anlaşılabilir bir hale getirir. "Tarih ve siyaset telâkkilerinde evvelce hüküm süren keşmekeşin, gelişigüzelliğin yerine, bir sosyal organizasyon şeklinden, istihsal kuvvetlerinin büyümesi neticesinde, daha yüksek bir diğer şeklin nasıl doğup geliştiğini gösteren tamamiyle homojen ve âhenkli bir ilmî teori geçti...»

4. SOSYAL VE EKONOMİK FORMASYONLARIN GELİŞMESİ VE TESELSÜLÜ (ARDARDA GELİŞİ) OLARAK TARİH

Tarihî materyalizm tarihe önceden tasarlanmış şemalar empoze etmez, geçmişe ve şimdiye ait vakıaları dâvanın ihtiyaçlarına uydurmaz. Tam aksine, tarihî maddeciliğin bizzat kendisi tarihin ilmî sentezidir.

İnsanlık tarihi sosyal ve ekonomik formasyonların bir teselsülünden ibarettir. Bu tez sağlam ilmî verilere dayanır. İnsanlık dört formasyon görmüştür: iptidaî komünote, kölelik rejimi, feodalite ve kapitalizm. Biz bugün bir sonraki formasyona, sosyalist formasyona geçiş devrinde yaşamaktayız.

Şimdi, her ülkenin ve her devrin tarihinde bol bol bulunan teferruatı, tâli özellikleri ve spesifik çizgileri bir yana bırakarak çeşitli sosyal ve ekonomik formasyonları en genel çizgileriyle anlatmağa çalışacağız.

İptidaî komünote

İptidaî komünote, insanın, emeği sayesinde, kendisini bütün diğer canlı varlıklardan ayıran vasıfları kazanmasından sonra ortaya çıkan ilk sosyal form (şekil)'dur.

İnsanlığın bu rejimin başlangıcında malik olduğu iş âletleri son derece iptidaî idi: sopa, taş balta, çakmak taşından bıçak, taş uçlu mızrak ve daha sonraları, ok ve yay. Av ve [tabiatın kendiliğinden verdiği mahsulleri] toplayıcılık yaşama vasıtalarını sağlıyordu. Toprağın çapa ile işlenmesi çok daha sonraları ortaya çıkmıştır. Bu devirde kullanılan yegâne muharrik kuvvet insanın adale kuvveti idi.

İstihsal münasebetleri istihsal kuvvetlerinin gelişme seviyesine uygun düşüyordu. O zamanki âletlerle insan bir başına tabiat kuvvetlerine karşı savaşıp ihtiyaçlarını sağlıyamazdı. Ancak, bütün komünote mensuplarının kolektif emeği (kara avı, deniz avı, v.s.), dayanışma ve yardımlaşma topluluğa dahil insanlara zarurî geçim vasıtalarını elde etmek imkânını sağlıyordu. Kolektif çalışma istihsal vasıtalarının kolektif mülkiyetine yol açtı- O devrin istihsal münasebetlerinin temeli budur. Bu hususta herkes eşit idi; hiç kimse istihsal vasıtalarını kendine maledemez, başkalarını bunlardan mahrum bırakamazdı.

Özel mülkiyet olmadan insanın insan tarafından sömürülmesi imkânsızdı. İptidaî âletler, müştereken kullanıldıkları zaman bile o kadar sefilce yaşama vasıtaları sunuyordu ki, bu vasıtalar beslenmeğe ancak imkân veriyordu. Cemiyetin diğer üyeleri lehine olarak müstahsilin elinden alınabilecek hiçbir fazlalık kalmıyordu. Başkasının emeğini sömürmek yoktu, özel bir baskı cihazına ihtiyaç hissedilmiyordu. Müşterek işlerin idaresine ait pek girift olmıyan vazifeler (fonctions) ya kolektivite tarafından yerine getiriliyor, yahut da komünotenin en tecrübeli ve en saygı gören üyelerine havale ediliyordu.

Şu halde, iptidaî komünoteye ait özellikler istihsalin aşağı seviyede olması, insanın yıldırıcı tabiat karşısında

güçsüzlüğü tarafından şartlandırılmıştır. İnsanların esrarlı ve düşman tabiat kuvvetlerine tâbi oluşları, onların dinî tasavvurlarında çocukça bir safdillikle aksediyordu. İnsanlar komünotenin, klânın, kabilenin hükmüne (pouvoir) tâbi idiler; gelenek ve âdetleri körükörüne takip ediyorlardı. İşbirliği ve yardımlaşma ancak aynı bir kabile mensuplarını kaplıyordu. Kabileler arasında kanlı savaşlar patlak veriyordu. İptidaî komünote, sömürücü cemiyetlere has canavarlıklardan âzade bulunmasına rağmen, insanlığın **"altın çağı" olmaktan da uzaktı.**

Bu rejim zamanla çözülüp dağılmağa başlar. İptidaî cemiyetin yıkılış sebepleri, son tahlilde, istihsal kuvvetlerinin tekâmülünde bulunur. İnsanlar yavaş yavaş madenleri eritmesini öğrenirler. Taştan ve odundan âletlerin yerini madenî âletler alır. Demir uçlu salbanın, madenden baltaların, ok ve mızraklar için bronzdan ve demirden uçların, v.s. yaygın bir şekilde kullanıldığı görülür. Ziraat gelişir. Tarla işlerinde koşum hayvanı olarak kullanılan hayvanların ehlileştirilmesi, emeğin verimini büyük ölçüde arttırır. İstihsal kuvvetlerinin (âletler, iş alışkanlıkları, tecrübe) terakkisi önemli sosyal değişikliklere vardırır. Sosyal iş bölümü ortaya çıkar: ziraat, hayvan yetiştirme ve daha sonra bunlara ilâveten zanaatler, özel faaliyet şekilleri teşkil ederler. Önce kabileler arasında, sonra da komünote içinde mübadeleler çoğalır. Birlikte işe koyulma ihtiyacı yavaş yavaş ortadan kalkar. Kabile veya klân ailelere bölünür ve herbir aile bağımsız bir ekonomik ünite halini alır. Emek farklılaşır, özel mülkiyet ve bununla birlikte sömürme imkânı ortaya çıkar: istihsal o kadar gelişmiştir ki, iş kuvveti yaşamak için gerekenden fazlasını istihsal etmeğe başlar.

İşi kolaylaştırmak, tabiî âfetlere karşı ihtiyatlar teşkil etmek lüzumu insanları, âletlerini ve [çalışma] usullerini mükemmelleştirmeğe sevkediyordu. Fakat, insanlar, âletlerinin uğradığı bu değişikliğin yol açtığı derin sosyal neticeleri: iptidaî komünotenin yerine kölelik formasyonunun geçeceğini tahmin edemiyorlardı. Cemiyetin artan istihsal kuvvetleri insanlar arasında yeni istihsal münasebetlerinin kurulmasını gerektirmekteydi.

Kölelik rejimi

Bu rejime has istihsal münasebetlerinin temeli, yalnız istihsal vasıtaları üzerinde değil, fakat bizzat emekçiler, köleler üzerinde de özel mülkiyettir. Kölelerin ve köleler tarafından istihsal edilen her şey'n, bunların efendilerine ait olmasını gerektiren şey, istihsal kuvvetlerinin bu devirdeki gelişme seviyesi idi. İstihsal kuvvetlerinin gelişme seviyesi insanın [insan tarafından] istismarını mümkün kılacak kadar yüksekti. Fakat, bu seviye yine de o kadar düşüktü ki, emekçilerin sömürülmesi, mahsullerinin (production) bir kısmına sahip çıkılması, ancak onlara açlıktan ölmiyecekleri kadar bir şey bırakılmakla mümkün oluyordu. Bu ise, ancak, sömürülenler bütün haklardan mahrum edilerek, "konuşan âletler" derekesine indirilerek, onlara karşı zalimce tedbirler alınarak yapılabilirdi.

İstihsal münasebetlerindeki değişiklik sosyal hayatın öbür alanlarında da bir altüst oluşa yol açtı.

İptidaî komünoteye has işbirliği, dayanışma münasebetleri, cemiyetin bir kısmının diğer bir kısmına hükmetmesi münasebetlerine, istismar, baskı, yatışmaz kin münasebetlerine yerini bıraktı. Cemiyet iki antagonist sınıfa bölündü: efendiler ve köleler.

Kölelik rejimi emekçilere hadsiz hesapsız ıstıraplar, felâketler getirdi. "Yeni medenî cemiyetin, sınıflı cemiyetin başlangıcında en aşağılık menfaatler — gasıplık, kaba istifade arzusu, iğrenç tamahkârlık, müşterek mülkün egoistçe talan edilmesi — yer alır. Eski sınıfsız gens cemiyeti (société gentilice) en yüz kızartıcı usullerle (moyens) — hırsızlık, zorbalık, desisekârlık, ihanet — baltalanıp yıkıma sürüklenmiştir. (1) Engels iptidaî komünoteden kölelik rejimine geçiş devrini böyle karakterlendirir.

---

(1) F. E n g e l s, *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin menşei*, Editions Sociales, Paris 1954, s. 93.

Vahşice sömürülüşleri kölelerde hırslı bir mukavemet doğurdu. Bunları tenkil etmek için kabilelerin ve *gens (gentes)*'lerin eski idare organları yerine özel bir baskı cihazının meydana getirilmesi gerekiyordu. Bunun vazifesi, efendilerin mülkünü korumak ve savaş esirlerini ve borcunu ödeyemiyen borçluları köleleştirerek köle akımının devamlılığını sağlamaktı. Devletle birlikte hukukun, [yani] hâkim sınıfın iradesine tercüman olan ve devlet tarafından korunan adlî kaideler ve emirler sisteminin doğduğu görüldü. Yeni âdetler, köleci cemiyetin kendisine has ideolojisi ortaya çıktı. Kol işçiliğinin hor ve hakir görülmesi baskı yapanlar arasında yavaş yavaş yayılıyor, bu türlü çalışma hür insana lâyık olmıyan bir meşgale olarak telâkki edilmeğe başlanıyordu. İnsanların eşitsizliği fikri kök salıyordu.

Buna rağmen, kölelik rejimi insanlığın gelişmesinde önemli bir ilerlemeye delâlet ediyordu. Sosyal iş bölümü ilerlemekte, ziraati zanaatten ve çeşitli zanaatleri de birbirinden hergün biraz daha ayırmaktaydı. Bu durum, âletlerin ihtisaslaştığını, daha mükemmel hale geldiğini, tecrübede birikme olduğunu anlatıyordu. Ziraate, hububat istihsaline paralel olarak, sebze, meyva, v.s. kültürünün geliştiği görüldü. Tekerlekli araba, tırmık, tırpan gibi âletler imal edildi. İnsanın adale kuvveti, geniş çapta kullanılmağa başlanan hayvan gücüyle çoğaltılmıştı. Büyük sayıda kölelerin emeği su setleri, sulama sistemleri, yollar, gemiler, su yolları ve şehirlerde büyük yapılar inşa etmek imkânını veriyordu. Kölelerin sömürülmesi sayesinde cemiyetin bir kısım üyeleri istihsale doğrudan doğruya katılmaktan vareste kılınmış oluyordu. Bu ise ilim ve sanatın neşvüneması için gerekli şartları sağlıyordu.

Fakat, nihayet bir gün gelip köleci istihsal tarzının taşıdığı ilerleme imkânları tükenir, istihsal münasebetleri istihsal kuvvetlerinin gelişmesini gittikçe daha çok köstekliyen birer zincir halini alır. Köle sahipleri, ellerinde ucuz bir iş kuvveti bulundurduklarından, istihsal âletlerini mükemmelleştirmeğe çalışmazlar. Üstelik, bazı komplike ve pahalı âletlerin, işin neticelerine karşı ilgisiz olan

kölenin eline teslim edilmesi kabil değildi. İstihsal kuvvetlerinin gelişmesi, hergün artan bir baskıyle, eski istihsal münasebetlerinin lâğvını icap ettiriyordu.

Bu icabı ancak bir sosyal inkılâp yerine getirebilirdi. Kölelik rejiminden en çok ıstırap çeken ve bu rejimin kaldırılmasında doğrudan doğruya menfaati bulunan sınıf ve tabakalar bu inkılâbın muharrik kuvvetini teşkil ediyorlardı. Bunlar, herşeyden evvel, köleler ile hür nüfusun en fakir olan kısmı idi. Eski istihsal tarzına ait tezatlar keskinleştikçe sınıf mücadeleleri şiddetlendi. Bu münasebetler, âletlerin kasden bozulmasından, on binlerce insanın katıldığı isyanlara kadar türlü çeşit şekiller aldı. En sonunda, çalışan sınıfların ayaklanmaları ve komşu kavimlerin akınları neticesinde köleci rejim yere serildi. İç mücadele ve tezatlarla zayıf düşen köleciliğin devleti artık komşu kavimlerin akınlarına karşı koyamaz olmuştu. Köleci rejimin yerine yeni bir [sosyal] formasyon, feodalite geçti.

Feodal rejim

Bu rejimde istihsal münasebetlerinin esası istihsal vasıtaları ve, her şeyden önce, toprak üzerinde feodal mülkiyettir. ("Feodalite" kelimesi, aşağı lâtince *feodum* kelimesinden gelir ki, bu, bir vasal'in bazı askerî mükellefiyetleri yerine getirmek şartıyle kıraldan aldığı toprak demektir.) Köylüler şahsen feodallere bağlı olmakla beraber, büsbütün onların malı durumunda değillerdi. (1) Senyörler, toprağa bağlı olan ve efendilerine aidat (redevances) ödemek mecburiyetinde bulunan köylülerin emeği üzerinde hak sahibi idiler.

Feodal cemiyette köylülerin ve zanaatkârların kendilerine ait işletmeleri de vardı. Serf bir toprak parçasına sahipti ve bu toprağın mahsulleri, senyöre aidatını ödedikten sonra onun tasarrufunda bulunuyordu.

---

(1) Bazı memleketlerde, meselâ Rusyada, köylülerin şahsen feodallere bağlılığı, köleliğe yaklaşan kaba şekiller almıştır. Buralarda toprak sahibi, köylüleri alıp satabilirdi, v.s.

İstihsal münasebetlerinin bu özelliği, istihsal kuvvetlerinin gelişmesi için yeni ufuklar açıyordu. Doğrudan doğruya istihsal yapanlar, emeklerinin mahsulleriyle maddeten ilgili hale geliyorlardı. Bunun için, müstahsiller artık âletleri ne kırar ve ne de bozarlar; aksine, bunları itina ile muhafaza edip daha da mükemmelleştirirler. Ziraat gelişir: üç yıl ara ile farklı ekinler ekme sisteminin uygulanmasına başlanmıştır. Gübre kullanılması gittikçe daha yaygınlaşır.

Zanaatler daha da önemli ilerlemeler kaydederler: ziraat âletleri, senyör ve tüccarlar için carî istihlâk eşyası, her nevi avadanlıklar ve keza askerî silâh ve teçhizat temin ederler. Zanaatlerin ve ticaretin yayılması şehirlerin gelişmesine yardım eder. Bunlar zamanla büyük ekonomik, politik ve kültürel merkezler haline, yeni bir istihsal tarzının, kapitalist istihsal tarzının beşiği haline gelirler.

Bu devirde yapılan birçok önemli keşifler insanlık tarihi üzerinde büyük bir tesir icra etmiştir: insanlar dökme demir istihsalini, uzun seyahatler için yelkenli gemiler inşasını, bazı iptidaî optik âletler (dürbün, gözlük) imalini öğrendiler; pusulayı, barutu, kâğıdı, matbaayı, saati icat ettiler. İnsanın ve hayvanların adale enerjisi, hergün daha geniş ölçüde olmak üzere, rüzgâr enerjisiyle (yel değirmeni, yelkenli gemiler), su kuvvetiyle (su değirmeni, su çarkı: ortaçağda pek yaygın bir şekilde kullanılacak olan iptidaî motör) takviye ediliyordu.

Kölelik rejimine has istihsal münasebetlerinin yerine feodal istihsal münasebetlerinin geçmesi cemiyetin bütün hayatında değişikliklere yol açtı.

Her şeyden önce sınıfî bünye değişti. Toprak beyleri (senyörleri) hâkim sınıf oldular. Serf durumundaki köylüler cemiyetin ebür aslî sınıfını teşkil ediyorlardı. Bu iki sınıf arasındaki münasebetler antagonist bir karakter aldı; bu münasebetler bu sınıfların menfaatlerinin uzlaştırılması imkânsız zıtlığına dayanıyordu. İstismar şekilleri, köleliğe nispetle bir nebze hafiflemiş olmakla beraber,

yine de son derece kaba ve şiddetli idi. Köylülerin sömürülmesi, eskiden olduğu gibi, ekonomik mahiyette olmıyan baskıya dayanıyordu. Serf ancak kendine ait toprak parçası üzerinde ekonomik faktörlerin teşvikiyle, maddî menfaat saikiyle çalışıyordu. Vaktinin en büyük kısmı senyöre ayrılmıştı ve serf bu çalışması için hiçbir karşılık almıyordu. Burada başlıca teşvik unsuru ceza ve tenkil korkusu ile şahsî malı kaybetme tehlikesi idi. Toprak sahibi, serfin şahsî malını elinden alabilirdi.

Feodal cemiyette sınıf mücadeleleri köleci cemiyete kıyasla daha yüksek bir seviyeye ulaşır. Köylü isyanları bazen geniş arazilere yayılır. Muhtelif memleketleri sarsan köylü savaşları, köylülerin feodallere karşı gösterdikleri mukavemetin gücüne şahitlik ediyordu: İngilterede Wat Tyler isyanı (XIV üncü yüzyıl). Fransada Jacquerie'ler (XIV üncü ve XV inci yüzyıllar), Bohemyada Huss savaşları (XVI ncı yüzyıl), Çinde Taiping'lerin isyanı (XIX uncu yüzyıl), Hindistanda Sikh kıyamları (XVII nci ve XVIII inci yüzyıllar), Rusyada Bolotnikov ve Razin (XVII nci yüzyıl) ve Pugaçev (XVIII nci yüzyıl) isyanları, v.s.

Feodal cemiyetin politik ve ideolojik üstyapısı istismar şekillerinin ve sınıf mücadelelerinin özelliklerini aksettirir. Serfleri sömürmek ve bağımlı durumda tutmak için feodal devlet durmadan silâhlı kuvvete başvurmak zorunda kalır. Yalnız merkezî iktidarın değil, her senyörün emrinde silâhlı kuvvet bulunur. Senyör kendi feodum'u içinde hâkimi mutlaktır, kendi keyfine göre yargılar, cezalandırır.

Hukuk feodalitedeki sosyal ve ekonomik eşitsizliğe meşruiyet verir (consacre). Sınıflar ve bazı sosyal tabakalar, makûleler (ordres) halini alırlar (zadegân, ruhban, köylüler, tacirler, v.s.). Makûleler arasındaki ve bunlardan herbirinin kendi içindeki münasebetler hiyerarşik bir tâbiiyet ve ferdî bağımlılık sistemine dayanır. Sosyal engellerin sertliği bu hiyerarşinin bir derecesinden öbürüne geçişi güçleştirir. Kilise, feodal cemiyetin spiritüel hayatına tamamiyle hâkimdir.

Zamanla, istihsal kuvvetlerinin gelişmesi istihsal münasebetleriyle ve bunların tâyin ettiği politik ve ideolojik üstyapı ile çatışma haline girer. Köylüler emeklerinin meyvalarına serbestçe tasarruf etmek hakkını kazanmak ve feodal vergi tarhiyatından kurtularak ekonomilerini ıslah edebilmek amacıyla feodal boyunduruğa karşı hergün artan bir inatla mücadele ederler. Zanaatkârların küçük atelyelerinin yanısıra, yine zanaat tekniğine dayanmakla beraber geniş ölçüde iş bölümü tatbik eden ve her türlü şahsî bağımlılıktan âzade bir el-emeği kullanan büyük manüfaktür işletmelerinin kurulduğu görülür.

Genç burjuvazinin kalesi olan şehirler hızla inkişaf ediyordu. Ticaret durmadan genişliyordu. Kıraliyet askerî birliklerinin yardımıyle tacirler deniz aşırı ülkelerde yeni yeni piyasalar ele geçiriyorlardı. Mübadelelerin çoğalması da, mukabil olarak, istihsalin hızla ilerlemesine yol açıyordu. XVI ncı ve XVII inci yüzyıllarda yapılan ilmî ve teknik keşiflerin de buna yardımı olmuştur.

Feodal rejimin bağrında, yavaş yavaş yeni bir istihsal tarzı, feodalitenin ortadan kaldırılmasını gerektiren kapitalist istihsal tarzı teşekkül etti. Bu yeni istihsal tarzının taşıyıcısı olan burjuva sınıfı bir "serbest" iş piyasasına, yani kendi kollarından başka hiçbir şeye sahip bulunmayan ve açlık tarafından üzinlere, fabrikalara itilen, feodal bağlardan kurtulmuş emekçilere muhtaç idi. Burjuvazinin [yine] bir millî piyasaya, gümrük resimlerinin ve feodaller tarafından dikilen diğer bütün engellerin kaldırılmasına ihtiyacı vardı. Burjuvazi, sarayın. sürüsepet uşaklarıyle, idamesine mâtuf vergilerin iptali ve [sosyal] makûlelerin imtiyazlarının lâğvı özleyişi içindeydi. Sosyal hayatın bütün alanlarına hâkim olmağa savaşıyordu.

Feodaliteden hoşnut olmıyan bütün sınıflar ve sosyal tabakalar, serf durumundaki köylülerle, şehirlerin sefalet altında ezilen, hakaret ve zulüm gören avam tabakasından, feodalitenin ve kilisenin boyunduruğu altında bunalan her çeşit asıllı ilerici bilgin ve yazarlara kadar hep burjuvazinin çevresinde toplanıyorlardı.

Burjuva ihtilâlleri devri başlıyordu.

Kapitalist istihsal münasebetlerinin esası kapitalistlerin istihsal vasıtaları üzerindeki mülkiyetidir. Kapitalist sınıf, şahsen bağımlı olmaktan kurtulmuş olmakla beraber, istihsal vasıtalarından mahrum oldukları için iş kuvvetlerini satmak zorunda bulunan ücretli işçiler sınıfını istismar eder.

Kapitalist istihsal münasebetleri, istihsal kuvvetlerinin önünde engin inkişaf imkânları açmıştır. Önce buharın, daha sonra da elektriğin kullanılmasına, ilmin istihsale geniş surette tatbikine dayanan büyük mekanik istihsalin doğup hızla geliştiği görüldü. Kapitalizm, iş bölümünü yalnız muhtelif ülkeler içinde kurmakla kalmadı, bizzat [bu muhtelif] ülkeler arasında da iş bölümü kurdu ve bu suretle önce bir dünya piyasası, sonra da bir dünya ekonomi sistemi meydana getirdi.

İstihsal tarzındaki değişmeler bir kere daha bütün sosyal hayatta değişikliklere yol açtı.

Kapitalist sınıfla işçi sınıfı cemiyetin aslî sınıfları haline geldiler. Bu sınıflar arasındaki münasebetler daima antagonist bir karakter taşır, çünkü bunlar varlıkların varlıksızları sömürmesine ve ezmesine dayanan münasebetlerdir. Uzlaşma bilmez bir sınıf mücadelesidir bu. Fakat, sömürme ve baskı metodları önemli bir şekilde değişmiştir: ekonomik baskı hâkim duruma geçmiştir. Genel kaide olarak, kapitalist, herhangi bir kimseyi kendi çıkarına çalışmağa icbar etmek için kuvvete başvurmak ihtiyacında değildir. İstihsal vasıtalarından mahrum bulunan işçi açlıktan ölmemek için bunu "kendi arzusu ile" yapmak mecburiyetindedir. İşçilerin "serbestçe" işe alınması, iş kuvvetinin alınıp satılması istismar münasebetlerini örtüp gizler.

Sömürme metodlarının değişmesi politik hâkimiyet metodlarında da değişikliğe yol açar. Daha önceki devirlerin açık istibdadından hâkimiyetin daha ince şekillerine, burjuva demokrasisine geçilir. Soydan gelme kıralın

sınırsız iktidarı yerini parlâmanter cumhuriyete (veya hiç olmazsa meşrutî kırallığa) bırakır; oy hakkı, vatandaşların siyasî hürriyetleri ve kanun karşısında eşitlikleri ilân olunur. Bu rejim, serbest rekabet, ekonomik kuvvetlerin serbest işleyişi prensiplerine, kapitalizmin uzun müddet dayanmış olduğu prensiplere en iyi uyan rejimdir.

Fakat, burjuva cemiyetinin politik ve ideolojik üstyapısı ile feodal cemiyetin politik ve ideolojik üstyapısı arasındaki bütün bu fark şu aslî vakıada bir değişiklik yapmaz: bahis konusu üstyapı yine istismar münasebetlerine dayanan bir üstyapıdır. Ezici sınıfa, burjuvaziye ait olup bunun hâkimiyetini korumağa, sömürülen kitleleri itaat altında tutmağa mâtuf müesseseler ve fikirler bu üstyapının esas kısmını teşkil eder.

Bugün artık yalnız teoriyle değil, sosyal pratik ile de ispat edilmiş olduğu gibi, kapitalist formasyon da geçici bir sosyal formasyondur. Bazı antagonizmalar ve her şeyden önce istihsalin sosyal karakteri ile mülkiyetin özel şekli arasındaki tezat, bu formasyonun bağrında olgunlaşmakta ve durmadan derinleşmekte idi. Tek çıkar yol istihsal vasıtaları üzerinde sosyal mülkiyet, yani sosyalizm idi.

Fakat, geçmişte olduğu gibi, yeni bir istihsal tarzının ortaya çıkışı ancak köklü bir sosyal transformasyon ile mümkündü. Bu inkılâbı gerçekleştirecek kuvveti işçi sınıfının şahsında kapitalizm bizzat doğurmuş bulunuyordu. İşçi sınıfı bütün emekçileri kendi etrafında toplıyarak kapitalin saltanatına son verir ve yeni bir dünya, insanın insan tarafından sömürülmesini reddeden bir sosyalist düzen yaratır.

Sosyalist rejim

Sosyalist istihsal tarzının temeli istihsal vasıtaları üzerinde sosyal mülkiyettir. Bu sebeple, sosyalist cemiyetteki istihsal münasebetleri, her türlü istismardan kur-

tulmuş emekçiler arasında işbirliği ve yardımlaşma münasebetleridir. Bu münasebetler istihsal kuvvetlerinin karakterine uygun düşer: istihsalin sosyal karakteri, istihsal vasıtaları üzerinde sosyal mülkiyet ile pekleştirilmiştir.

İptidaî komünete'den farklı olarak sosyalist rejimde istihsal vasıtalarının sosyalleştirilmesi işi, muazzam istihsal kuvvetlerine, kültürel inkişafa, insanın tabiat üzerindeki hâkimiyetine lüzum gösterir. Yeni rejim, istihsal kuvvetleri için olduğu kadar, sosyal hayatın bütün alanlarında da insanlığın önünde sınırsız terakki ufukları açar.

İnsan cemiyetinin geçmiş olduğu bellibaşlı merhaleler ana hatlarıyle işte bunlardır.

Geçmişe dair bilgilerimiz materyalist tarih anlayışının ilmî değerini apaçık bir şekilde doğrulamaktadır. Marx, *Ekonomi politiğin tenkidine hizmet* adlı eserin önsözünde bu tarih anlayışının özünü şöyle formülleştirmiştir:

"Hayatlarının sosyal istihsalinde insanlar muayyen, zarurî, iradelerine tâbi olmıyan münasebetlere, istihsal münasebetlerine girişirler ki, bu münasebetler onların maddî istihsal kuvvetlerinin muayyen bir gelişme derecesine uygun düşer. Bu istihsal münasebetlerinin tümü cemiyetin ekonomik yapısını, konkre temeli teşkil eder. Bu temel üzerinde, hukukî ve politik bir üstyapı yükselir ve muayyen sosyal şuur şekilleri yine ona uygun düşer. Maddî hayatın istihsal tarzı genel olarak sosyal, politik ve entelektüel hayat prosesüsünü şartlandırır. İnsanların varlığını tâyin eden onların şuuru değildir; bilâkis, insanların şuurunu tâyin eden onların sosyal varlığıdır. Cemiyetin maddî istihsal kuvvetleri gelişmelerinin bir safhasında mevcut istihsal münasebetleriyle yahut, bunun hukukî ifadesinden başka bir şey olmıyan, mülkiyet münasebetleriyle, o vakte kadar bağrında olgunlaşmış oldukları münasebetlerle tezat haline girerler. Bu münasebetler istihsal kuvvetlerinin gelişme şekilleri iken bu kuvvetler

için köstek haline gelirler. O zaman bir sosyal inkılâp devri açılır. Ekonomik temeldeki değişme az çok hızlı bir şekilde bütün muazzam üstyapıyı inkılâba uğratır (boulecerse)." (1)

5. TARİHÎ ZARURET VE İNSANLARIN ŞUURLU FAALİYETİ

Sosyal temâmül, insan şuurundan bağımsız bir tarihî zarurete tâbi muayyen (déterminé) bir prosesüstür. Cemiyet ilminin başlıca konusu, objektif kanunların cemiyet menfaatine olarak uygulanmasının elzem şartı, bu tarihî zarureti aydınlatmak, tarihin gelişmesini tâyin eden kanunları meydana çıkarmak ve bunların nasıl işlediklerini göstermektir.

Sosyal kanunlar nasıl işler

Materyalist tarihî zaruret teorisi, tarihi bir tesadüfî vakıalar yığınından ibaret sayan sübjektivist tasavvurlara olduğu kadar, şuurlu faaliyetin önemini, insanın sosyal tekâmül üzerine tesir etme gücünü inkâr eden fatalizme (kaderciliğe) de karşıdır.

Maddeci tarih anlayışının kadercilikle hiçbir ilgisi yoktur. Sosyal gelişmeyi idare eden kanunlar otomatik bir şekilde işlemezler. İnsan faaliyeti sayesinde kendilerini açığa vuran bu kanunlar bilmukabele bu faaliyetin genel yönünü tâyin ederler.

Tarihî zaruret hakkında böyle bir anlayış ilimci sosyalistleri oportünistlerden radikal bir şekilde ayırır. Oportünistler, sosyalizme geçişin zarurîliği hakkındaki doğru tezden hareket etmelerine rağmen bundan tamamiyle yanlış bir netice; kapitalizme karşı müca-

---

(1) K. M a r x, *Ekonomi politiğin tenkidine hizmet*, Editions Sociales, Paris 1957, s.4.

dele etmenin lüzumsuz olduğu, "tarih kanunları"nın kendiliğinden kapitalizmin yerine sosyalizmi ikame edeceği anı beklemekle yetinebileceğimiz neticesini çıkarırlar.

Gerçekte, tarihî kanunlar tarihi kendi başlarına, insanların dahli olmaksızın, yapmazlar. Tarihî kanunlar ancak milyonlarca insanın aksiyonları, mücadelesi, şuurlu cehitleri vasıtasıyle tarihin akışını tâyin ederler.

Burjuva tenkidi tarihî maddecilerin kendi kendilerini nakzettiklerini iddia eder: tarihî maddeciler bir yandan kapitalizmin yerini soyalizme bırakmasının önüne geçilemez bir zaruret olduğundan söz eder, öbür yandan da sosyalizm uğrunda mücadele etmek için siyasî parti kurarlar. Bir kimse güneşin tutulmasını sağlamak için bir parti kurmayı düşünemez. Çünkü, bunun kendiliğinden meydana geleceğini bilir.

Bu çocukça muhakeme tarzı burjuva "tenkitçilerin" tarihî materyalizm teorisini ve tarihin mânasını anlıyamadıklarını ve anlamak da istemediklerini ispat eder. İnsanların en ufak bir müdahalesi bile olmaksızın meydana gelen güneş tutulmasından farklı olarak, kapitalizmden sosyalizme geçiş sosyal düzende insan faaliyeti sayesinde olan bir değişikliktir; sosyal düzen kendi başına değişmez. İnsanların faaliyeti cemiyetin sosyalizme doğru zarurî hareketinin tamamlayıcı bir parçasıdır. Objektif kanunların her şeye rağmen kendilerine bir yol açacakları söylendiği zaman, bununla zarurî değişikliklerin kendiliğinden meydana geleceği değil, fakat tarihî kanunların tatbikinde menfaati olan sosyal kuvvetlerin er geç ortaya çıkıp mücadeleleriyle bu kanunların zaferini sağlıyacakları kastedilmektedir.

Sosyal kanunu diyalektik bir zihniyetle mütalâa eden tarihî materyalizm, bu kanunun belli sosyal münasebetlerin tekâmülüne ait hâkim temayül şeklinde işlediğini gösterir. Bu demektir ki, [sosyal] kanun, şu veya bu objektif şartlardan zarurî olarak doğan hareketin genel istikametini tâyin eder. Fakat, sosyal gelişme tezatlı bir gelişmedir, birbirine zıt bazı unsurlar buna tesir eder ve hâdise-

lerin müşahhas gidişi yalnız genel kanunlara değil, fakat aynı zamanda sınıf kuvvetlerinin gerçek nispetine, mücadele eden sınıfların politikasına ve daha birçok spesifik şartlara bağlıdır. Tarihî maddeciler kapitalizmin zarurî olarak yerini sosyalizme bırakacağını iddia ederken, bununla, kapitalist cemiyete ait objektif kanunların neticede bu cemiyetin politik ve ekonomik tezatlarını önlenmesi imkânsız bir şekilde keskinleştireceğini; bunun işçi sınıfı ile bütün emekçilerin kapitalizme karşı hergün daha büyük bir gayretle mücadelesine yol açacağını ve bu mücadelenin de kapitalizmin yerine sosyalizmin geçmesiyle son bulacağını kastederler. İşçi sınıfının aksiyonu bir tarihî zaruretin ifadesidir, ama bu mücadelenin başarısı, her belli halde, birçok şartlara bağlıdır: işçi sınıfının şuur ve teşkilât seviyesi, onun öz menfaatlerini koruyan partilerin tesir ve nüfuz derecesi, diğer sol partilerin politikası burjuva iktidarının politikası, v.s. gibi. Bazı faktörler işçi sınıfının mücadelesinin kesin başarısını çabuklaştırabilir veya geciktirebilir. Böyle olmakla beraber, en sonda, işçi sınıfının ve sosyalizmin başarısı önlenmesi imkânsız bir şeydir. Bunun içindir ki, sosyalistlerle müttefikleri, işçi sınıfının ve bütün emekçilerin kurtuluş mücadelesinin gelişmesine, bunların şuur ve organizasyonlarının terakkisine hizmet etmek suretiyle tarihin zarurî gidişini hızlandırır, yeni cemiyet'in "doğum acıları"nı azaltırlar.

Böylece tarihî materyalizm teorisi, tarihî prosesüsün zarurîliğini kabul etmekle birlikte, insanların, avangard sınıfların aktif mücadelesinin kesin rolünü de belirtir. Bu teoriyi "diğer bütün sosyalist teorilerden ayıran husus bunun, eşyanın objektif durumunu ve tekâmülün objektif seyrini en tam bir ilmî berraklıkla tahlil etmesi ve tahlildeki bu berraklığı kitlelerin ve, kitlelerin olduğu kadar, bittabi, — şu veya bu sınıflarla bağlılık bulmak ve sağlamak gücüne sahip — şahısların, grupların, teşkilâtların ve partilerin inkılâpçı enerjisine, inkılâpçı yaratıcılığına, inkılâpçı inisyatifine en kesin şekilde atfettiği önemle mükemmelen bağdaştırmasıdır."

Sosyal tekâmülde fikirlerin rolü

Tarihî determinizm insan faaliyeti içinde kendisini gösterdiğine göre, sosyal fikirler çok büyük bir rol oynamak imkânına sahip bulunuyorlar demektir.

Burjuva tenkitçiler tarihî maddeciliğin, tarihte fikirlerin önemini küçümsediğini, hattâ büsbütün inkâr ettiğini söylerler. Bunun delili de tarihî maddecilerin cemiyetin spiritüel hayatını gûya onun maddî hayatının bir aksi olarak telâkki etmeleridir. Lâkin, sosyal fikirlerin menşeini göstermek hiç de onların önemini inkâr etmek veya küçümsemek mânasına gelmez. Nitekim, tarihî materyalizm fikirlerin, sosyal ideallerin, ihtiras ve heyecanların ve, genel olarak, insanı harekete getiren bütün iç saiklerin önemini aslâ inkâr etmez. Sosyalistler, emekçiler arasında sosyalist ideolojiyi, ilmî ideolojiyi, sınıf dayanışmasını, v.s. bu kadar yaymağa çalıştıkları halde, sübjektif faktörün önemini, yani tarihte insanların şuurlu faaliyetini reddetselerdi kendi kendilerini nakzetmiş olurlardı.

Tarihî materyalizm, fikir ve hislerin tarihî hâdiselerin nihaî sebepleri olmadıklarını, bu fikir ve hislerin insanların maddî hayat şartlarına kök salmış bulunduklarını söylemekle yetinir. Fakat, şunu da hemen belirtir ki, insanların maddî hayat şartları, şu veya bu aksiyonu ancak insan şuurundan geçerek, insan şuurunda bazı kanaatler, idealler, hedefler, v.s. şeklinde aksederek meydana getirebilirler.

Sosyal teoriler tarihi bütün ülkelerde fikirlerin meydana çıkışının cemiyetin maddî hayatının gelişme ihtiyaçlarına sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir. Sosyal düzenin değişmesini istiyen fikirler cemiyetin maddî hayatının tekâmülü ortaya yeni yeni vazifeler koyduğu zaman doğar ve yayılırlar. İnsanlar şu veya bu şekilde bu vazifeler hakkında şuur edinirler ve bunlar kendilerine tekabül eden fikirlerde dile gelirler. Binaenaleyh, sosyal düzenin değişmesini isteyen inkılâpçı fikirlerin doğuş ve yayılışı bir tesadüf eseri değildir. Bu fikirler cemiyetin

maddî hayatında meydana gelen değişikliklerin zarurî bir aksidir (reflet). Meselâ, Engels ilmî sosyalizmin, yeni istihsal kuvvetleriyle kapitalist istihsal münasebetleri arasındaki çatışmanın insan düşüncesindeki aksinden, bu çatışmanın tesirlerini nefislerinde doğrudan doğruya duyan işçilerin beyinlerindeki aksinden başka bir şey olmadığını yazar.

Fikirler, cemiyetin maddî ihtiyaçları temeli üzerinde bir kere ortaya çıktılar mı, artık kendileri de sosyal tekâmül üzerine tesir icra etmeğe başlarlar. Bu nasıl olur?

Fikirler elbette kendi başlarına, spontane bir şekilde cemiyetin maddî hayatı üzerine tesir etmezler: fikirler insanların beyinlerinde doğup gelişirler ve bu sebeple bu fikirlerin sosyal tekâmül üzerindeki tesiri ancak bunlar belli bazı aksiyonlar ve davranışlar içinde cisimleştikleri gün hükmünü icra edebilir. Fikirler sosyal hayatın artık olgunlaşmış ihtiyaçlarına cevap vermekte iseler, eninde sonunda *geniş kitlelerin suuruna* nüfuz etmenin yolunu bulur, kitlelerin kendi öz fikirleri haline gelir ve bunları müşterek bir iradenin, müşterek bir gayenin şevklendirdiği tek ve güçlü bir cereyan içinde biraraya toplarlar. Kitlelerin spontane hoşnutsuzluğu, spontane hareketi şuurlu ve teşkilâtlı bir mücadele halini alır. Fikirler artık sadece fikir olmaktan çıkıp *fiil* halini alırlar: insanları birleştirip teşkilâtlandırır ve muayyen *pratik aksiyonlar* meydana getirirler. Bunun içindir ki, Marx, fikirler kitlelere nüfuz ettikleri zaman maddî bir kuvvet olurlar, diyordu.

Sosyal şuur, hiç şüphesiz, kompleks ve tezatlı bir fenomendir. Sosyal varlık gayrimütecanistir; onun fenomenleri ve temayülleri inkılâpçı olabildiği gibi, reaksiyoner de olabilir. Bu hal sosyal şuura akseder. Sosyal şuur, bir yandan, devrini tamamlamış sınıfların menfaatlerini dile getiren ve köhnemiş sosyal şartları ifade eden eski, reaksiyoner fikirleri ihtiva eder; meselâ, çürümüş kapitalist rejimi devam ettirmek amacını güden bügünkü burjuva ideolojisi böyledir. Öbür yandan, ilerici, inkılâpçı sınıfların, sosyal hayatın yeni ihtiyaçlarını aksettiren, insanla-

rı terakkî yoluna çağıran ideolojisinin doğup nüfuz kazandığı görülür.

Hâkim sınıf reaksiyoner hale geldiği zaman bile, onun ideolojisi daha uzun müddet üstün durumunu muhafazaya devam eder: bu ideoloji evvelâ alışkanlık ve gelenek kuvvetine dayanır, sonra da bütün iktidar cihazı ve idareci sınıfa ait birçok müesseseler (kilise, basın, v.s.) — ki bunlar aynı zamanda yeni fikirlerin yayılmasını da engellerler — tarafından aktif bir şekilde desteklenir. Fakat, ilerici ideoloji kesin bir avantaja sahiptir: sosyal tekâmülün ihtiyaçlarını dile getirir. İnkılâpçı fikirler yasaklanabilir, fakat aslâ yok edilemez. Bunlar eninde sonunda kitlelere nüfuz eder, onları harekete getirirler. O zaman eski düzenin sonu gelmiş demektir. İşte, tarihî tekâmülün zarurî gidişi içinde fikirlerin yeri budur.

Fikirlerin bu önemli rolü, cemiyetin inkılâpçı transformasyonu uğrundaki mücadelede onlara muazzam bir değer kazandırır. Terakkici fikirler ilerici sınıfların şuuruna hâkim olmadan, maddî hayatın sosyal tekâmüle yüklediği vazifelerin yerine getirilmesine imkân yoktur. İnkılâpçı şuurun seviyesi ne kadar yüksek olursa inkılâpçı fikirler kitlelere o kadar yayılmış demektir ve cemiyetin karşısına çıkan vazifeler o kadar daha çabuk, o kadar daha kolay yerine getirilir.

Sosyal tekâmülde spontanelik (kendiliğindenlik) ve şuur

Sosyalizmden önceki bütün sosyal formasyonların tekâmül seyri boyunca objektif kanunlar spontane bir şekilde, fertlerin dağınık ve tesadüfî aksiyonları arasından kendisine yol açan kör bir zaruret halinde işlemişlerdir. Objektif kanunlar insanlara hükmetmekte ve insanlar bunları, kendisine boyun eğmek zorunda oldukları yabancı ve anlaşılmaz bir kuvvet olarak görmekte idiler.

Bu, her şeyden önce, insanların sosyal kanunları bilmemeleriyle izah olunur. Fakat, hepsi bu kadar değildir.

Sosyal tekâmülün kendiliğindenliğinin başlıca sebebi, esas faaliyet sferinin, yani maddî istihsalin cemiyetçe kontrol edilmemesiydi. İstihsal âlet ve vasıtaları üzerindeki özel mülkiyet sosyal gelişmeyi tümüyle şuurlu bir şekilde idare etmeğe imkân vermez. Her fert, ayrı bir teşebbüste, özel bir atelye içinde, kendi toprak parçası üzerinde, kâr ve zararı kendisine ait olmak üzere faaliyette bulunur ve bütünüyle cemiyet kendiliğinden, insanların şuurlu kontrolü dışında tekâmül eder. Sınıflara bölünmüş olan cemiyet, kendisini objektif kanunların emrettiği yolda sevkedecek müşterek bir iradenin canlandırıcı nefesinden mahrumdur.

Kör sosyal kuvvetlerin tahakkümü fikri insan psikolojisine derinden sinmiştir. [Bu konuda,] dini, ve gûya fertlerin, kavimlerin hayatlarına ve ölümlerine hükmeden kader, kısmet gibi mistik tasavvurları hatırlatmamız yeter.

Fakat, daha sömürücü cemiyet içinde bile insanların şuurlu faaliyeti önemli bir rol oynamağa başlamıştır. Bu, bilhassa, inkılâpçı sınıfın veya hiç olmazsa bunun avangard kısmının, çok genel bir şekil altında da olsa, belli-başlı tarihî vazifeleri hakkında şuur edindiği sosyal inkılâp devirleri için vârittir. XVIII inci yüzyıl inkılâpçı Fransız burjuvazisinin ideologları feodalitenin yerine kapitalizmin geçmesini gerektiren ekonomik kanunların mahiyetini bilmemelerine rağmen, bu kanunlardan çıkan pratik talepleri (köylülerin şahsî bağımlılığının, korporatif nizamların, zedegâna has imtiyazların, v.s. lâğvı), bu tedbirler burjuvazi için hayatî bir menfaat arzettiği nispette, oldukça doğru bir şekilde formülleştirmişlerdi. Lâkin, burada bile, doğru şiarlar birtakım ham hayallerle yanyana bulunuyordu. Fransız ansiklopedistleri, samimî bir şekilde övüp salık verdikleri "akıl saltanatı"nın yerine hasis kazanç hırsının zafer kazandığını görselerdi herhalde pek fazla şaşırır, hayal kırıklığına uğrarlardı.

Proletarya her türlü ham hayali reddeden ilk sınıftır. Proletaryanın kendi kendisini aldatmağa ihtiyacı yoktur, çünkü tarihin objektif gidişi onun menfaatlerini, gayeleri-

ni nakzetmek şöyle dursun, bunların gerçekleşmesine varır, çünkü işçi sınıfının gayeleri bizzat sosyal tekâmülün icapları hakkında edinilen şuurun mahsulüdürler. Proletaryanın başkalarını aldatmağa da ihtiyacı yoktur, çünkü öbür emekçilerin aleyhine olarak birtakım özel menfaatler peşinde koşmaz; işçi sınıfı bütün insanlığı kurtarmadan, insanın insanı sömürmesini genel olarak ortadan kaldırmadan kendi kendisini kurtaramaz.

İşçi sınıfı, tarihî kanunların şuurlu bir şekilde tatbiki işine bizzat kapitalist cemiyetin bağrında başlar: ilmî teoriyi özüne sindirir, kendi siyasî partisini kurar, halkın diğer çalışan tabakalarını kendi etrafında toplar ve bizzat kapitalizmin objektif kanunlarının emrettiği istikamette, sosyalizme geçiş yolunda mücadele eder. İşçi sınıfının inkılâpçı sosyal faaliyeti; çalışan kitlelerin inkılâpçı avangardının, yani partisinin, kendi tarihî aksiyonlarının objektif mânası hakkında açıkça şuur edindiği ve geniş kitlelerin mücadelesini, sosyal düzenin inkılâpçı transformasyonu için, şuurlu bir şekilde sevk ve idare ettiği ilk faaliyettir.

Sosyal tekâmül kanunlarının bilgisi

Ancak sosyalizmin kuruluşundan sonra, istihsal vasıtalarının sosyal mülkiyeti sayesinde insanlar istihsali bütün cemiyet çapında kontrol etmeğe başladıkları zamandır ki, objektif kanunlar hakkında hakikî bilgi çağı açılır. İnsanlar millî ekonominin muhtelif sektörleri arasında, istihlâk ile birikiş, harcıâlem kullanış eşyası istihsali ile halkın geliri, v.s. arasında ilmî esasa dayanan nispetler kurabilirler. Başlıca istihsal vasıtalarının sosyalist cemiyetin ellerinde toplanması, bu cemiyete ekonomiyi bir plâna göre idare etmek imkânını verir ve bu da onun hızlı tempolarla gelişmesini sağlar. Öbür yandan, maddî istihsali ve sosyal hayatın temeli olan ekonomik münasebetleri kendi kolektif akıllarının kontrolüne tâbi kılmak suretiyle insanlar, aralarında mevcut diğer bütün müna-

sebetleri şuurlu bir tarzda düzenlemek imkânını elde ederler.

Sosyal kanunların şuurla tatbiki bunların objektif karakterini ortadan kaldırmaz, fakat durumu sıhhatli bir şekilde muhakeme etmek ve, gerçek şartları da hesaba katarak, bu kanunların bilgisi sayesinde tâyin edilen gayeye metodlu bir surette yaklaşmak imkânını cemiyete verir. Cemiyetin kanunları, prensip itibariyle, tabiat kanunları gibi tatbik olunurlar. İnsan genel cazibe kanununu ortadan kaldıramaz, ama aerodinamik sayesinde arzın cazibesini altederek havalara yükselen uçaklar inşa eder. Keza, cemiyet millî ekonominin çeşitli sektörleri arasındaki nispetleri keyfî bir şekilde tespit edemez. Fakat, bu nispetlerin cevap vermesi gereken objektif icaplar hakkındaki bilgi cemiyete, ne buhranlardan ne de nispetsizliklerden korkmaksızın, tekâmülün müteakip seyrini kendi ihtiyaçlarına göre şuurla plânlaştırmak imkânını sağlar. Böylece, sosyal fenomenlere has zarurîlik anlaşılmış bir zaruret olur ve cemiyet için kendi gelişmesini idare etmek hürriyeti halini alır.

Kanunların şuurla tatbikinin neticeleri son derece önemlidir.

Önce, insanlar kanunların kölesi olmaktan çıkarlar, ilmî teoriyle mücehhez olarak ilerisi için tahminlerde bulunabilir, kanunun işleyişini kendi uygun gördükleri istikamete sevkedebilirler, v.s. Kısaca, insanlar kendi münasebetlerinin ve bu münasebetleri idare eden kanunların efendisi haline gelirler .Sosyalist düzende bu yeni durum, her şeyden önce, ekonomik hayatı idare eden ilimci sosyalist partinin ve sosyalist devletin faaliyetinde müşahhas ifadesini bulur. Sosyalist ekonominin objektif kanunları ne kadar iyi bilinirse ekonomik tekâmülün yolunu çizen partinin ve devletin aksiyonları o kadar emin, millî ekonominin idare seviyesi o kadar yüksek, sosyal istihsalde nispetsizlikler ve tesadüfler o kadar az, millî ekonomiye ait plânlar o kadar gerçek olur.

İkinci olarak, objektif kanunların bilgisi, hareketin sosyal tekâmül ufkunda kendisini belli eden nihaî gayesini görmeyi sağlar. Bilinen bir gayeye yaklaşmak, kuvvetleri ve kaynakları israf etmeksizin en kısa yoldan yaklaşmak, elbette ki daha kolaydır. Merhaleler atlanarak aşılamaz, ama hareket hızlandırılabilir, lüzumsuz fedakârlıklar, gayretlerin ve maddî kıymetlerin ısrafı önlenebilir.

Üçüncü olarak, bir yanda sosyal tekâmülün objektif çizgisi ile, öbür yanda cemiyet üyelerinin menfaat, özleyiş ve arzularının birbirine uygunluğu, bir yaratıcı hamle meydana getirir, tesbit edilen gayeye erişmek azmini perçinler, bu ise sosyal ilerleyiş için güçlü bir iticidir.

6. BURJUVA SOSYOLOJİSİNİN ÇÜRÜKLÜĞÜ

Tarihî materyalizm sosyal tekâmülün objektif kanunlarını bulup meydana çıkardığı, bunların nasıl bilinebileceğini ve cemiyetin hayrına kullanılabileceğini gösterdiği halde, burjuva sosyolojisi ya tarihte determinizm diye bir şey bulunmadığını ispatlamağa çalışır, ya da sosyal kanunların mahiyetini tahrif etmenin çarelerini araştırır.

Tarihî kanunların verdiği korku

Burjuva sosyologlarının bu tutumu bir tesadüf eseri değildir. Vaktiyle, burjuvazi terakkici bir sınıf olduğu zamanlar, burjuva ideologları cemiyeti tabiatın bir parçası olarak mütalâa ediyor, onun tekâmülünün "tabiî kanunları"nı keşfe çalışıyorlardı. Bu teşebbüsler idealist tarih anlayışı çerçevesini aşmamakla beraber, yine de cemiyet ilminin terakkisine yardım ediyordu. Kapitalizmin ümitsiz duruma düşmüş bulunduğu günümüzde ise, vaziyet bambaşkadır.

Zamanımızın en büyük tarihî hadiselerini, sosyalist sisteminin kuruluşu ve emperyalizmin sömürge sisteminin yıkılışı, v.s. gibi hâdiseleri nasıl izah etmeli?

Bu hâdiselerin kanunlar tarafından düzenlendiğini kabul etmek, kapitalizmin ortadan kalkışının ve sosyalizmin kuruluşunun önlenmesi imkânsız bir zaruret olduğunu kabul etmek, yani burjuva ideolojisi ile ilgiyi kesmek olur. Buysa artık burjuva bilgini olmaktan çıkmak demektir. Zamanımızın hâdiselerini idare eden objektif kanunların inkârı ise, genel olarak tarihî determinizm fikrinden, sosyal münasebetlerin ilmî tetkikinden behemehal vazgeçmeyi gerektirir. İşte çağdaş burjuva sosyolojisi böyledir. Kapitalizmi mahkûm eden tarihî kanunların verdiği korku burjuva sosyologlarını tarihî maddeciliğe karşı şiddetle savaşmağa, eşyanın gerçek durumunu tahrif etmeğe sevketmektedir.

İzah yerine tasvir

Bugünkü burjuva sosyolojisi, bilhassa Birleşik Devletler'de, sırf tasvirî ve ampirik karakteriyle sivrilmektedir. Burjuva sosyologları sosyal hayatın en çeşitli şekil ve fenomenlerini, en önemsizlerine varıncaya kadar, tasvir etmektedirler. Onlar bu şekilde davranmayı geçmişteki sosyoloji teorilerine has sübjektivizme ve spekülâtif karaktere karşı başlıca teminat sayarlar. Biz hiçbir müspet program teklif etmiyoruz, biz sadece elde etmiş olduğumuz verileri anlatıyoruz, "objektif ilmin" en fazla verebileceği şey de zaten budur, derler. Burjuva sosyologları sözleriyle sosyal münasebetlerin ilmî, objektif incelenmesinden yana çıkarlar, ama metodları fiiliyatta (concrètement) münferit olayları tasvir edip az çok vaygın her türlü genelleştirmeyi bertaraf etmeğe varır. Burjuva sosyologları, sık sık sosyal hayatın kompleksliği, şematizm tehlikesi v.s. gibi sureta haklı görünen bahaneler ileri sürerler. Bu sosyologlar, yeryüzünde birbirinin aynı olan iki fert veya hâdise yoktur, binaenaleyh tarihî tekâmülün genel kanunları da olamaz, derler.

Halbuki, bunlar tamamiyle çürük birtakım iddialardır. Elbette, tarihte her hâdise müfrettir, nev'inde tektir: ne bir ikinci Napoléon olabilir, ne de ikinci bir Hitler'in

intiharı. Fakat, tarihî olayın müfret karakteri, bunun tekerrür eden bazı müşterek vasıflara sahip olmasına ve bu vasıfların genelleştirilmesiyle bazı kanunların ortaya çıkarılmasına engel değildir. Birinci ve ikinci dünya harplerinin, içinde patlak verdikleri müşahhas hal ve şartlar birbirinden ne kadar farklı olursa olsun, ilmî tahlil her iki harbin de, en sonda, aynı sebeplerden, yani emperyalist devletler arasındaki tezatların — bu devletlerin ekonomik ve politik gelişmelerindeki eşitsizlik dolayısıyle — şiddetlenmesinden doğmuş olduğunu ortaya çıkarır. Sosyal tekâmülün genel vasıflarının tekerrürleri içinde incelenmesi hiç de, burjuva sosyologlarının iddia ettikleri gibi, şematizme ve dogmatizme götürmez; tam aksine, sosyal fenomenlerin tahlilinin kesin şartıdır bu, çünkü sosyal fenomenlerin ilmî bir temel üzerinde mukayese edilmelerini mümkün kılar.

Fakat, kapitalist rejimin bir daha geri gelmemek üzere ortadan kalkmağa mahkûm olduğunu zarurî bir şekilde meydana çıkaran bu gibi genelleştirmelerden burjuva sosyolojisinin ödü kopar. Münferit (isolés) hallerin veya istatistikî temayüllerin tarihî tekâmülün genel kanunları dışında incelenmesine gelince, bu, insanların dikkatini en önemli sosyal problemlerden öteye çelmekten başka bir şeye varamadığı gibi, çoğu zaman, bu problemlerin muhtevasını karanlıkta bırakır. Zaten, burjuva sosyologlarının yaptıkları çalışmalardan çoğu kapitalist cemiyetin hâkim sınıfının menfaatlerine hizmet eder. Bu sosyologlar millî gelirin dağılışına ait vasatî rakamlar arkasında öfke uyandırıcı bir sınıf eşitsizliğini ve "genel refah devleti" yaftası gerisinde de monopolcü sermayenin hâkimiyetini gizlemeğe çabalarlar. Bunlar, kapitalist cemiyeti ezelî ve ebedî ve hiç değişmez olarak telâkki eder, kendilerini insanların bu cemiyetin icaplarına "intibak" etmelerine yardım etmekle vazifeli sayarlar. Genel olarak, bu nevi çalışmalardan "pratik fayda" sağlıyanlar kapitalistlerdir. Bu çalışmalar kapitalistlerin propagandalarını, reklâmlarını, v.s. organize etmelerini kolaylaştırır. Fakat, bunlarda çağımızın hararetli meselelerine ilmî bir cevap aramak nafiledir.

Bugünkü burjuva sosyolojisi esas itibariyle münferit ampirik etüdler sunmaktadır. Lâkin, burjuva sosyolojisinin taraftarları bile tarihî materyalizmle başarılı bir surette mücadele edebilmek için bir genel teoriye muhtaç olduklarını gittikçe daha sık olarak kabul etmektedirler. Hemen hemen ay geçmiyor ki, bu teorinin kotarılmış olduğu Batıda tantanalı bir şekilde ilân edilmesin. Fakat, bütün bu sansasyonel teorilerin pek kısa ömürlü oldukları çarçabuk meydana çıkıyor.

Bazı burjuva sosyologları tarihî kanunların yerine biyolojinin verilerini koymağa teşebbüs ederler (sosyal darvinizm, maltusianizm, ırkçılık). Bu sosyologlar: insan tabiatın bir parçası olduğuna göre, insan cemiyetinin tekâmülü diğer biyolojik nevilerin tekâmülünü idare eden aynı kanunlar tarafından idare edilir; tabiatta bir tabiî seleksiyon vardır, hayat mücadelesi sırasında en kuvvetli olan yaşar; şu halde, cemiyet için de bu böyledir, diye düşünürler. Bu suretle, sınıf mücadelelerinin sonsuz (perpétuel) hayat kavgasının bir tezahüründen başka bir şey olmadığı ve kapitalist istismar sisteminin, sömürgeci boyunduruğun, v.s. bizzat insanın biyolojik mahiyetine ait fenomenler olduğu neticesi çıkarılır. Kuvvetli daima zayıfı alteder, bu başka türlü olamaz. Böylece, kapitalizm cengelinin kanunları sözde ilmî bir temel kazanır ve önlenmesi imkânsız, ezelî ve ebedî kanunlar olarak ilân edilirler.

Fakat, ırkçı ve daha başka aşağılık peşin hükümlerin dayandığı bu gibi teorilerden daha yalnış bir şey olamaz. Ünlü bir materyalist düşünür söyle yazıyordu: "Buhranlar, ihtilâller, sınıf mücadeleleri, v.s. gibi fenomenlere "enerjetik" veya "bio-sosyolojik" etiketi yapıştırmak kadar kolay bir şey yoktur; fakat, böyle bir teşebbüsten daha kısır, daha iskolâstik, daha ölü bir şey de yoktur." Sosyal tekâmül kanunları nev'i şahsına mahsus (spesifik), tabiat kanunlarından kalitece farklı kanunlardır. Tabiî şartlara pasifçe *intibak* eden hayvanların aksine olarak,

insan muhtaç olduğu servetleri bizzat *istihsal* eder. Bunun için, kapitalizmin emekçileri altında ezdiği felâketleri biyolojik kanunlarla izah etme yeltenişleri en ufak bir tenkide bile dayanamaz. Mürteci Malthus'ün çömezi bazı burjuva sosyologlarının dünyada "nüfus fazlalığı" hakkındaki iddialarına rağmen, insanlık gittikçe artan maddî ihtiyaçlarını tatmin için gerekli bütün vasıtalara sahiptir. İnsanın insan tarafından sömürülmesi sistemi ile bunun doğurduğu sınıf mücadeleleri biyolojik bir mücadelenin, "hayat mücadelesi"nin tezahürleri olmayıp, muayyen bir sosyal ve ekonomik düzenin, geçici bir tarihî düzenin neticesidir. Tarihî tecrübenin de gösterdiği gibi, sosyalist düzen sınıf eşitsizliğini, burjuva sosyolojisince terakkinin ezelî muharrik kuvveti diye ilân edilen rekabeti, ve yine bu sosyolojinin dünyadaki nüfusun fazlalığına delil saydığı işsizliği ortadan kaldırır. Keza, Doğu'nun sömürgelik ve bağımlı halklarının uyanışı ve sosyal, ekonomik ve kültürel alanda hızla ilerleyişi, "renkli" halkların "aşağılığı"na ve beyaz ırkın cihana hükmetmek hususundaki "biyolojik hak"kına dair menfur teorileri tuzla buz eden bir olaydır.

Biyolojik analojilerin dayanıksızlığını takdir eden çağdaş burjuva sosyologlarının çoğu sosyal hayatın anlaşılmasını mümkün kılacak anahtarı psikolojide görürler. Burjuva sosyolojisi bunu yaparken insanın psikiş (ruhî) hayatını irrasyonalizm bakımından mütalâa eder. İrrasyonalizm insanı şuurlu bir varlık olarak değil, fakat bilhassa şuur dışı itişlerin, biyolojik insiyakların tesiriyle hareket eden bir varlık olarak düşünür. Burjuva sosyolojisinin gelişme seyri üzerinde büyük tesir yapmış olan Freud'a göre, insanların bütün fiilleri tabiatlarındaki hayvanî unsur tarafından, bilhassa cinsî insiyak tarafından şartlandırılır ve insanın şuuru şuur dışı temayül ve insiyakların yüze çıkmasından başka bir şey değildir. Burjuva sosyologları böylece sosyal münasebetler üzerinde şuurlu bir tesir icrasına, harpleri önlemeğe, v.s. imkân bulunmadığı neticesine varırlar; inkılâp hareketlerinin "kolektif histeri"nin bir tezahürü olduğunu ilân ederler.

Burjuva sosyolojisi, demokrasi ve sosyalizm uğrunda şuurlu bir mücadele yürüten kitlelere iftira etmekle kalmaz, insanda hayvanî unsurun devamlılığını ispatlayarak bu mücadelenin hedefini de itibardan düşürmek ister. Fakat, daha önce de gördüğümüz gibi, ferdî psikoloji sosyal münasebetleri tâyin etmez, bilâkis kendisi tarihî şartlara tâbi bulunur. Burjuva sosyologlarının ileri sürdükleri aç gözlülük, "mülkiyet insiyakı", v.s. gibi "vahşi duygular" gerçekte sosyal çevre tarafından meydana getirilmiştir. Sosyalist inkılâbın insan şuurunda meydana getirdiği değişiklik, yeni ahlâkî vazifelerin (meselâ, burjuva ferdiyetçiliğinin zıddı olan kolektivite duygusu) ortaya çıkması, burjuva sosyologlarının insan tabiatının değişmezliği hakkındaki iddialarını inandırıcı bir tarzda çürütmektedir.

Materyalist bir düşünürün belirtmiş olduğu gibi, "ilimden *kanunları* kaldırmayı istemek, fiiliyatta, düpedüz *dinin kanunlarını kaçak olarak içeri sokmayı* istemek demektir". Burjuva sosyolojisinde hüküm süren ampirizm, dinî tarih felsefesinin, bu açıkça mistik felsefenin hortlatılmasıyle tamamlanır. Ünlü İngiliz tarihçisi A. Toynbee, on iki ciltlik *Tarih incelemesi*'nde, gûya tarihin gidişini idare eden "Tanrının esrarlı kudreti"nden açık açık bahsetmektedir. Yeni - Thomas'çı filozoflar tarih prosesüsünün "Tanrı tarafından önceden tâyin edilmesi" ve "tabiatüstü mahiyeti" hakkında yazıp çiziyorlar. Birçok katolik püblisist ve sosyologlar "tarihin sonu" problemini hararetli hararetli münakaşa ediyor ve bu son'un geleceği tarihi şimdiden söylemeğe kadar işi vardırıyorlar. Bütün bunların antisosyalizm ile bağlılığı olmadığı söylenemez.

Burjuva sosyolojisi, tıpkı sıkıca bağlı bulunduğu idealist felsefe gibi, tarihin imtihanında başarısızlığa uğrar, hayatın ortaya koyduğu meselelere ilmî bir cevap veremez. Monopollerin istismar ve hâkimiyetinin, saldırıcı ve halk düşmanı politikasının ideolojik bakımdan haklı gösterilmesi, sosyal mülkiyeti ve genel olarak sosyalizmi itibardan düşürme yeltenisleri: işte günümüzde tekmil burjuva sosyolojisinin ana fikirleri bunlardır.

7. TARİHÎ MATERYALİZMİN DİĞER SOSYAL İLİMLER VE PRATİK İÇİN TAŞIDIĞI ÖNEM

Tarihî materyalizm ve sosyal ilimler

Yukarıda söylenenler, tarihî maddeciliğin özel cemiyet ilimleri ve işçi sınıfının ilerici partilerinin pratiği için taşıdığı muazzam önemi açıkca göstermektedir. Bu özel ilimler — tarih, ekonomi politik, hukuk ilimleri, etik (ahlâk), estetik, v.s. — sosyal hayatın muhtelif veçhelerini veya belli bir ülkenin, belli bir halkın müsahhas tarihini ele alırlar. Ekonomi politik, maddî servetlerin sosyal istihsalinin ve dağılışının gelişme kanunlarını inceler; hukuk ilimleri, cemiyetin politik üstyapısıyle, devlet ve hukukla meşgul olur; etik, ahlâkı konu olarak alır, v.s. *Tarihî materyalizm sosyal tekâmülün genel kanunlarının ilmidir.* Tarihî materyalizmin prensipleri ve neticeleri, cemiyetin tümüne ait kanunları formülleştirir: sosyal şuurun sosyal varlığa bağlılığı, rejim değişikliklerinin istihsal kuvvetlerindeki değişikliklere tâbiliği, temel ile üstyapı arasındaki karşılıklı bağlılık, v.s. Müşahhas sosyal ilimlerden hiçbiri tarihî materyalizm kadar geniş genelleştirmelere girişemez. Bunun için, tarihî materyalizm sosyal ilimlerin temelidir. Tarihî materyalizm öbür cemiyet ilimlerinin yerini almağa kalkışmaz, bunlar için bilgi *metodu* vazifesi görür ve kendisi de genelleştirmelerinde onlara dayanır. Tarihî materyalizm tarafından keşfedilen genel kanunların bilgisi, sosyal hayatın bazı veçhelerinin gelişmesini, belli bir ülkenin müşahhas tarihini anlamayı mümkün kılar. Sosyal ilimlerden hiçbiri, sosyal hayatın diğer veçheleriyle olan bağlılığını ve sosyal fenomenlerin bütünü içindeki yerini bilmeden incelediği alanı doğru olarak anlıyamaz.

Lâkin, maddeci tarih anlayışı, herhangi bir tarihî durumu, herhangi bir tarihî fenomeni izaha yarıyan bir sihirli formül değildir. Materyalist tarih anlayışıyle müsellah bir araştırıcı, elinde hâdiseleri gerektiği gibi anlamasına yardım eden bir pusula bulunduruyor demektir.

Fakat, bu hâdiselerin ve bunları doğuran şartların yine de bütün müşahhas komplekslikleri içinde tetkik edilmeleri gerekir. Bu iş, her ayrı hal için, vesikaların, tarihî vakıaların derinden incelenmesini şart koşar. Yalnız geçmişi ve şimdiyi anlamak için değil, fakat geleceği ilmî bir şekilde önceden görmek için de hâdiselerin iç bağlılığının meydana çıkarılması ve herbirinin izah edilmesi işte ancak bu suretle mümkündür.

İlmî öngörüş

Sosyal tekâmülün objektif kanunlarını inkâr eden burjuva filozof ve sosyologları, geleceğin, insanların hiç kimse tarafından önceden görülmiyecek niyet ve arzularına bağlı olduğu bahanesini ileri sürerek ilmî öngörüşü imkânsız bir şey sayarlar.

Fakat, daha önce de gördüğümüz gibi, kitlelerin maksat ve özleyişleri, hayatlarının objektif şartları tarafından tâyin edilir. Bunun için, çağdaş cemiyetin tekâmülünün zarurî temayülleri hakkındaki bilgi, bize hâdiseleri önceden görmek imkânını da verir. Gelecek gökten düşmez; ancak şimdi kuvve halinde bulunan şeyleri (virtualités) gerçekleştirir.

Hiç şüphesiz, sosyal tekâmül kanunlarının bilinmesi tarihî tekâmülün teferruatını veya müşahhas şekillerini değil, ancak genel istikametini önceden görmeyi mümkün kılar. Sosyal prosesüslerden çoğunun müsahhas şekil ve süresi bir sürü tesadüfî hal ve şartlara tâbidir ki, en büyük dâhi bile bunları önceden göremez. Bununla beraber, tekâmülün genel hattını önceden görmenin pek büyük bir pratik önemi vardır.

Yüzyılı aşkın bir zaman önce, kapitalizmin henüz tam gelişme halinde bulunduğu bir devirde, Marx ve Engels bunun kendi öz tezatlarından ötürü zevala uğrıyacağını söylemişlerdi. Bu öngörüş zamanımızda kesin olarak gerçekleşmektedir.

Engels, birinci dünya savaşından çok önce, bu savaşın imkân ve akıbetlerinden bahsetmiştir. Engels, cihan savaşının Avrupada birçok kırallıkların yıkılmasına yol açacağını ve düzinelerle tacın devrileceğini ticaret ve sanayi mekanizmasının tamamiyle bozulacağını, v.s. yazıyordu. "... Tamamiyle muhakkak olan netice şudur — diyordu daha o zamandan Engels — : bir genel yıpranma olacak ve işçi sınıfının kesin zaferi için gerekli şartlar biraraya gelecektir." (1) Tarih bu öngörüşü parlak bir şekilde doğrulamıştır.

Tarihî maddeciler, sömürgelerle bağımlı ülkelerde millî kurtuluş hareketinin zaferi, Çin sosyalist inkılâbı, Almanyada faşist rejimin yıkılışı, ikinci dünya savaşında demokratik ülkelerin galibiyeti gibi hâdiseleri ve daha birçoklarını yıllarca öncesinden defalarca tahmin etmişlerdi. Bütün bu öngörüşler doğru çıktı, çünkü hâkim temayüller nazara alınmak suretiyle gerçeğin objektif, tamamiyle ilmî bir tahliline dayanıyorlardı. Halbuki, burjuva politikacılarıyle sosyologlarını sosyalizmin çaresiz zevalini, kapitalizmin yeni hamlesini bildiren sayısız kehanetleri bilâkis acıklı bir şekilde boşa çıkmıştır, çünkü onlar hakikî tarihin kanunlarını bilmemezlikten gelmekte ve kendi arzularını gerçek yerine almaktaydılar. Durmadan "sosyalizmin buhranı"nı ilân eden ve "insanlık medeniyetinin iflâsı" kehanetini savuran cezbeliler de aynı şekilde hüsrana uğrayacaklardır.

Tarihî materyalizm ve işçi hareketlerinin pratiği

Materyalist tarih anlayışı, sosyal tekâmülün genel kanunlarının ilmi ve sosyal fenomenlerin bilgi metodu olduğundan, tümüvle ilmî sosyalizme, sosyalist partilerin strateji ve taktiğine temel vazifesi görür.

---

(1) F. Engels, *Einleitung zur Erinnerung für die deutschen Nordspatrioten 1806 - 1807.*

Tarihî maddecilik, kapitalist formasyonun yerine sosyalist formasyonun geçmesindeki zarureti göstermek suretiyle, emekçilere asil dâvalarının nihaî başarısı hakkında kesin inanç verir. Tarihî materyalizm işçi hareketinin militanlarına hâdiselere genişlemesine bakmayı, günlük menfaatleri işçi sınıfının nihaî gayesine bağlamayı, sosyal hâdiseleri derunî irtibatları içinde mütalâa etmeyi, tek tek hâdiselerin ötesinde geniş bir tarihî perspektif görmeyi öğretir. Sosyal tekâmül kanunlarının bilgisiyle mücehhez bir insan sosyalizm uğrunda verilen büyük tarihî savaşın şuurlu neferi olur.

Bundan başka, materyalist diyalektik metod her durumu, bunun belli bir ülkede ve dünyada arzettiği özellikleri müşahhas bir şekilde tahlil etmeyi öğretir. Her gerçek sosyalist parti orijinal bir ortam içinde, spesifik millî şartlar içinde hareket etmek mecburiyetindedir. Onun faaliyetinin başarısı her şeyden önce şuna bağlıdır: bu parti mücadelesinin objektif şartlarını ilmî bir şekilde değerlendirmeğe, aksiyonunun gaye ve vasıtalarını tarihî hâdiselerin müşahhas gidişine uygun olarak tesbit etmeğe ne derecede muktedirdir?

Tarihî materyalizme tasarruf etmek için onun prensip ve formüllerini ezberlemek elvermez. Meselâ, istihsal kuvvetleriyle istihsal münasebetleri arasındaki çatışmanın sosyal inkılâbın temelini teşkil ettiğini hatırlamak zor değildir. Fakat, bu genel hakikati tespit etmekle yetinen ve bu çatışmanın belli bir ülkede büründüğü müşahhas şekilleri, sınıf münasebetlerini, v.s. incelemiyen bir işçi partisi fazla bir değer taşımaz. Maddeci tarih anlayışını özüne sindirmek demek, sosyal hâdiseleri diyalektik ve materyalist metoda göre tahlil etmeyi, onu her belli anda işçi sınıfı mücadelesinin müşahhas şartlarının tetkikinde kullanmayı, sosyalist hareketin zengin pratik tecrübesini genelleştirmeyi öğrenmek demektir.

İşte bunun içindir ki, maddeci tarih anlayışı işçi sınıfı partilerinin, her şuurlu sosyalizm mücadelecisinin, sosyal tekâmül kanunlarını anlamak ve çalışan insanlığın terakkisine ve refahına bilgiyle hizmet etmek isteyen her insanın ideolojisinde çok büyük bir yer tutar.

BÖLÜM II

SINIFLAR VE SİNİF MÜCADELELERİ

Sosyal hayat son derece girift ve mütenevvidir. Cemiyet bütün tarihi boyunca, en çeşitli tezatların, yığınlarca insanın çok kere birbirine zıt temayüllerinin mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadeleye muhtelif cemiyetler, kavimler arasındaki mücadeleler de katılıyordu. İnkılâp ve irtica, hızlı ilerleme ve durgunluk, barış ve savaş devirlerinin durmadan birbirini takip ettiği görülür. Bu görünüşteki hercümerci idare eden kanunların keşfini mümkün kılan ip ucu tarihte ilk defa olarak tarihî materyalizm tarafından verilmiştir ve adına sınıf mücadeleleri teorisi denir.

1. SINIF AYRILIKLARININ MAHİYETİ VE SINIFLAR ARASINDAKİ MÜNASEBETLER

Sosyal durumları farklı insanlar arasındaki tezatlar ve çatışmalar Marx'tan önce de ilerici bilginlere çeşitli sosyal sınıfların varlığı ve bu sınıfların birbirleriyle mücadelesi fikrini ilham etmişti. Fakat, pek bulanık bir fikirdi bu. Farklı sınıflara mensup insanları ayıran birçok işaretler arasında aslî ve kesin olan unsur ayırt edilemiyordu. Cemiyetin sınıflara bölünmesi hakkındaki prensipler, problemin esasını gözden kaçırmakta, çok defa tesadüfî ve indî bir karakter göstermekteydi. Bu hal çağdaş burjuva sosyolojisi için de fazlasıyle vârittir.

Burjuva sosyologları cemiyetin mütecanis olmadığını, birçok tabakalardan ve çeşitli sosyal gruplardan meydana geldiğini kabul ederler. Ama bu farklılaşmanın temelinde yatan nedir? Burjuva sosyologları bu soruya çeşitli cevaplar verirler. Birtakımı, spiritüel unsuru, müş-

terek bir zihniyeti veya bir dini, v.s. ön plâna koyar. Evvelce gördüğümüz gibi, insanların sosyal şuuru onların sosyal varlığına bağlıdır. Başka bazı burjuva sosyologları da, maddî refah derecesini — gelirlerin miktarı, mesken şartları, v.s. — sınıflara bölünüşün esas prensipi sayarlar. Fakat, gelirlerin miktarı belli bir sınıfın sosyal istihsal içinde işgal ettiği yere bağlıdır. Mesele bu sınıfın istihsal vasıtalarına sahip olmasında veya ezilip sömürülmesindedir. Bir sınıfın politik hayattaki rolü kadar, eğitim seviyesi ve hayat tarzı da buna tâbidir.

Maddî istihsal sosyal hayatın bellibaşlı ve kesin unsuru olduğuna göre, cemiyetin sınıflara bölünüşünün prensipini keşfetmek için, insan gruplarının sosyal istihsal sistemi içinde hangi yeri işgal ettiklerini, istihsal vasıtaları ile münasebetlerinin ne olduğunu araştırmak icap eder.

Sınıf nosyonunun klâsik tarifi şudur: "Tarihte muayyen bir sosyal istihsal sistemi içinde işgal ettikleri yerle, istihsal vasıtalarıyle olan münasebetleriyle (bu münasebetler erkesiya kanunlarla tespit edilmiştir), sosyal iş organizasyonundaki rolleriyle, binaenaleyh sahip oldukları sosyal servetler payının elde ediliş vasıtaları ve miktarıyle birbirinden ayrılan insan gruplarına sınıf denir. Sınıflar, öyle birtakım insan gruplarıdır ki, bunlardan biri muayyen bir yapı içinde, sosyal ekonomi içinde işgal ettiği farklı yer dolayısıyle bir diğerinin emeğine sahip çıkabilir."

Demek oluyor ki, bir kısım insanların hâkim ve imtiyazlı durumunu, diğer bir kısım insanların da sefalet ve kulluğunu izah eden şey, sömürücü sınıfların ideologlarının her zaman iddia ettikleri gibi, "Tanrının iradesi" veya insanların şahsî vasıfları değil, fakat şu ya da bu sınıfa mensup oluşlarıdır.

Bu söylenenler elbette bütün öbür sosyal ayrılık ve münasebetlerin önemsiz olduğu mânasına gelmez. İnsanlığın tarihî tekâmül seyri içinde, sınıflara bölünüşle uygunluk göstermiyen birçok istikrarlı topluluk şekilleri teessüs etmiştir. Bilhassa millet için durum böyledir.

Millî bağlar büyük bir istikrarlılıkla temayüz ederler. Bu sebeple, burjuva sosyologları ekseriya bu bağları "tabiî" ve sınıf münasebetlerinden daha önemli olarak göstermeğe çalışırlar. Bu tez tamamiyle yanlıştır.

Millî bağlar da, sınıf münasebetleri gibi, ezelden beri mevcut değildir. Bu bağlar uzun bir tarihî tekâmülün mahsulüdürler. İnsan topluluklarına ait şekiller sosyal rejimin karakterine sıkıca bağlıdırlar ve bununla birlikte değişirler. İptidaî cemiyette, *gens* ve *kabile,* insan topluluğunun esas şekilleri idiler. Kan bağlılığı, müşterek kökten gelmeklik, bir *gens*'e mensup insanları öteki insanlardan ayıran başlıca alâmet idi. İptidaî cemiyetin dağılmasıyle birlikte gens'lerin ve kabilelerin istikrarı yavaş yavaş sarsılıyor, kandaşlığın önemi azalıyordu. Müteaddit kabilelerin kaynaşmasıyle *kavim* meydana geldi. Kavim mensupları akrabalık bağıyle bağlı değildirler; müşterek vasıflarının (dil, toprak, kültür birliği) menşei sosyal ve tarihîdir. Fakat, kavmin birliği henüz çok istikrarsızdır. Köleci ve feodal rejimlerde iktisadî bir birlik bulunamaz. Halbuki, iktisadî birlik, istikrarlı bir toprak ve kültür birliğinin mutlak şartıdır. Ancak Feodal bölünmüşlüğü ortadan kaldıran ve tek bir millî piyasanın teşekkülüne yol açan kapitalizmin gelişme devrindedir ki, kavimler milletler haline gelebilirler.

Millî topluluğu, birçok burjuva sosyologlarının yaptığı gibi, *ırk*'la da karıştırmamak lâzımdır. Irklara bölünüşü tâyin eden, organizmanın ırsî karakterleridir. İlim, çeşitli alâmetlere göre (derinin rengi, kafanın şekli, saçlar, v.s.), üç esas ırk ayırır: Avrupalı (beyaz), zenci (siyah) ve moğol (sarı). Millî topluluktan farklı olarak, bu karakterler biyolojik mahiyette olup insan organizmasının belli tabiat şartlarına uzun bir intibakı neticesinde meydana gelmişlerdir. Tek ve aynı bir ırka mensup farklı milletler vardır. Bundan başka, bir millet çok defa farklı ırklara mensup fertler ihtiva edebilir (meselâ, Lâtin Amerika ülkelerinde Zenciler, Beyazlar, Hintliler). Irk ile dil arasında da içten bir bağlılık yok-

tur. Meselâ, İngilizce A. B. D.' inde Beyazların olduğu kadar Siyahların da ana dilidir. Bunun için, "cermen ırkı" veya "anglo-sakson ırkı" gibi nosyonlar düpedüz saçmadır. Irkçılar bazı ırkların veya milletlerin başka ırk ve milletlerden üstün, ve "renkli" halkların Beyazlardan daha az kabiliyetli olduklarını iddia ettikleri zaman, bu iddialar hem ilim, hem de tarihî tecrübe tarafından yalanlanmaktadır. Tarihî tecrübe bütün halkların kültürel değerler yaratabileceklerini ve bunların dünya medeniyetine gördükleri hizmetlerin, derilerinin rengine veya kafalarının şekline değil, tarihî tekâmüllerinin özelliklerine tâbi bulunduğunu ispat ediyor.

Öyleyse milletlerin karakteristik çizgileri nelerdir? Tarihî maddeci literatürde, millet denilince, mûtat olarak: bir dil, toprak, ekonomik hayat ve, bir kültür ortaklığında dile gelen, zihniyet birliği temeli üzerinde doğup tarih içinde teessüs etmiş istikrarlı bir insan topluluğu anlaşılır.

Millî birlik sınıf ayrılıklarını ortadan kaldıramaz. Bilâkis, bu ayrılıklar bütün millî hayata nüfuz eder ve milleti birbirine karşı kısımlara böler. Millî birlik sınıf antagonizmasını aslâ reddetmez, öyle ki bunun kabul edilmemesi halinde millî hareketin kendisi bile gerektiği gibi anlaşılamaz.

Ayrıca, sınıf dayanışması muayyen bir milletin sınırlarını aşar. Amerikan, Alman, Fransız kapitalistleri ayrı ayrı diller konuşurlar. Fakat, tek ve aynı bir sınıfa mensup olmaları onları sosyalizme, işçi hareketine ve sömürge halklarının millî kurtuluş mücadelesine karşı birleştirir. Bunun gibi, işçiler de farklı milletlerden, farklı ırklardan oldukları halde her şeyden önce *proleter* olarak kalırlar. Bunu gerektiren şey onların genel menfaatlerinin, gayelerinin ve ideolojilerinin birliğidir. Bu birlik diğer ayrılıkları arka plâna atar. Milletler arasındaki anlaşmazlık ve ayrılıkların işçi sınıfının genel menfaatlerine zarar verdiğini anlıyan şuurlu emekçiler şovence ve ırkçı ayırıcılık şekillerinin her türlüsüne karşı mücadele ederler.

Cemiyetin sınıflara bölünmesi geçici bir tarihi hâdisedir

Varlıklı sınıfların ideologları sosyal eşitsizliği haklı göstermek maksadıyle, daima, bu eşitsizliği ezelî ve ebedî ve her insan cemiyetinin mahiyetine has bir şey olarak göstermeğe çalışmışlardır. Bu, hakikate aykırıdır. İptidaî komünote'de sömürenler ve sömürülenler diye bir bölünme yoktu ve bu bölünme sosyalist rejimde kesin olarak ortadan kalkar.

Sınıfların teşekkülü, başkasının emeğine sahip çıkmayı, insanın insan tarafından sömürülmesini mümkün kılan, istihsal vasıtaları üzerinde özel mülkiyete ayrılmaz bir şekilde bağlıdır.

Tekâmülünün belli bir merhalesinde, cemiyetin sınıflara bölünmesi tarihen önlenmesi imkânsız bir fenomen idi. Engels'in belirttiği gibi, insan emeği henüz pek verimsiz olduğu, geçim için zarurî olan vasıtalardan fazlasını veremediği müddetçe, is ihsal kuvvetlerinin artması, ticaretin genişlemesi, devletin ve hukukun gelişmesi, sanatın ve ilmin teessüsü ancak sıkı bir iş bölümü sayesinde mümkündü; ve bunun temelinde de, basit el emeği harcıyan kitleler ile emeğin idaresine, ticarete, devlet işlerine ve daha sonraları artistik ve ilmî meşgalelere kendilerini verebilen birtakım imtiyazlı kişiler arasındaki büyük iş bölümünün bulunması bir zaruret idi. (1) Bittabi, hâkim sınıf emekçi kitleleri ezmek için her fırsattan faydalanıyordu.

Fakat, mülkiyetin sosyalleştirilmesini ve istismar münasebetlerinin ortadan kaldırılmasını cemiyete âcil bir vazife olarak yükliyen gelişmiş istihsal kuvvetleri karşısında sınıfların artık hikmeti vücudu kalmaz. Sınıfların muhafazası artık yalnız lüzumsuz değil, aynı zamanda sosyal ilerleme için bir engeldir.

---

(1) Bkz. Engels, *Anti - Dühring*, s. 214.

Sosyalist cemiyette artık sömürücü sınıflar yoktur. İşçilerle köylüler arasındaki münasebetler, her türlü sömürmeyi, bir sınıfın diğer bir sınıf üstündeki her türlü hâkimiyetini hariç tutan iki dost sınıf münasebetleridir. Sosyal ayrılıkların silinip gitmesi çağı açılmıştır. Ve en sonda bu ayrılıklar yok olacaktır.

Böylece, cemiyetin antagonist sınıflara bölünmesi ancak istihsal vasıtaları üzerinde özel mülkiyetin hüküm sürdüğü devirde önlenmesi imkânsız bir bölünmedir.

Cemiyetin sınıfî yapısı

Sınıflar, cemiyet içinde işgal ettikleri mevkie göre, aslî ve aslî olmıyan diye ikiye ayrılırlar. *Aslî* sınıflar cemiyetin hâkim istihsal tarzı için zarurî olup sırf bu istihsal tarzı tarafından meydana getirilmiş sınıflardır: kölelik rejiminde köle sahipleri ile köleler, feodal rejimde senyörlerle köylüler, burjuva cemiyetinde kapitalistlerle işçiler böyledir. Şu halde, bu sınıflardan biri başlıca istihsal vasıtalarının sahibidir ve iktidarı elinde bulundurur, öbürü ise sömürülenler kitlesini teşkil eder. Bu iki sınıfın münasebetleri daima antagonisttir, zıt menfaatler üzerine kurulmuştur. Meselâ, kapitalistlerin işçiyi mümkün olduğu kadar fazla çalışmağa zorlayıp ona mümkün olduğu kadar az ücret ödemekte menfaati vardır. İşçinin menfaatleri ise, kendiliğinden anlaşılacağı gibi, kapitalistlerinkilere taban tabana zıttır. Antagonist sınıfların ekonomik menfaatlerinin uyuşmazlığı bu sınıflar arasında yatışmaz bir mücadeleye yol açar. "Hür insan ve köle, patrik ve pleb, derebeyi ve serf, lonca ustası ve esnaf kalfası, kısaca ezenler ve ezilenler devamlı bir ziddiyet içinde, kâh açık kâh gizli aralıksız bir savaş yürüttüler; öyle bir savaş ki, daima ya bütün cemiyetin inkılâpçı transformasyonu ile, ya da mücadele eden iki sınıfın mahviyle sona eriyordu."

Fakat, sömürücülüğün hâkim olduğu cemiyette başka sınıflar, *aslî olmıyan* sınıflar da bulunur. Meselâ, kölelik rejiminde hür köylüler ve zanaatkârlar vardır; kapi-

talist cemiyette burjuvaziden ve işçi sınıfından başka, köylü sınıfının ve, birçok memleketlerde, toprak sahiplerinin, v.s. bulunduğu görülür. Her birinin kendine has menfaatleri bulunan bu aslî olmıyan sınıfların ve aynı zamanda farklı sosyal tabakaların (meselâ, aydınlar) mevcudiyeti sosyal münasebetler tablosunu bir hayli karıştırır.

Burjuva cemiyetindeki sınıflar

Burjuva cemiyetindeki aslî sınıflar *kapitalistler* (burjuvalar) ile *ücretli işçiler* (proletarya)'dir.

Burjuvazi başlıca istihsal vasıtalarının mülkiyetini elinde bulundurur ve işçilerin ücretli işini sömürerek yaşar. Kapitalist cemiyetin hâkim sınıfı odur.

Bir vakitler burjuvazi eskimiş feodal münasebetlere karşı mücadeleyi idare ediyor ve bu sebeple sosyal tekâmülün en ön safında bulunuyordu. Rekabet ve kâr peşinde koşma burjuvaziyi pek büyük istihsal kuvvetleri yaratmağa sevketti. Fakat, kapitalizmin tezatları keskinleştikçe burjuvazi mürtecileşti ve hâkimiyeti sosyal tekâmül için en büyük engel teşkil eder oldu.

Kapitalist cemiyetin başlıca müstahsil kuvveti olan işçi sınıfı, burjuvazi tarafından gaspedilen muazzam servetler yaratır. İstihsal vasıtalarının mülkiyetinden mahrum bulunduğu için, işçi sınıfı iş kuvvetini kapitalistlere satmak mecburiyetindedir.

Kapitalizm tekâmül ettikçe, büyük kapitalistlerin serveti artarken, "bizzat kapitalist istihsal mekanizması dolayısıyle gitgide daha disiplinli, daha birleşik ve daha teşkilâtlı bir hale gelen" (Marx) (1) işçi sınıfının mâruz kaldığı baskı ve gösterdiği mukavemet de şiddetlenir.

---

(1) K. Marx, *Kapital*, birinci kitap, c. III, 1957, s. 205.

Böylece, kapitalizmin gelişmesi, yeni ve yüksek bir istihsal tarzının, sosyalist tarzın taşıyıcısı olan işçi sınıfının gelişmesiyle atbaşı beraber gider.

Fakat, kapitalist memleketlerin hiçbirinde cemiyet bu iki sınıftan ibaret değildir. Kapitalizm bu "saf şekliyle" aslâ mevcut olmamıştır ve mevcut değildir. Sermaye millî ekonominin bütün sferlerine nüfuz ederek onu değiştirirse de hiçbir yerde eski ekonomik yapıları büsbütün yıkmaz.

Bunun için, burjuva ülkelerinin çoğunda büyük toprak mülkiyeti varlığını muhafaza eder. *Toprak sahipleri* işletmelerini kapitalist düzene göre yeniden teşkilâtlandırır, imkân bulurlarsa endüstriel işletmeler *iktisap* eder, birer aksiyoner, kapitalist haline gelirler. Toprak sahipleri sınıfının birçok temsilcileri yüksek devlet memuriyetlerine, kumandanlıklara getirilirler. Büyük toprak sahipleri menfaatleri, kanaatleri, siyasî temayülleri dolayısıyle, genel olarak, burjuvazinin en reaksiyoner kısmıyle elele verir ve bilhassa faşizmin kalelerinden birini teşkil ederler (meselâ, Prusyalı hobero'lar).

Köylü sınıfı da feodal cemiyetten kapitalist cemiyete intikal eder. En zengin tabakası (köy burjuvazisi, kulaklar) bir yana bırakılacak olursa, köylü sınıfı da sömürülen bir sınıftır. Köylülerin sömürülmesi türlü şekiller altında olur: toprak sahiplerine ödenen toprak kiraları (fermages), kapitalistler tarafından verilen köleleştirici borçlar, toprak sahipleri ve kulaklar nezdinde bir ek kazanç aramak mecburiyetinde bulunan fakir köylülerin emeğinin doğrudan doğruya sömürülmesi, v.s. Köylü kitleleri, büyük kapitalistlere yüksek emtia fiatları şekli altında bir haraç ödemek zorundadırlar.

Kendi toprak parçalarını ekip biçen köylüler, zanaatkârlar ve küçük tüccarlar, yani mahdut iş vasıtalarına sahip bulunup da, burjuvaziden farklı olarak, başkalarının emeğini sömürmeyenler oldukça kalabalık olan *küçük burjuvazi* tabakasını teşkil ederler. Küçük burjuvalar kapitalist cemiyette mutavassıt bir durumdadırlar. Bunlar özel mülkiyet sahibi olmak sıfatıyle burjuvaziye, fakat

kendi emekleriyle yaşıyan ve burjuvazi tarafından sömürülen tabakaları temsil etmek sıfatıyle de işçilere bağlanırlar. Küçük burjuvazinin sınıf mücadelelerindeki istikrarsız, müteredditt tavrını doğuran bu mutavassıt durumdur.

Kapitalist cemiyette sanayi, teknik ve kültür değiştikçe önemli bir aydınlar tabakasının (mühendisler, bilginler, yazarlar, v.s.) teşekkül ettiği görülür. Aydınlar bağımsız bir sınıf değil, yaşamak için emeğini satan bir sosyal tabaka teşkil ederler. Bunlar muhtelif çevrelerden, her şeyden önce varlıklı sınıflardan ve ancak kısmen emekçi sınıflardan gelirler. Maddî durumları ve yaşayış tarzları dolayısıyle aydınlar mütecanis bir sınıf değildirler. Bazıları, yüksek memurlar, şöhretli avukatlar, v.s. kapitalistlere, diğer bazıları da emekçi kitlelere yakındırlar. Kapitalist cemiyette sınıf mücadeleleri keskinleştikçe aydınların ilerici kısmı tarihî maddeci pozisyona geçer, işçi sınıfının sosyalizm uğrudaki mücadelesine katılırlar.

Burjuva cemiyetinde bundan başka muhtelif sınıflar tarafından bir düzüye beslenen bazı deklâse olmuş unsurlar, lumpen-proletarya, "ayak takımı" — haydutlar, hırsızlar, dilenciler, fahişeler, v.s. — bulunur. Bu insanlar kapitalizmin şartları tarafından cemiyetin "süprüntülüğüne" atılmışlardır. Anarşistler kapitalist cemiyette en inkılâpçı rolü lumpen-proletarya'nın oynadığını iddia ediyorlardı. Bir asırdan beri tarih Marx ve Engels'in bu konudaki görüşlerinin mutlak doğruluğunu ispat etmektedir. Marx ve Engels'e göre lumpen-proletarya yaşayış şartları dolayısıyle irticaa satılmak istidadındadır. Hitler Almanyasında âdi cürüm erbabı kişiler (les droits communs) kitle halinde faşist teşkilâtlara, hücum ve SS kıtalarına girmişlerdir. A.B.D.'inde, işçilere, siyahlara ve ilerici şahsiyetlere karşı gangster çeteleri geniş çapta kullanılmaktadır.

Kapitalizmin sosyal sınıf ve tabakaları karakterize edilirken, bu sınıf ve tabakaların iç ayrılıklarının da hesaba katılması lâzımdır. Monopolcü burjuvazi ile monopolcü olmıyan burjuvazi arasındaki fark bilhassa önemli-

dir (sömürgelerde millî burjuvazi ile sömürgecilere yardakçılık eden çevreleri birbirinden ayırmak icap eder). Günümüzde bâriz bir hal almış olan bu farklılık burjuva cemiyetinin politik hayatında büyük bir rol oynar.

Şu halde, burjuva cemiyeti son derece kompleks ve çeşitli bir sınıf münasebetleri ve farkları manzarası sunar. Bu münasebet ve farkların açık olarak anlaşılması, işçi sınıfı ve onun partileri için doğru bir politikanın ve doğru bir taktiğin kesin şartıdır. Fakat, bu çeşitliliğin ötesinde burjuva cemiyetine has başlıca sınıf tezadını: işçi sınıfıyle burjuvazi arasındaki antagonist tezadı seçmenin (discerner) önemi de daha az değildir. Bütün sosyal fenomenleri bu bakımdan mütalâa etmek lâzımdır. Kapitalizm ne gibi değişikliklere uğrarsa uğrasın, sınıf yapısı ve sınıflar arasındaki münasebetler ne kadar kompleks olursa olsun, kapitalizm daima sömürücü bir cemiyet olarak kalır. Ve böyle bir cemiyette sömürenlerle sömürülenler arasındaki yatışmaz mücadele sınıflar arası münasebetlerde esastır.

2. SÖMÜRÜCÜ CEMİYETTE GELİŞMENİN İTİCİ KUVVETİ SINIF MÜCADELELERİDİR

Sınıf mücadeleleri, sömürücülüğün hâkim olduğu cemiyetin bütün tarihine damgasını vurur. Bu mücadelelerin progresist rolü her sosyal formasyonun tedricî ve "barışçı" tekâmül şartları içinde bile kendisini hissettirir.

Burjuvazi, kapitalist devirdeki çok büyük teknik terakkinin kerametini kendisinde görerek övünür. Halbuki, bizatihi teknik ilerleme kadar kapitalisti az ilgilendiren şey yoktur. Kapitalist, ücretlerin indirilmesi ve iş gününün azaltılması gibi daha "basit" ve daha "ucuz" vasıtalarla kârını çoğaltmayı tercih ederdi. Kapitalistleri, kârlarını arttırmayı sağlıyacak başka kaynaklar — ezcümle, yeni makinalar kullanılması, teknolojinin tekemmül ettirilmesi, yeni icatlardan faydalanılması — aramağa zorlayan şey, rekabetin yanısıra, işçi sınıfının kendi menfaatleri uğrunda yürüttüğü sıkı mücadeledir.

Ezilen sınıfların mücadelesi siyasî hayatın tekâmülüne yardım eder. Bilindiği gibi, meselâ, Fransız burjuvazisi, burjuva inkılâpları devrinde, bir cumhuriyet kurmak niyetinde değildi ve emekçilerin tenkilini kolaylaştıran monarşinin muhafazasını tercih ediyordu. Fakat, proletaryanın ve bütün emekçilerin gittikçe daha geniş çapta olmak üzere yürüttükleri mücadelenin tesiriyle, burjuvazi yavaş yavaş "görgüsü, bilgisi, hayat gücü tazelenmiş bir cumhuriyetçi burjuvazi halinde yepyeni bir kalıba girmiş" ve emekçilerce daha kabul edilebilir bir siyasî rejim kurmak zorunda kalmıştır.

Çalışan sınıfların gayretli mücadeleleri olmasaydı, çağdaş kapitalist ülkelerin siyasî hayatı bambaşka bir manzara gösterirdi. Emperyalizm devrinde burjuvazinin her türlü vasıta ile demokratik hürriyetleri budayıp yok etmeğe, temsilî organların, bilhassa parlâmentoların iktidarını sınırlandırmağa, kapitalist memleketlerin kültüründeki demokratik ve ilerici unsurları susturmağa çabaladığı malûmdur. Ancak, çalışan kitlelerin işçi sınıfının sevk ve idaresinde yürüttüğü gayretli mücadeledir ki, halk düşmanı temayüllere engel olmaktadır. Günümüz şartları içinde bu aksiyon önemli neticeler doğurabilir; barışı, demokrasiyi, millî bağımsızlığı koruyabilir; faşizmin, gericiliğin ve harbin yolunu kesebilir.

Ezilen sınıfların sömürücülere karşı mücadelesi ne kadar şiddetli olursa, ezenlere karşı mukavemet o kadar başarılı olur ve, genel kaide olarak, sosyal hayatın bütün alanlarında ilerleme o kadar hızlanır.

3. PROLETARYANIN SINIF MÜCADELESİNİN ESAS ŞEKİLLERİ

İşçi sınıfının mücadelesi, ekonomik, politik ve ideolojik olmak üzere muhtelif şekillerde cereyan eder.

Ekonomik mücadele

Ekonomik mücadelenin konusu işçilerin hayat ve çalışma şartlarının ıslahıdır: ücretlerinin arttırılması, iş günü süresinin azaltılması, v.s. Bu mücadelenin en yaygın şekli işçilerin dilekler ileri sürme aksiyonu ve, bu dilekler yerine getirilmediği takdirde, grev'dir. İşçi sınıfı ekonomik menfaatlerini korumak için sendikalar, yardımlaşma sandıkları ve daha başka teşkilâtlar kurarlar.

Bütün işçiler, hattâ en az şuurlanmış olanlar (évolués) bile, direkt ekonomik menfaatlerini korumak lüzumunu idrak ederler. Bu sebeple, işçi hareketi ekonomik mücadele ile başlamıştır. Fakat, bu demek değildir ki, ekonomik mücadele işçi sınıfının mücadelesinde artık aşılmış bir merhaledir. Ekonomik dileklerin savunulması günümüz şartları içinde de, kuvvetli ve iyi teşkilâtlanmış bir işçi hareketinin bulunduğu memleketlerde bile, büyük bir rol oynamaktadır.

İlk olarak, ekonomik mücadele kapitalist cemiyette dahi işçi sınıfının durumunu iyileştirmek imkânını bir dereceye kadar sağlar. İşçilerin burjuvaziden bazı önemli tavizler koparmış oldukları birçok memleketlerin tecrübesi bunu göstermektedir. Bunun için, işçi sınıfının ve bütün emekçilerin menfaatlerinin en kararlı, en cesur müdafaacıları olan sosyalistler, proletaryanın ekonomik mücadelesinin teşkilâtlandırılması işine büyük bir önem verirler.

İkinci olarak, dilekler uğrundaki mücadeleler, kitlelerce en kolay anlaşılabilir mücadeleler olduğundan, en geniş işçi tabakalarını hareketin içine sokar, bunlar için antikapitalist aksiyon okulu, sınıf şuuru uyandırma okulu vazifesi görür. Bu itibarla, işçi hareketinin daha yüksek şekillerinin başarısı ekonomik mücadeleye çok bağlıdır.

Fakat, ekonomik mücadele sınırlıdır: kapitalist düzenin özüne dokunmadığından, işçilerin esas ekonomik menfaatini: istismarın kaldırılmasını sağlıyamaz. Üstelik, ekonomik mücadelenin başarıları, politik başarılarla sağ-

lamlaştırılmadıkları takdirde, sürekli olmazlar. Burjuvazi, tavizlerini geri almak, işçi sınıfının ekonomik menfaatlerine karşı taarruza geçmek için en ufak fırsatlardan dahi faydalanır.

Bu sebepledir ki, tarihî materyalizm işçi aksiyonunun sırf direkt (immédiats) ekonomik menfaatler için mücadeleye inhisar ettiği bir yerde, işçi hareketinin önemli başarılar kazanamıyacağı inancındadır.

İşçi sınıfının hakikî sınıf mücadelesi, bu mücadele işçilerin direkt menfaatleri sınırlarını aşarak bir siyasî mücadele haline geldiği zaman başlar.

İdeolojik mücadele

Başka her sınıf için olduğu gibi, işçi sınıfının mücadelesinin de itici kuvveti menfaattir. Bu menfaati doğuran şey kapitalist cemiyetin işçi sınıfını sömürülmeğe, ezilmeğe, ağır hayat şartlarına mahkûm eden ekonomik münasebetleridir. İşçi sınıfının menfaati herhangi bir nazariyeci veya bir parti tarafından uydurulmuş olmayıp objektif olarak mevcuttur.

Fakat, bu demek değildir ki, işçi sınıfı kendi menfaatleri hakkında bir anda, otomatik olarak şuur kazanır. Gerçi, proletaryanın hayat şartları her işçide belli bir ruh hali yaratır. Emekçi mütemadiyen ekonomik ve sosyal adaletsizlikle, eşitsizlikle karşılaşır. Bu suretle, onda bir hoşnutsuzluk, kendiliğinden doğma (spontane) bir protesto, bir infial duygusu uyanır. Fakat, bu gibi duygular henüz sınıf menfaati şuuruna varış mânasına gelmez. "İşçilerin sınıf şuuru demek, kaderlerini iyileştirmek ve kurtuluşlarını gerçekleştirmek için tümüyle kapitalistlere ve fabrikatörlere karşı mücadele etmekten başka çare olmadığını işçilerin anlamaları demektir... Bundan başka, bu şuur, bir ülkede bütün işçilerin menfaatlerinin aynı ve dayanışma halinde olduğu, bütün bu işçilerin cemiyetteki diğer bütün sınıflardan ayrı tek bir sınıf teşkil ettikleri

vakıasının anlaşılmasıdır. Nihayet, bu şuur, işçilerin gayelerine erişebilmek için mutlaka devlet işleri üzerinde tesirli olmağa çalışmaları gerektiğinin anlaşılmasıdır..."

Bu sınıf şuuru bütün işçilerde kendiliğinden doğmaz.

Evvelâ, bir işçi için, kendisinin ayrı bir sınıfı temsil ettiğini anlamak öyle basit bir iş değildir. Duvarcı veya şimendifer işçisi, kalifiye tornacı veya kaba işçi, madenci veya toprak amelesi hep farklı çalışma ve yaşama şartlarıyle birbirlerinden ayrılırlar. Birçok memleketlerde işçi hareketinin, dar ihtisas alanları içinde kalmak istiyen korporatif dernekler safhasından geçmiş olması sebepsiz değildir. Meselâ, şimendiferlerde makinistler, ateşçiler v.s. birbirinden ayrı ve birbiriyle ilişiği olmıyan (isolés) sendikalar içinde toplanmışlardı. Bazen bu teşekkülerin gayeleri diğerlerinin aleyhine olarak kendi üyeleri için bazı tavizler koparmaktan ibaret kalıyordu.

Dahası var. Tek başına bir işçi, kapitalist cemiyet içindeki ezilmiş durumunu her zaman tam mânasıyle tasavvur edemez; karşılaştığı güçlükleri, meselâ, kendi talihsizliğine hamledebilir. O zaman bu işçi her ne vasıta ile olursa olsun, hattâ kendi arkadaşlarına zarar vermek pahasına bile olsa, "başının çaresine bakmak" hevesine kapılabilir. Bazıları bunu başarır da, ama bu yüzden milyonlarca işçinin kaderi değişmiş olmaz.

Bazen de, işçilerin kendiliğinden doğma protestoları hakikî hedeflerine çevrilmiş değildir. Meselâ, XVIII inci, XIX uncu yüzyıllar endüstri inkılâbı sırasında, proleterler arasında "makina kırıcılar" (luddites) hareketinin yayıldığı görüldü. İşçiler, makinalar kullanılmasının kendi durumlarını ağırlaştırdığını idrak ediyor, fakat sebebin bizzat makinalar olmayıp, bu makinaların — bunları emekçilerin istismarını şiddetlendirmek ve onları soymak için kullanan — kapitalistlere ait bulunması olduğunu anlıyamıyorlardı.

İşçileri kendi sınıf menfaatleri hakkında şuur edinmekten alakoyan bir engel de, burjuva ideolojisinin, işçileri şaşırtmak için burjuvazi tarafından yapılan propa-

gandanın ifsat edici tesiridir. İstismar rejiminin ilelebet devam edeceği, burjuvaziyle yapılacak uzlaşma ve anlaşmalarla işçi sınıfının durumunu ıslah etmenin mümkün olduğu fikrini, işçileri bölme vasıtası olan şovence kin duygularını yaymak, v.s. suretiyle işçilerde sınıf şuurunun teşekkülüne engel olunabilir.

Görüldüğü gibi, proletaryanın sınıf şuurunun gelişmesi kompleks bir prosesüstür. Bu gelişme, muhtelif memleketlere göre, hızlı veya yavaş, kolay veya zor olabilir. Bazı memleketlerde bu prosesüs uzun sürer. Bu memleketlerde proletarya, Marx'ın deyişiyle, henüz bir "kendiliğinden (bizatihi) sınıf"tır; ayrı bir sınıf olduğu şuuruna sahip, başlıca menfaatinin neden ibaret olduğunu müdrik bir "kendisi için sınıf" değildir.

İşçilerde sınıf şuurunu uyandırıp terbiye eden en iyi okul, — direkt menfaatleri için yaptıkları mücadele de dahil olmak üzere — günlük mücadeledir. Fakat, bu yetmez. Proletaryanın yüksek bir şuur seviyesine erişebilmesi için, başka bir mücadele şekline daha lüzum vardır ve bu da ideolojik mücadeledir.

İdeolojik mücadele her şeyden önce bir dünya görüşünü, işçi sınıfının kurtuluş yolunu gösteren bir ilmî teorinin hazırlanmasını gerektirir. İşçilerin, direkt menfaatleri için mücadeleleri, bilhassa sendika mücadeleleri, henüz onlarda sosyalist inançlar doğurmaz. Sosyalist doktrin ancak, felsefî iktisadî ve siyasî teorilerin temeli üzerinde kurulabilir. Bu doktrin işçi sınıfının ana menfaatini ilmî bir şekilde tespit eder: istismarın mutlaka yok edilmesi; bu gayeye varmanın vasıtalarını gösterir: kapitalizmin yerine sosyalizmin kurulması; ve işçi hareketinin prensiplerini ve taktiğini ortaya koyar.

Fakat, işçi sınıfının bu ilmî doktrini, tarihin daha sonraki merhalelerinde, yeni bir durum içinde, emekçilerin karşısına çıkabilecek meseleler için verilmiş bir hazırlop cevaplar mecmuası değildir. Bu ideolojinin sosyalist cemiyetin kurulmasında daima işe yarar bir âlet olarak kalabilmesi için ilmin verileri ve milyonlarca emekçi tarafından edinilen tecrübe ile durmadan müşahhaslaştırıl-

ması, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi icap eder. Bu verimli teorik faaliyet işçi sınıfına sadakatle bağlı partilerin önemli bir vazifesi olmuştur, olmaktadır ve olacaktır.

İşçi sınıfının ilmî ideolojisi, kurtuluş mücadelesinde üzerine düşen rolü oynıyabilmek için, işçi kitlelerince benimsenmek zorundadır. Bunun için, bu ideolojinin ekonomik mücadele ve işçi patron münasebetleri *dışında* işçi hareketine götürülmesi zarurîdir. Bu iş sosyalist parti tarafından yapılır. Parti, işçi kitlesi hareketi ile sosyalist fikirlerin birliğidir.

İdeolojik mücadelenin esas hedeflerinden biri de, her hal ve şart içinde, işçi sınıfının sosyalist ideolojisini lekesiz bir şekilde muhafaza etmek, işçi sınıfı muarızlarının bu dünya görüşünü bozmasına ve böylece proletaryayı bu güçlü silâhından mahrum bırakmasına meydan vermemektir. Bilindiği gibi, tarihî metaryalizm ürkütücü bir ideolojik kuvvet haline gelir gelmez, işçi sınıfının muarızları ona karşı yalnızca cepheden değil, işçi hareketi içindeki ajanlarına dayanarak "arkadan" da mücadele etmeğe başlamışlardır. Bunlar tarihî materyalizmi "geliştirmek" bahanesiyle mütemadiyen bu doktrini tahrife, burjuvazi için zararsız, işçiler için de kısır hale getirmeğe çabalamaktadırlar. Her soydan oportünistlerin, reformist ve revizyonistlerin "teorik" faaliyetlerinin mânası budur. Bu kişilere karşı mücadele bütün şuurlu işçilerin ve bilhassa işçi partilerinin devamlı vazifesidir.

Fakat, işçi sınıfının ideolojik mücadelesi işçilerde sınıf şuurunun yaratılıp eğitilmesinden ibaret değildir. İşçi sınıfı, kurtuluş mücadelesini yalnız başına değil, öncüsü olduğu bütün emekçilerle birlikte yürütür. Bu sebeple, proleter olmıyan kitlelerin —köylüler, küçük burjuvalar, aydınlar— burjuvaca fikirlerin tesirinden kurtarılıp sosyalist fikirlere kazanılması, işçilerin ideolojik mücadelelerinin önemli hedeflerinden başka bir tanesidir.

Politik mücadele

Politik mücadele, işçilerin sınıf mücadelesinin yüksek şeklidir.

İşçiler ekonomik dileklerini elde etmek uğrundaki aksiyonları içinde politik mücadelenin zarurî olduğunu görürler. Kapitalistler, grevlerin bastırılmasında ve kösteklenmesinde kendilerine yardım eden, sendikaların ve daha başka işçi teşekküllerinin faaliyetlerine türlü engeller çıkaran, v.s. burjuva hükûmetine sırtlarını vermişlerdir. Böylece, bizzat hayatın kendisi işçiyi, yalnız "kendi" kapitalistine karşı değil, fakat bir tüm olarak kapitalist sınıfın menfaatlerini koruyan kuvvetlere karşı da mücadeleye iter.

Bundan başka, politik mücadelenin yürütülmesi ancak işçi sınıfının veya hiç olmazsa onun avangardının, bir sınıf olarak kendi kendisinin şuuruna varması, menfaatlerini iyice anlaması ile mümkündür.

İşçi sınıfının politik mücadelesi, bu sınıfın burjuva cemiyetindeki diğer bütün sınıf ve tabakalarla, hükûmetle ve bunun faaliyetleriyle olan münasebetlerini ilgilendiren bütün sosyal hayat alanını kucaklar. "İşçiler, *hangi sınıfa karşı yapılmış olursa olsun, her türlü* kötülüğe, *her türlü* keyfî idare ,baskı ve şiddet tezahürüne karşı tepki göstermek itiyadını kazanmamışlarsa, işçi sınıfının şuuru hakikî bir siyasî şuur sayılmaz..." Bu söylenenler , geniş mânada demokratik hak ve hürriyetler için, burjuvazinin antipopüler dış siyasetine karşı ve, birçok memleketlerde, millî bağımsızlık uğrunda yapılan mücadele v.s. ile işçi sınıfının menfaatlerinin müdafaası arasında sıkı bir bağlılık bulunduğunu gösterir.

İşçi sınıfının bütün bu alanlardaki siyasî faaliyeti, bilhassa çağımız şartları içinde, çok önemlidir. Fakat, politik mücadelenin bütün hedeflerini bunlardan ibaret saymak yanlış olur. "Sınıf mücadelesinin ancak politik alanı kucakladığı zaman hakikî, konsekan (mantıkî neticelerine sadık), yaygın bir mücadele haline geleceğini söylemek yetmez... İlmî sosyalizme göre, sınıf mücadelesi yal-

nızca politik plânı kucaklamakla kalmayıp bu alanda esas olan şeye: iktidara yöneldiği zaman *ancak* "bütün milletin "tam mânasıyle yaygın bir mücadelesi haline gelir." İşçilerin iktidarı kazanmak için aksiyonda bulunmamaları şartıyle politik zeminde sınıf mücadelesini kabul etmeğe hazır olan alelâde bir liberal ile bir ilimci sosyalist arasındaki fark işte budur.

İlmî sosyalizmin, sınıf mücadelelerinin esas sebebinin sınıfların maddî, iktisadî menfaatlerinde bulunduğunu göz önünde bulundurmakla beraber, niçin aynı zamanda politikanın ekonomiye nispetle önceliğine işaret ettiği, işçi mücadelesinin politik şeklini niçin yüksek şekil saydığı, her sınıf mücadelesini niçin bir politik aksiyon olarak gördüğü böylece anlaşılmış oluyor. Ekonomik ve ideolojik mücadele başlıbaşına bir gaye değildir. Bu mücadele, bütün önemine rağmen, işçilerin yüksek politik gayelerine, yani işçi sınıfının başlıca ekonomik menfaatlerini: istismarın ortadan kaldırılmasını sağlıyabilecek tek mücadele şekli olan politik mücadelelerine tâbidir.

İşçi sınıfı politik aksiyonunu, durumun icaplarına göre, gayet çeşitli metodlarla yürütür: nümayişler, siyasî grevler (yani politik dileklerin savunulması için yapılan grevler), seçim kampanyaları, parlâmento müzakereleri, v.s. Politik aksiyonun hedef ve metodları işçi sınıfı için daha yüksek teşkilât şekillerini, her şeyden önce bir siyasî partinin kurulmasını gerektirir. Tecrübe, böyle bir parti teşkilinin işçi hareketi tarihinde zarurî bir fenomen olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM III

HALK KİTLELERİNİN VE ŞAHISLARIN TARİHTEKİ ROLÜ

Halk kitlelerinin ve şahısların tarihteki rolü meselesi sömürücü sınıfların ideologları tarafından özel bir gayretle tahrif edilmiştir. Bu ideologlar, pek küçük bir azınlığın çoğunluğu baskı ve ezgi altında tutma "hakkını" ispatlamak hevesiyle, daima halk kitlelerinin cemiyetin hayatında ve tekâmülünde oynadıkları rolü küçümsemeğe çalışmışlardır. Halk, çalışan yığınlar, bu ideologlar tarafından tabiatı icabı olarak bir yabancı iradeye uysallıkla boyun eğmeğe, sefalet ve zillete sessizce katlanmağa namzet âtıl bir kitle gibi gösterilmiştir.

Sanki, halk kitleleri, tarih prosesünün pasif objesinden, pek pek, "büyük adamlar"ın (kırallar, kumandanlar, kanun koyucular, v.s.) iradesinin kör icracılardan başka bir şey değildirler. Bu sübjektivist teoriler, bir avuç sömürücünün halk çoğunluğunu ezdiği bir rejimi, demokrasiyi yıkıp yerine faşist düzen kurmak istiyen bir iç politikayı haklı görmeğe yarar. Mürteci ideologlar ancak böyle bir rejimin büyük adamlara, cahil kalabalıkların müdahalesinden korkmadan, arzularını gerçekleştirerek tarihi keyiflerince "yaratmak" imkânını vereceğini iddia ederler. Hitlerciler ve başka faşistler kitlelerin köleleştirilmesini ve "führer"in mutlak kudretini işte böyle gerekçelendiriyorlardı.

Burjuva ideologları fatalizm (kadercilik) propagandası da yaparlar. Fatalizme göre, insanlar hiçbir suretle hâdiselerin akışı üzerinde tesirli olamazlar. Bu görüş, cemiyetin hayatını ve Tekâmülünü bir ilâhî takdir, bir hür kader mahsulü sayan din adamları tarafından ısrarla va-

az edilir. "İnsan ister, Allah yapar": işte bunların düşüncesinin esası budur.

Fatalizm de, halk kitlelerinin cemiyetin gelişmesindeki rolünü küçümsemekte sübjektivizmden aşağı kalmaz. Sübjektivizm de, fatalizm de, yanlış olarak, sosyal tekâmülün çalışan kitlelerin faaliyetine ve mücadelesine bağlı olmaksızın cereyan ettiğini düşünür ve her ikisi de, kendi tarzında, emekçilerin ezilmesinde menfaati olan sömürücü sınıfların ideolojik gayelerine himet eder.

Tarihî materyalizm bu iki teorinin de yanlışlığını göstermiştir. Tarihî materyalizm tarihî prosesüsün kanunlarını meydana çıkarmak suretiyle, halk kitlelerinin hâkim bir rol oynadıklarını, sosyal tekâmülün *kesin kuvvetini* teşkil ettiklerini ispat etmiştir.

1. TARİHİ YAPAN HALK KİTLELERİDİR

Halk kitleleri, her şeyden önce, sosyal istihsali yürüten, emekleriyle yaşıyan sınıf ve tabakalar, yani çalışan kitlelerdir. Tümüyle alındığında bu çalışan kitleler cemiyetin esas kısmını, yani ezici çoğunluğunu teşkil ederler. Bunlar, devirlere ve sosyal formasyonun karakterine göre farklı sınıf ve tabakalardan mürekkeptirler. Bu itibarla, "halk kitleleri" nosyonu, bu nosyonun sınıfî bir görüşle ele alınması lüzumunu, halk kitlelerinin katıldıkları hareketin müşahhas muhtevasının gün ışığına çıkarılması lüzumunu aslâ ortadan kaldırmaz.

Halk kitlelerinin istihsal faaliyeti cemiyetin yaşama ve gelişmesinin kesin şartıdır

Kitlelerin istihsal faaliyeti cemiyet hayatında en büyük önemi taşır. İş âletlerine şekil veren, bunları mükemmelleştiren, tecrübe edinip bunu nesilden nesile aktaran, bütün maddî servetleri —ki bunlar olmadan cemiyet

bir gün bile varlığını sürdüremez— istihsal eden hep çalışan kitlelerdir.

Sosyal ve ekonomik formasyonlar ardarda geldikçe müstahsiller sınıfının bünyesi değişir. Fakat, istihsal faaliyeti daima tabiî bir zaruret, cemiyetin varlığının birinci şartı olmuştur ve daima da öyle olacaktır. Engels şöyle der: "... Cemiyetin üst tabakaları, müstahsil olmıyan tabakaları, ne kadar değişirse değişsin, bir müstahsiller sınıfı olmadan cemiyet mevcut olamaz. Binaenaleyh, her hal ve şartta, müstahsiller sınıfının varlığından vazgeçilemez; hattâ bir gün gelip bu sınıf artık bir sınıf olmaktan çıktığı, bütün cemiyeti kapladığı zaman bile..." (1)

Halk kitleleri ve politika

Kitleler siyasî hayatta çok büyük bir rol oynarlar. Kitlelerin bu alandaki faaliyeti olmadan, bizzat cemiyetin gelişmesini ve her şeyden önce sosyal inkılâpları anlamağa imkân yoktur. Çünkü, halk kitleleri daima bunun başlıca muharrik kuvveti olmuşlardır. Millî kurtuluş mücadelesinde, yurdun istilâcılara karşı müdafaasında, haklı savaşlarda da halk kitlelerinin rolü bundan aşağı kalmaz.

Sömürücü sınıflar millî menfaatlerin tek şampiyonu olarak hep kendilerini gösteregelmişlerdir. Fakat, vakıaların da ispat ettiği gibi, büyük millî imtihan saati gelip çattığında son söz bir avuç sömürücüde değil, fakat silâh elde vatanı müdafaa eden ve istiklâli uğrunda feragatle savaşan halkta, kitlelerdedir.

Birinci dünya savaşından sonra Türkiyenin, dış ve iç düşmanlarından, yani sömürücü Batı emperyalistleriyle onlara maşalık eden istilâcı Yunan ordusunun ve sırtını Batılı emperyalistlere dayamış olan işbirlikçi feodal saltnatın pençesinden kurtarılmasında Türk halkı kesin bir rol oynamıştır.

---

(1) F. Engels, *Social Classes - necessery and suferflous,* "The Labour Standard", Londra, 6 Ağustos 1881, s. 4.

Zamanımızda milyonlarca emekçi faşizmi ezerek Avrupayı faşist kölelikten kurtarmıştır.

Sömürge ve bağımlı ülkeler halk kitlelerinin feragat ve fedakârlığı sayesinde bu ülkelerden bir çoğu şimdiden sömürge boyunduruğunu kırmış, diğerleri de millî kurtuluş ve bağımsızlık yoluna girmişlerdir.

Tarihin "huzur" devirlerinde halk kitlelerinin sömürücü cemiyetin politik hayatındaki rolü pek o kadar belli olmaz. Hâkim sınıflar her türlü maddî ve manevî baskı vasıtalarını kullanarak halk kitlelerinin politik faaliyetini en aza indirmeğe, sesini duyuramaz hale getirmeğe veya kendilerini tehlikeye düşürmiyecek bir tarzda cereyan etmek zorunda bırakmağa çalışırlar. Sömürücü cemiyete has bir karakterdir bu. Emekçilerin baskı altında tutulabilmesi, emekleri mahsulünün gaspedilmesi ancak kitlelerin siyaseten boyunduruk altında tutulmasıyle, parazit sınıfların hâkimiyetinin sağlama bağlanmasıyle mümkündür. Bunun için çalışan kitleler takip edilecek politika hattı üzerinde ancak sömürücülerin iktidarı sona erdikten sonra karar sahibi olabilirler.

Mamafih, bu demek değildir ki, halk kitleleri kapitalistlerin veya daha başka sömürücülerin hâkimiyeti altında da siyasî hayatta ağırlıklarını aslâ hissettiremezler. Siyaset, her şeyden önce sömürenlerle sömürülenler arasında şiddetli bir sınıf mücadelesi sahnesidir. Bu mücadelenin nihaî neticesi yalnız idareci sınıfların iradesine değil, aynı zamanda emekçilerin kendi menfaatlerini korumaktaki azim ve sebatlarına, mücadele halindeki kuvvetlerin nispetine bağlıdır.

Halk kitleleri kapitalist rejimde dahi, gerici kuvvetlerin halk aleyhtarı gerici maksatlarına set çekerek, idareci çevreleri iç ve dış politikanın önemli birçok meselelerinde tavizler vermeğe zorlıyarak iktidardaki sınıfın politikası üzerinde hayli tesirli olabilirler. Emekçilerin bu hergünlük mücadelesi, önceki bölümde de işaret edildiği gibi, sosyal tekâmülde büyük bir önem taşır.

Kültürün gelişip çiçeklenmesinde halk kitlelerinin rolü

Emekçilerin yaratıcı faaliyetini inkâr eden gerici ideologlar, halk kitleler'nin medeniyetin ilerlemesindeki rolünü olduğundan başka türlü göstermek için özel bir hırsla çabalarlar. Bu ideologlar, kültürün bir "seçkinler" zümresinin eseri olduğunu, insanlığın ilmî, edebî, artistik kazançları sırf deha sahibi bir avuç insana borçlu bulunduğunu iddia ederler.

Bu idd'alar ilk bakışta akla yakın görünür. Gerçekten de, kültürün herhangi bir dalında, birtakım ünlü isimler saymak mümkündür. Meselâ, fizikte Newton, Lomonosov, Einstein, kimyada Mendeleyev ve Butlerov, biyolojide Darwin ve Miçurin, edebiyatta Shakespeare ce Toltoy, müzikte Beethoven ve Çaykovski hatırlanmadan çağdaş medeniyeti düşünmek güçtür.

Tarihî maddeciler deha sahibi insanların yararlılıklarını saygıyle anar, fakat aynı zamanda her türlü kültürün temellerini kuran ve ilerleme şartlarını yaratan emekçi kitlelerin paha biçilmez hizmetlerini de aslâ bilmemezlik etmezler.

Edebiyat ve sanatın uzun müddet folklar şeklinde inkişaf etmiş olduğu malûmdur. Manzum destanlar, efsaneler, masallar, atasözleri, şarkılar profesyonel yazarların sanatına zemin vazifesi görmüştür. Bunun gibi, ressamlar ve mimarlar da halkın yarattığı sanatlardan ilhamlanırlar. Halk sanatı her zaman orijinal bir değer taşır ve yazarlar, sanatçılar için tükenmez bir örnek ve usul hazinesi, şevk ve heyecan kaynağı teşkil eder. Her ülkede sanat ve edebiyatın millî şeklini doğurup besliyen halk sanatıdır.

İlim de köklerini halkın dehasından alır. Yeni yeni enerji kaynakları ve mucizevî aşılar bulan, hayatımızı değiştiren harikulâde makinalar, materyeller icat eden bilginlerin kabiliyetlerine hayranlık duyarız. Fakat, günlük emekleriyle tabiatın ilk sırlarını çalmış, ateşi, hububat

yetiştirilmesinin madenleri eritmenin çarelerini keşfetmiş, ilk âletleri icat edip mükemmelleştirmiş, çevremizdeki dünyaya ait şeyler ve fenomenler hakkındaki ilk bilgilerimizi biriktirmiş olan halk kitlelerinin başarıları daha az hayranlık uyandırıcı işlerden değildir.

Demek oluyor ki, medeniyetin şafağında bütün kültürel değerlerin zanaatçıları doğrudan doğruya çalışan kitlelerdir.

Kol emeği ile kafa emeğinin ayrılmasından, edebiyat, sanat ve ilmin ve de devletin sömürücü hâkim sınıflarla bunların hizmetindeki sosyal tabakaların inhisarı altına girmesinden sonra durumun değişmesi zarurî idi. Bütün bir ekonomik ve politik tedbirler sistemi sayesinde, kültür de dahil olmak üzere entelektüel emeğin (kafa emeğinin) başlıca şekilleri varlıklıların imtiyazı haline geldi. Sömürücüler, halk kitlelerini kültür nimetlerinden mahrum bırakmak, onları cehalet içinde tutmak suretiyle kendi sınıfî üstünlüklerini haklı göstermenin yolunu buldular.

Bu şartlar elbette ki çalışan kitlelerin ilim, sanat ve edebiyatın ilerlemesine aktif surette katılmalarını sınırlandırıyordu.

Çağdaş burjuva ideologları bu olay üzerinde mugalâta yaparlar. Bu ideologlar kafa emeğinin politik ve ekonomik idare işleriyle ve kültürle ilgili girift şekillerinin ancak bir "seçkinler zümresi" için, yani sömürücü cemiyetin hâkim sınıfları temsilcileri için anlaşılabilir olduğunu iddia ederler. Bu "teoriciler" halk kitlelerinin kafaca "aşağı" olduklarını, sadece kol işinde, "kaba" işde çalışabileceklerini söylerler.

Gerçekte, zekâ ve kabiliyet bir sınıf imtiyazı değildir. Sömürücü cemiyette imtiyaz halini alan şey, sadece, zekâ ve kabiliyetin siyaset, ilim, sanat veya edebiyat alanlarında kendini gösterme imkânıdır. Sınıflara bölünmüş cemiyette bu imkân, genel kaide olarak, refahlı sınıflara mensup kişilere sunulmuştur.

Sömürücü cemiyet şartları içinde bile değerlerini ortaya koymayı, kültürün çeşitli dallarına kendi paylarını katmayı veya ünlü siyaset adamları olmayı başarabilmiş binlerce emekçinin düşünce, kabiliyet ve irade kuvvetine hayranlık duymamak elden gelmez. Bunun örneklerini kolayca verebiliriz. Birer köylü çocuğu olan Newton ve Lomonosov kendi devirlerinin en ünlü bilginleri olmuşlardır. Basit bir oduncu olan Abraham Lincoln A. B. D. 'inde Kuzeylilerle Güneylilerin savaşında önemli bir rol oynamış ve Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Halktan çıkma Maksim Gorki büyük bir yazar olmuştur. Daha birçok isimler de sayılabilir. Fakat, bunların herbirine karşı halktan yüzlerce ve binlerce insanın kabiliyetleri boğulup gitmiştir. Sömürücü cemiyetin tarihi heba edilmiş halk kabiliyetleri üzerinde yükselir.

Sosyalizmin en büyük faydalarından birisi de en değerli sosyal servetin, insan kabiliyetlerinin bu akılsızca israfına bir son vermesidir. Sosyalizm, bütün iktisadî, siyasî ve sosyal imtiyazları ortadan kaldırarak beşer kabiliyetlerinin çiçeklenmesi, aklî bir şekilde kullanılması için gerekli şartları yaratır ve bu suretle sosyal hayatın bütün alanlarında terakkinin hızlanmasını sağlar.

Tarihte halk kitlelerinin kesin rolü hakkındaki materyalist tezin önemi

Bu tez, tarihî metaryalizm teorisi içinde önemli bir yer tutar. Bu tez, sosyal ilme tarihî prosesüsü anlamak imkânını sağlar, halk kitlelerinin aksiyonunu gözden kaçıran Marx öncesi bütün teorilerin başlıca kusurunu bertaraf eder. Bu tez, araştırmacıyı, halk kitlelerinin faaliyetini ve havat şartlarını incelemeğe sevkeder. Halk kitlelerinin faaliyeti ve hayat şartları incelenmeden tarihin akışını anlamağa imkân yoktur.

Tarihte kesin rolün halka ait olduğu tezi bizzat çalışan kitleler için çok büyük bir önem taşır. Bu tez, insan cemiyetinin her şeyi bir avuç "seçkin kişi"ye borçlu bulun-

duğunu, bunlar olmadan yaşayıp gelişemiyeceğini iddia eden ve sömürücüler için pek değerli olan bir efsaneyi tuz buz eder, emekçi kitlelerin şuurunu uyandırır, kurtuluş mücadelerinde onlara şevk verir, mücadelelerinin başarısı hakkında, kitlelerin kendi kaderlerine kendileri hükmedecekleri bir cemiyet idealinin gerçekleşmesi hakkında onlara emniyet telkin eder.

Bundan başka, bu teori emekçilere cemiyetin geleceği hakkında derin bir mesuliyet duygusu aşılar; herhangi bir "kurtarıcı"ya güvenmemeleri gerektiğini, halkları kölelikler'nden kurtarıp cemiyeti insanlık çoğunluğunun özleyişlerine uygun bir hale getirmeğe muktedir tek kahramanın bizzat emekçilerden başkası olamıyacağını onlara gösterir.

2. TARİHTE ŞAHSIN ROLÜ

İdarecilerin faaliyeti tarihî prosesüsün zarurî bir unsurudur

Tarihî materyalizm teorisi, cemiyet tarihinde halk kitlelerinin kesin rolünü ispatlamakla beraber, üstün şahsiyetlerin, idarecilerin, şeflerin faaliyetine de önemli bir yer verir ve bunların cemiyet için zarurî bir fonksiyonu yerine getirdiklerini gösterir. Burada yalnızca günümüzde ilim ve kültürün onlarsız düşünülemiyeceği bilginler ve yazarlar değil, fakat bunlar kadar aksiyon adamları, siyasetçiler, kitle idarecileri, ilerici sınıflar ve siyasî partiler de söz konusudur.

Hiçbir sosyal sınıf, muayyen bir teşkilâta sahip olmaksızın, cemiyet içinde söz ve karar sahibi olamaz. Fakat, her sınıf teşkilâtı bir iradeye, yani idarecilere sahip olmak zorundadır. Bunlar, partiler, çeşitli sosyal teşkilâtlar v.s. dir. İdareciler sınıfın, partinin, v.s. politikasını hazırlayıp formülleştirirler, bu politikanın tatbikatını organize ederler, binlerce ve milyonlarca insanın faaliyetini sevk ve idare ederler.

İktidara namzet yükselici sınıflar için idarecilere sahip olmak bilhassa lüzumludur.

Şu halde, idarecilerin faaliyeti objektif bir zaruret teşkil eder. İşte tarihi yaratanların şefler, seçkin şahsiyetler olduğu ham hayali buradan doğar. İdarecilerin faaliyeti hâdiselerin yüzündedir; daha belli, daha gözle görülebilir, daha çok dikkate çarpıcıdır. Bu görünüşle yetinen burjuva ideologları bütün hâdiseleri büyük adamların "yarattığını" ispata çalışırlar. Meselâ, XVIII inci yüzyılın sonlarıyle, XIX uncu yüzyılın başlarında Avrupada patlak veren ihtilâllerin ve savaşların sebebi, bu ideologlara göre, Fransız burjuva ihtilâli şefler'nin ve Napoléon'un faaliyetleridir; yahut işçilerin sınıf mücadelesi bazı "tahrikçiler"in "muzır" faaliyetleriyle izah olunur.

Gerçekte ise, tarihin akışını tâyin eden, önemli sosyal grupların, sınıf ve kitlelerin mücadelesidir. Büyük adamların tarihteki rolü ancak sınıf mücadelelerine, geniş insan gruplarının faaliyet ve mücadelesine nispetle anlaşılabilir.

Seçkin tarihî şahsiyetlerin kuvveti nereden gelir

Kalburüstü şahsiyetler hâdiselerin ve hareketlerin yaratıcısı olmayıp kitlelerin, sosyal sınıfların idarecisidirler. Bu şahsiyetler kuvvetlerini, önemli sosyal grupların desteğinden alırlar. Ne kadar kabiliyetli, ne kadar zeki olurlarsa olsunlar, bu destekten mahrum kaldıkları takdirde, onlar güçsüz duruma düşer, hiçbir tesirli aksiyonda bulunamazlar. "Şu halde — diye yazar Engels — şayet tarihte insan aksiyonlarının gerisinde şuurlu veya şuursuz olarak ve, doğrusunu söylemek gerekirse, çok defa şuursuz olarak bulunan ve fiiliyatta tarihin nihaî muharrik kuvvetlerini teşkil eden kuvvetler araştırılacaksa, bunlar fertleri — ne kadar üstün vasıfta olursa olsunlar — harekete getiren sebepler değil, ancak büyük kit-

leleri, tümüyle milletleri (peuples), ve milletin içinde de, tümüyle sınıfları harekete getiren sebepler olabilir." (1) İmdi, kitlelerin ve sınıfların iç itilişleri (impulsions) bir tesadüf eseri değildir. Bu itilişler tarihî bir zaruretin ifadesidir.

Sübjektivistlerin başlıca hatâsı, sosyal gelişmenin zarurîliği ile büyük adamların faaliyeti arasındaki münasebet problemini doğru bir şekilde vaz'etmemeleridir. Çünkü, bunlar sosyal kanunlarla büyük adamların faaliyetini birbirini reddeden şeyler olarak görürler. Sübjektivistlere göre, idarecilerin büyüklüğü kendi iradelerini "herkese rağmen, herkese karşı" gerçekleştirebilecek güçte olmalarındadır.

Sosyal hareketlerin idarecileri arasında, hiç şüphesiz, tarihin objektif kanunlarına karşı direnenler vardır. Bu gibi şefler gerici sınıflar için, varlık ve refahlarının sıkıdan sıkıya bağlı olduğu köhnemiş sosyal şekilleri savunmak zorunda bulunan sınıflar için, karakteristiktir. Bu liderlerin yaptıkları işlerin macera vasfı taşımasında şaşılacak bir taraf yoktur, bu bir tesadüf değildir. Hitler'in yahut sosyalizmi yok etmeyi hayal eden günümüzün emperyalist politikacılarının faaliyetleri bu hususta göze batıcı bir misal teşkil etmektedir. Lâkin, böyle bir iş daima hüsranla neticelenmeğe mahkûmdur. Devletlerin ve milletlerin tarihi hiçbir insanın, ne kadar cüretkâr olursa olsun, hattâ sınırsız bir iktidara sahip olsa bile, tarihin kanunlarını keyfince ilga edemiyeceğini ve tarihi tersine yürütemiyeceğini parlak bir şekilde doğrulamaktadır.

Büyük adamlarınki de dahil olmak üzere, herkesin faaliyeti belli soyal şartlar içinde gelişir. Tekâmülün objektif zaruretini ve cemiyetin karşısına çıkan vazifeleri bu şartlar tâyin eder. İlerici sınıflar tarafından ortaya çıkarılan seçkin insanlar, işte bu vazifeleri, cemiyetin yükseliş hareketi içinde karşılaştığı ihtiyaçları, terakki uğrunda mücadele eden sınıfın ihtiyaçlarını başka herkesten

(1) F. E n g e l s, *Ludwig Feuerbach ve klâsik Alman felsefesinin sonu*, s. 41. Sosyal Yayınlar, No 2.

daha iyi ve daha önce anladıkları için büyük'türler. Onlar mücadelenin hedefini, bu hedefe varmanın vasıtasını gösterir ve sınıflarının diğer temsilcilerini yedecek, teşkilâtlandıracak, idare edecek şekilde fevkalâde bir enerjiyle faaliyette bulunurlar.

Tarihte iz bırakmış, tarihî bir rol oynamış birçok insan vardır. Fakat, bunların hepsine büyük adam denemez. Ancak yaptıkları işlerle sosyal tekâmüle yardım eden, terakki dâvasına hizmette bulunan seçkin şahsiyetler büyük adamdırlar. Bunların faaliyeti tarihin akışını hızlandırabilir, cemiyetin hayatında yeni yeni çizgiler ortaya çıkarabilir, ilerici sınıfların ve cemiyetin bu yeni unsurları harekete getirmesine yardım edebilir.

Sosyal ihtiyaçlar ve büyük adamlar

Seçkin şahsiyetlerin ortaya çıkışı tarihî determinizmden ayrı olarak düşünülemez.

Bir cemiyette her zaman kabiliyetli insanlar bulunur. Fakat, bunların sivrilmeleri için gerekli şartları yaratan, ancak bazı istidatları, bazı düşünce ve karakter vasıflarına sahip şahsiyetlere karşı duyulan sosyal ihtiyaçtır. Bu, bilhassa, inkılâp devirlerinde eski rejimde karanlıkta yaşayan ve nelere muktedir olduklarını gösteremiyen yüzlerce ve binlerce insan memleket idaresinin başına geçtikleri vakit apaçık bir şekilde kendisini gösterir; nasıl ki, savaş zamanında da cemiyetin gösterdiği ihtiyaç, büyük kumandan vasıflarını haiz savaşçıların meydana çıkmasına âmil olur.

Belli şartlar içinde acaba kim sivrilecektir?

Bu hiç şüphesiz tesadüfe kalmış bir şeydir. Fakat, kabiliyetleriyle bir devrin ihtiyaçlarına cevap veren şahsiyetlerin sivrilmesi zarurî bir karakter taşır.

Engels şöyle yazar: "Bilhassa filân büyük adamın belli bir ülkede, belli bir anda ortaya çıkmış olması elbet-

te sırf bir tesadüf eseridir. Fakat, bu adamı bertaraf edecek olursak yerinin bir başkası tarafından doldurulması ihtiyacı kendisini hissettirir ki, bu başkası da eninde sonunda *tant bien que mal* (1) bulunur.Harbin bitkin düşürdüğü Fransız Cumhuriyetinin muhtaç olduğu asker diktatörün tam da Korsikalı Napoléon olması bir tesadüf idi. Fakat Napoléon olmasaydı onun oynadığı rolü bir başkası oynıyacaktı. İspatı şu ki, böyle bir adama ihtiyaç duyuldukça, her defasında, bu ihtiyaç duyulan adam nihayet bulunmuştur: Caesar, Augustus, Cromwell, v.s. gibi." (2)

Üstün bir şahsiyetin zuhuru bir tesadüf eseridir, fakat bu demek değildir ki, bu yer herhangi bir kimse tarafından doldurulabilir, bu tarihî rol herhangi bir kimse tarafından oynanabilir. Mutlaka, bazı kabiliyetlerin bulunması icap eder. Bunun için, mûtat olarak, bu rol bu kabiliyetlere az çok sahip olan insanlara verilir.

Söz konusu vasıfların kendisine gelince, bunlar faaliyet çevresine, devrin şartlarına, şefleri çıkaran sosyal hareketlerin sınıfî mahiyetine, v.s. göre sonsuz bir çeşitlilik gösterir.

Her sınıf liderlerini kendi sosyal mahiyetine, cemiyet içindeki durumuna, üzerine düşen vazifelere göre o mevkie getirir. Meselâ, işçi sınıfının idarecileri bazı özel vasıflara sahip olmak zorundadırlar: proletaryanın tarihî misyonunun gerektirdiği azim ve cesaret, düşünce sağlamlığı — çünkü işçi sınıfının mücadelesi ilmî bir teoriye dayanır —; işçi sınıfının partisi ile, kitleler ile sıkı bağlılık; kitleleri teşkilâtlandırmak kabiliyeti ve bu konuda tecrübeli olmak, emekçilerin yaratıcı güçlerine inanç, yalnız kitleleri eğitmekle kalmayıp aynı zamanda kitlelerden ders almak kabiliyeti, v.s.

---

(1) Aslında Fransızca olarak: *iyi kötü*. (Türkçeye çevirenin notu.)

(2) Engels'in H. Starkenburg'a yazdığı 25 Ocak 1894 tarihli mektuptan.

Şahısları putlaştırma tarihî materyalizme aykırıdır

Tarihî maddecilik sınıfların, halk kitlelerinin faaliyet ve mücadelesinin tarihte kesin bir rol oynadığı vakıasından hareket eder. İdarecilerin hakikî rolü ancak sınıf mücadelelerine, halk kitlelerinin faaliyetine, sınıf mücadelelerinin doğurduğu sosyal ihtiyaçlara nispetle anlaşılabilir.

Böyle bir tarih anlayışı, kendisine şu veya bu istisnaî meziyet ve vasıflar atfedilen mümtaz idarecinin şahsının putlaştırılmasıyle uyuşamaz. Şahısların putlaştırılması, kökleri feodal ideolojiye veya burjuva ferdiyetçiliğine inen bir ideoloji olup materyalist tarih anlayışına aykırıdır.

Ayrıca, şahısların putlaştırılması, sosyalist hareketin ihtiyaç ve menfaatlerine zıt bir davranışın doğmasına yol açar.

Bir idarecinin aşırı derecede övülmesi, meziyetlerinin mübalâğalandırılması, ister istemez, kitleler üzerinde zararlı bir tesir yapar, onların gerektiği şekilde eğitilmesini engeller. Şahısların putlaştırılması kitlelerde yanlış bir fikir: emekçilerin karşılaştıkları vazifelerin başka bir kimse tarafından yerine getirilemiyeceği fikrini doğurur; sanki söz konusu idarecinin kabiliyet ve meziyetleri, büyük adama körü körüne tâbi olmak için, gûya her şeyi bilip önceden görebilen "şefler"in talimat ve emirlerine pasifçe uymak için bir sebepmiş gibi... Bundan, sosyalist harekete katılan sade insanların artık kendi başlarına düşünmelerine, inisyatif göstermelerine, yaratışta bulunmalarına, hâdiselerin akışı üzerinde bilfiil tesirli olmalarına lüzum bulunmadığı neticesi çıkar ki, böyle bir fikir her emekçide sosyalist hareketin kaderi ve başarısı konusunda bulunması gereken sorumluluk duygusunun, emekçiler için son derece kıymetli olan kendi kaderlerine bizzat hükmetme duygusunu zayıflatır.

Dahası var. Şahsa tapınma, pratik aksiyonda sosyalist hareketin derin demokratik karakterini kaçınılmaz bir şekilde zafa uğratır ve temelden baltalar. Şahsa tapın-

ma, netice itibariyle, kitlelerin aktif bir şekilde harekete katılmasına ve idarecilerin tecrübelerini genelleştirmek suretiyle kitlelerden ders almasına yardım için mücadele içinde hazırlanıp kotarılmış usul ve kaidelerin daraltılmasına varır. İdarecilere ölçüsüz haklar veren ve idare işini şahsî talimat ve kararlara irca etmek istiyen başka usul ve kaidelerin ortaya çıktığı görülür. Bu hal, milyonlarca emekçi için inisyatif göstermek, verimli faaliyette bulunmak arzusunu olduğu kadar imkânını da engeller.

Binaenaleyh, şahısların putlaştırılması geniş kitlelerin yeni, sosyalist cemiyetin kurulması uğrunda kapitalizme karşı mücadeleye cezbedilmesine imkân vermez. Halbuki, sosyalist hareketin en büyük avantajlarından biri de, milyonlarca emekçiyi yaratıcı faaliyete teşvik edebilmesidir. Kapitalizmin yerine sosyalizmin kurulması mücadelesinde bu avantajdan azamî derecede faydalanılması önemlidir. En büyük deha bile kitlelerin ve partinin kolektif zekâsının yerini tutamaz; en zengin şahsî tecrübe bile milyonlarca insanın kolektif tecrübesinin yerine kaim olamaz; en parlak ferdî başarı bile, kapitalizme karşı mücadele eden ve sosyalizmi kuran emekçi kitlelerin başarılarına bedel olamaz.

Demek oluyor ki, şahısların putlaştırılması, muazzam tarihî avantajlarını ortaya koymaktan, bütün meyvalarını vermekten onu alakoymak suretiyle, sosyalist harekete açıkça zarar verir.

Üstelik, şahısların putlaştırılması sosyalist hareketin içinde arızî, faydasız ve hattâ zararlı, sosyalizmin bünyesine yabancı ve herhangi bir idarecinin karakterinin menfî çizgilerine bağlı bazı fenomenlerin zuhuruna yol açar.

Yukarıda söylediğimiz gibi, bir insan bir sınıfın ve hareketin başındaki yerini, sahip olduğu vasıflar sayesinde elde eder. Bu vasıflar o insana, o sınıfın veya hareketin ihtiyaçlarını, özü itibariyle, kendi faaliyetinde aksettirmek imkânını verir. Fakat, bu kabiliyetler bazı şahsî çizgileri taşımaktan da geri kalmazlar ve bu şahsî çiz-

giler, tâli dereceden olsalar bile, bazı muayyen şartlar içinde, söz konusu idarecinin faaliyeti üzerinde menfî bir tesir yapabilirler.

3. ÇAĞIMIZDA HALK KİTLELERİNİN SOSYAL VE POLİTİK HAYATTAKİ ROLÜ

Tarihin yapıcısı halkın rolü hakkındaki materyalist tez bütün zamanlar için geçerlidir. Fakat, halk kitlelerinin faaliyeti oluşu içinde (dans son devenir) düşünülmelidir. Sosyal formasyonlar birbiri peşisıra geldikçe, halk kitlelerinin, içinde çalışıp mücadele ettikleri sosyal şartlar değişir ve, dolayısiyle, kitlelerin sosyal hayatta ve sosyal tekâmülde oynadıkları rol de değişikliğe uğrar. Cemiyet sınıflara bölündüğünden beri bu değişiklik, esas itibariyle, sosyal hayatın çeşitli veçhelerinin tekâmülü üzerinde ve her şeyden önce politik alanda çalışan kitlelerin tesirinin artması şeklinde olmuştur.

Halk kitlelerinin politik alanda rolünün artması

Sömürme rejiminde cemiyetin idare fonksiyonları, iç ve dış problemlerin çözülmesi işi hâkim sınıfların inhisarı altında bulunur. Halk kitlelerinin politik tesir icra etmek için sahip oldukları biricik vasıta sömürücülere mukavemetten, sınıf mücadelesinden ibarettir. Bu durumda, halk kitlelerinin politik hayattaki rolü tamamiyle emekçilerin ezenlere karşı yürüttükleri sınıf mücadelesinin seviyesi tarafından tâyin edilir. Bir sosyal formasyondan ötekisine geçtikçe bu seviye durmadan yükselir.

Köleci cemiyetin tarihi, kölelerin mücadelesine dair birçok örnekler verir. Fakat, köleler sınıfı farklı menşeli unsurlardan mürekkep, çeşitli diller konuşan gayrimütecanis bir kitle teşkil ediyordu, büyük bir sosyal kuvvet halinde teşkilâtlanması zordu ve sınıf şuuru az gelişmişti.

İsyan eden köleler, genel olarak, kölelik rejimine karşı mücadele etmeyi düşünmüyorlardı: istedikleri sadece ana yurtlarına dönmek ve hür olmaktı.

Feodalite, emekçiler için zalimlere karşı mücadelede daha geniş ufuklar açtı. Serfler (toprak köleleri) kendi doğdukları toprak üzerinde yaşayıp zahmet çekiyor, aynı dili konuşuyorlardı ve feodallere karşı mücadelede kölelere nispetle çok daha fazla dayanışma şuuruna sahip bulunuyorlardı. Serfler, birlik olmak istedikleri şehirli avam tabakalarıyle temas kurmayı yavaş yavaş öğrendiler. Köylülerin mücadelesi çok defa geniş bölgeleri içine alan isyanlar şeklıne bürünüyordu. Lâkin, köylü hareketleri zaruretle zayıf kalıyordu. Bu hal, köylülüğün sınıfî karakteriyle izah olunur: isyanların coğrafî şartlarla sınırlandırılmış olması, organizasyon yokluğu, v.s.

İşçi sınıfıyle birlikte, sömürücülere karşı mücadele en yüksek noktasına erişir. Tarihin gördüğü bütün ezilmiş sınıflar içinde işçi sınıfı en iyi teşkilâtlanmış olanıdır. İlmî bir dünya görüşüyle mücehhez tek sınıf odur. Bütün bunlar, işçilerin sınıf mücadelesine ayrı bir güç kazandırır ve politik hayatta muazzam bir rol oynamak imkânını ona sağlar.

Halk kitleleri zamanımızın kesin politik kuvvetidir

Şu halde, halk kitlelerinin sosyal ve politik hayatta rolünün artması, tarihî oluş'un bir kanunudur. Cemiyetin karşılaştığı vazifeler ne kadar güç olursa, bu problemlerin çözülmesinin gerektirdiği sosyal değişiklikler de o kadar derin ve esaslı olur ve sayıca o kadar fazla insan tarihin şuurlu faktörleri, sosyal yenileşmenin yapıcıları haline gelir. Tarihî maddecilik teorisinin en derin, en önemli tezlerinden biri de budur. Bu tez, bilhassa devrimizde, yani sömürücüler düzeninin kesin olarak ortadan kalkması ve sosyalizmin kurulması devrinde, halk kitlelerinin sosyal hayattaki rolünün neden dolayı özel bir hızla büyü-

düğünü izah eder. "Bugün milyonlarca, on milyonlarca insan tarihi kendi elleriyle yapmaktadır."

Bunun elle tutulur tezahürleri nelerdir?

Sömürge ve bağımlı ülkelerde muazzam kitleler uyanmış ve harekete geçmişlerdir. Emperyalist hükûmetlerin onları hesaba katmadıkları, hor hakir gördükleri zamanlar bir daha geri gelmemek üzere geçmiştir. Sömürge ve bağımlı ülkeler emekçileri kendi haklarını, başkaları gibi insan olduklarını ve insanca yaşama şartları istediklerini açıkça ilân etmişlerdir. Sömürgecilik sisteminin çöküşü dünyanın manzarasını hissedilir şekilde değiştirmiştir: yeryuvarlağının nüfusu artık, seyyaremizin kaderini tâyin eden bir avuç hükümran milletle, emperyalistlerin uzun yıllardan beri hesap vermeksizin sultaları altında tuttukları ezilmiş, sömürülmüş müstemlekeler şeklinde bölünmüş olmaktan çıkmıştır.

Kapitalist ülkeler emekçilerinin hayat şartlarında da önemli değişiklikler olmuştur. Kapitalist ülkeler emekçileri henüz boyunduruklarını kırıp atmış bulunmuyorlarsa da, politik hayatta oynadıkları rolü daha önceki devirlerle, hattâ birkaç dekad önce hüküm süren durumla kıyaslıyabilir miyiz? Bugün, istismarın hüküm sürdüğü memleketlerde bile emekçiler artık emperyalist kodamanların hesaba katmak zorunda kaldıkları büyük bir kuvvet haline gelmişlerdir. Emekçilerin kendi siyasî partileri, ve çok defa iktidarın seçimle işbaşına gelen organlarında birçok temsilcileri, kendi basınları ve pek çeşitli teşkilâtları vardır. Halkın sosyal ve politik meselelere, hattâ kısa zaman önce sırf profesyonel politikacıların meşgul oldukları meselelere karşı ilgisi sonsuzca daha canlı bir hal almıştır. Emekçilerin ilerici partisi, onların menfaatlerini açık bir şekilde idrak etmekte ve bu menfaatleri hergün daha iyi savunmaktadır.

Burjuva ülkeler halk kitlelerinin siyaset üzerindeki nüfuzunun artması, ekonomik ve politik nev'den direkt menfaatleri uğrunda mücadelede bu kitlelerin önünde engin ufuklar açmaktadır. Bilhassa önemli olan şu ki, bir

sosyalist sistemin ve durmadan genişleyen bir barış bölgesinin varlığı sayesinde halk kitleleri, tarihte ilk defa olarak, tekniğin günümüzdeki seviyesi dolayısıyle yüz milyonlarca insanı mahvolmakla tehdit eden bir savaşı önleyebilecek duruma gelmişlerdir.

Emekçilerin politik faaliyetinin şiddetlenmesi, gayeleri uğrundaki mücadelede onların önünde yeni yeni ufuklar açmakta; yeni sosyalist bir cemiyetin doğumunu yaklaştırıp kolaylaştırmaktadır.

Şu halde, çalışan kitlelerin, tarihî vazifelerin yerine getirilmesi işine katılışı bütün çağdaş insan cemiyeti için muazzam bir önem taşımaktadır.

Gerici burjuvazi için halk kitlelerinin sosyal hayat üzerindeki artan nüfuzu kapitalizmin üzerine çöken bir tehdit, onun iç ve dış politikası için sürekli bir engeldir. Bunun için, kitlelerin şuurlu bir tarihî aksiyona katılışı burjuva politikacıları ve ideologları arasında derin bir endişe ve şaşkınlık uyandırmaktadır. Bunlar, paniğe kapılmış bir halde, durmadan "kitle hâkimiyeti", "ayaktakımı saltanatı" çağından bahsetmektedirler. Bu ise, onlara göre, tarihin normal gidişini bozacak ve cemiyeti her türlü felâketin tehdidi altına sokacaktır.

Fakat, burjuvazi kitlelere iftira etmekle kalmaz. Burjuvazi, emekçilerin siyasî hayattaki rolünü asgarîye indirmek, onları cemiyetin tekâmülü üzerinde aksiyon göstermekten alakoymak için elinden geleni yapar. Emperyalist burjuvazinin demokrasiye karşı açtığı haçlı seferi, kitlelerin sosyal hayat üzerindeki tesirini hiçe indirmeyi gaye bilen faşist düzeni kurmak için giriştiği inatçı teşebbüsler, bunu göstermektedir.

Bundan başka, gerici burjuvazi birtakım ince yalanlara, demagojilere başvurarak kitleleri peşinden sürüklemeğe, onları kendi nüfuzu altına sokmağa çabalar. Halk düşmanı kuvvetlerin son kozudur bu. Bu teşebbüslerin tehlikesini küçümsememek lâzımdır. Emperyalistler yalnız milyarlara ve güçlü bir propaganda cihazına sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda, emekçileri mânen köle-

leştirmek hususunda zengin bir tecrübeye, yüzlerce yıllık kapitalist hâkimiyet boyunca biriktirilmiş bir tecrübeye sahiptirler. Halk kitlelerinin bir kısmının, bilhassa küçük burjuva unsurların geri kalmışlığından faydalanan mürteci burjuvazi nüfusun önemli tabakalarını kendi yanına çekmeyi ve bunları kendi siyasetine âlet etmeyi birçok kereler başarmıştır. Faşist Almanyada ve İtalyada bu böyle oldu. Bugün dahi kapitalist ülkeler emekçilerinin oldukça önemli bir kısmı burjuvazinin nüfuzu altında bulunmaktadır.

Ancak, burjuvazi ne kadar çabalarsa çabalasın, ne kadar hile ve desise kullanırsa kullansın halk kitlelerinin yolu büsbütün başkadır. Burjuvazi, bir kısım emekçileri bir müddet kandırabilir, fakat sömürücü, baskıcı bir sınıf olduğundan, hiçbir zaman onlarla sağlam bir birlik kuramıyacaktır. Bunun için, halk kitlelerinin sosyal ve politik hayatta artan rolü, gerici kapitalizm için bir zaaf sebebi, onun yakın zevalini müjdeleyen bir alâmettir.

Oysa, çalışan nüfusun, halk kitlelerinin önemli bir kısmını, hattâ birçok memleketlerde en önemli kısmını teşkil eden işçi sınıfı için durum bambaşkadır. Üstelik, işçi sınıfı gerek burjuvaziye karşı mücadele sırasında, gerekse yeni bir cemiyetin, sosyalist cemiyetin kuruluş devri boyunca,diğer bütün emekçilere hayatî menfaatlerinin derinden birliğiyle bağlıdır. Bu sebeple, halk kitlelerinin sosyal hayattaki rolünün artması işçi sınıfı için bir kuvvet kaynağı, sosyalizmin pozisyonları için takviye edici bir güçtür; büyük bir tarihî zaferdir.

Bunun böyle olması, bittabi, işçi sınıfının şuurlu partisini kitlelerle bağlarını kuvvetlendirme mecburiyetinden vareste kılamaz. Kitlelerin kazanılması mücadelesi işçi partisinin politikası için esastır. Milyonlarca insanın sosyal ve politik hayata katılması, bunların teşkilâtlandırılması, birleştirilmesi, eğitilmesi işini daha da âcilleştirir.

Halk kitlelerinin sosyal ve politik hayattaki rolünün gittikçe büyümesi, tarihî tekâmülün ve sosyal ilerlemenin

temposunu hızlandırır. Devrimizde bu tempo öyle hızlanmıştır ki, her on yıllık zaman, muhtevası ve katedilen yol itibariyle, tarihin yüzyıllarıyle kıyaslanabilir.

Bunun devrimizdeki mânası, sosyalizme doğru çoşkun bir hızla gidildiğidir.

Ünlü bir sosyalist düşünür şöyle yazıyordu: "Zafer sömürülenlerin olacaktır, çünkü hayat onlardan yanadır, sayı gücü, kitle gücü onlardan yanadır, "basit halk" denilen şeyin, yeni bir dünya kurmak için uyanan ve muazzam enerji ve kabiliyet hazinelerine sahip bulunan işçi ve köylülerin tükenmek bilmez feragat, ideal, iffet kaynakları onlardan yanadır. Zafer sömürülenlerindir."

BÖLÜM IV

SOSYAL İLERLEME

I. SOSYAL TEKÂMÜLÜN YÜKSELİCİ KARAKTERİ

Sosyal gelişme, tümü itibariyle, yükselici bir çizgi, alt şekillerden yukarı şekillere doğru giden bir terakki seyri tâkip eder. Tarihî maddecilik teorisi, tarih prosesüsünün ilmî tahliliyle; bazı sübjektif arzu ve temennilere değil, tamamiyle objektif bazı kıstaslara dayanmak suretiyle bu neticeye varır. Bu kıstaslar hangi cem'iyet tipinin ve tekâmül seyri içinde hangi devrin daha ilerici olduğunu bilmek imkânını sağlar.

İlerlemenin kıstasları

Terakkinin objektif kıstasları ele alınan alanlara göre farklılık gösterir. Halk sağlığı ve maddî refah konusunda, meselâ, insan ömrünün vasatî uzunluğuna göre hüküm verilebilir. Kültür hususunda, okuma yazma bilen, orta veya yüksek tahsili olan fertlerin yüzde nispetine, okul, kütüphane, araştırma müesseseleri ve tiyatroların, v.s. sayısına göre bir fikre varılır. Sosyal hayatın başka birçok alanları için de bunlara benzer kıstaslar bulunabilir.

Fakat, cemiyetin bazı yanlarıyle değil de, tümüyle yukarıya doğru tekâmülü hakkında bir hüküm verebilmek için daha genel [karakterde] bir kıstasa lüzum vardır. Bu kıstas *istihsal kuvvetlerinin gelişmesi*'dir. En ilerici sosyal formasyon istihsal kuvvetlerinin inkişafı için yeni ufuklar açan, bunları daha yüksek bir seviyeye çıkaran,

bunlara daha hızlı gelişme ritimleri sağlıyan sosyal formasyondur

Tarihî maddeciler neden dolayı bu kıstasa bilhassa önem verirler?

Önce, çünkü istihsal kuvvetlerinin gelişmesi, yaşama vasıtalarının istihsali gibi gayet önemli bir alanda ilerlemeyi doğrudan doğruya gösteren bir alâmet (indice)'tir. İnsanlar tekniği mükemmelleştirmek, tecrübe ve bilgileri biriktirmek suretiyle, yavaş yavaş tabiatın kör kuvvetlerinin hâkimiyetinden kurtulur, onların efendisi haline gelir, kendi menfaatlerine uygun bir şekilde onları en geniş ölçüde kullanır, değiştirirler. Böylece, istihsal kuvvetlerinin terakkisi insanın tabiat üzerindeki iktidarının derecesini tâyin eder. Dahası var. Sosyal hayatın öbür alanlarındaki — insanlar arasındaki münasebetler, kültür, v.s. — ilerleme, en sonda, istihsal kuvvetlerinin inkişafına tâbidir.

Bilindiği gibi, meselâ, insan emeği ancak müstahsilin kendi hayatı için zarurî olan geçim vasıtalarını aşan bir fazla mahsul vermeğe başladığı günden sonradır ki, cemiyet üyelerinin bir kısmı kol emeği harcamaktan kurtulup, ilim sanat ve edebiyatla meşgul olmak imkânına kavuşabilmişlerdir. Kültürün kayda değer ilk başarıları bu sayede elde edilmiştir.

Sosyal formasyonların birbiri ardınca gelişini şartlandıran istihsal kuvvetlerinin gelişmesi sosyal ve politik değişmelere yol açar ve bu değişmeler sosyal hayatın önemli sektörlerinde terakkiyi mümkün kılar. Sınıflara bölünmüş cemiyetin tarihi boyunca, ferdî bağımlılığı ve emekçilerin ezilişini en az gizliyen şekillerin: köleliğin ve serfliğin ortadan kalktığı görülmüştür. İstihsal kuvvetlerinin inkişafı, emekçilerin kültürce ilerlemeleri ile, şuurca ve teşkilâtlanmaca ilerlemeleri ile birlikte yürülmüştür.

Halk kitlelerinin sosyal ve politik faaliyeti, sosyal hayattaki rolü bir formasyondan ötekine geçtikçe artmıştır.

İstihsal kuvvetlerinin ekonomik yapıdaki değişiklikleri tâyin eden gelişmesi, en sonunda, insanlığı sosyal kuvvetlerin — binlerce yıl boyunca tıpkı tabiat kuvvetleri gibi kör, yıkıcı ve zalimce davranmış olan kuvvetlerin — boyunduruğundan kurtulmağa hazırlar. Bu kuvvetler, istismar rejiminin sosyal ve ekonomik münasebetleridir. O münasebetler ki, onların bulunduğu yerde, maddî servetleri istihsal eden insanlar bu servetlere sahip olamazlar; cemiyetin çoğunluğunu temsil eden koskoca sınıflar bir avuç mütegallibenin hükmü altına düşer, emeklerine, kaderlerine, hattâ hayatlarına tasarruf etmek hakkını kaybederler.

İstihsal vasıtaları üzerinde özel mülkiyet, insanın insan tarafından sömürülmesi, cemiyetin zıt sınıflara bölünmesi: işte, insanların [insana] yabancı sosyal kuvvetler tarafından köleleştirilmesinin temeli budur. Ancak istihsal kuvvetleri oldukça yüksek bir seviyeye eriştiği zamandır ki, insanlık sömürülmekten ve antagonist sınıflara bölünmüş cemiyete has sosyal ve ekonomik münasebetlerden kurtulabilir. Bu kurtuluşu sosyalist düzen sağlar. Sosyalizmin başarıya ulaşmasıyle, insanlar sosyal tekâmül kuvvetlerinin efendisi haline gelirler ve böylece tabiatın fethinde kesin önemi olan yeni bir ilerleme yapmak, tabiat kuvvetlerinin bütün cemiyetin menfaatine olarak şuurlu ve metodlu bir şekilde işletilmesini sağlamak mümkün olur.

"O vakte kadar insanı hükmü altında tutan, onun çevresindeki hayat şartları çemberi artık insanın hâkimiyeti ve kontrolü altına girer. İlk defadır ki, insanlar, öz sosyal hayatlarının efendisi oldukları için ve efendisi olarak, tabiatın da gerçek ve şuurlu efendisi haline gelirler. O vakte kadar tarihe hükmetmiş olan yabancı, objektif kuvvetler, bizzat insanların kontrolü altına girer. İnsanlar ancak o andan itibaren kendi tarihlerini tam bir şuurla kendileri yapacak, insanlar tarafından harekete getirilen sosyal sebepler de ancak o andan itibaren, ağır basan bir tarzda ve durmadan artan bir ölçüde, onların

istedikleri neticeleri vereceklerdir. Bu, insanlığın zaruret âleminden hürriyet âlemine sıçrayışıdır." (1)

İstihsal kuvvetlerinin inkişafı, terakkinin kıstası olduğuna göre, bundan zarurî bir şekilde sosyal tekâmülün yükselici bir karakter taşıdığı neticesi çıkar. Sosyal tekâmül seyri içinde istihsal kuvvetlerinin seviyesi yükselmiş; her sosyal formasyon tekniğin ve iş veriminin daha iyi hale getirilmesi yönünde yeni ufuklar açmış; sosyal istihsaldeki değişmeler, bütün sosyal hayatta derece derece değişmeleri peşinden getirmiştir.

Bundan, keza, sosyal ilerlemenin ve bu hareketin yönünün tarihî bir zaruret olduğu neticesi çıkar. Bu demektir ki, fertler veya sınıflar, cemiyetin yükseliş hareketini kendi arzularına göre ne durdurabilir, ne de yönünden saptırabilirler. Bilindiği gibi, bu soydan birçok teşebbüsler yapılmış, fakat bunların hepsi boşa gitmiştir.

Yaşadığımız devirde, sosyal ilerlemeyi sosyalizme geçişten ayırmağa imkân yoktur. Kapitalizm için artık bir gelecek ümidi kalmamıştır. Kapitalist istihsal münasebetleri istihsal kuvvetlerinin gelişmesini kösteklemektedir. Bu münasebetlerin muhafazası cemiyet için gittikçe daha tehlikeli, gittikçe daha acılı olmaktadır.

Tarihî maddecilik cemiyetin tekâmülüne bir mâna vermek suretiyle, çağımızın en ilerici sınıfının, işçi sınıfının anlayış ve menfaatlerini dile getirir. İşçi sınıfı gelecekten korkmaz, yalnız kendisine değil, aynı zamanda bütün insanlığa kurtuluş getirecek olan terakkiye karşı gönlü inançla doludur.

Emperyalist burjuvazinin ideolojisi ilerlemeye düşmandır

Çağdaş burjuvazi için durum bambaşkadır. Gerici, dekadan bir sınıf haline gelmiş olan burjuvazi, XVIII inci

(1) Engels, *Anti - Dühring*.

yüzyılın sonlarıyle XIX uncu yüzyılın başlarında ilerici sözcüleri tarafından hararetle övülen terakki fikrinden yüz çevirmektedir. Yaşadığımız devirde, duraklamayı ve hattâ gerilemeyi doğru gösteren teoriler burjuvaziye çok daha elverişli geliyor. İşte, evvelce mürteci Alman filozofu Spengler tarafından ortaya atılmış olup günümüzde İngiliz tarihçi ve sosyologu Toynbee tarafından vaaz edilen "devrî dönüşler" teorisinin ("théorie cyclique") burjuva dünyasında kazandığı süksenin sırrı bilhassa buradadır. Bu teoriye göre, her cemiyet bazı safhalardan geçmek zorundadır. Bunlar: ilkbahar, yaz, sonbahar, kış veya çocukluk, gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık safhalarıdır. Bu devre (circuit) bir cemiyetin yıkılması, ilk hareket noktasına dönmesi ile son bulur. Yeni devre bir ilerlemeyi değil, fakat ezelî dönüşün bir safhasını gösterir. Spengler, Toynbee ve bunların çömezlerine göre, bu teorinin çağımızdaki mânası şudur: burjuva medeniyetinin çöküşüne rağmen (bunu kapitalizmin meddahları dahi inkâr edememektedirler), bu medeniyetin yıkılıp yerine başka bir medeniyetin, sosyalist medeniyetin geçmesi bir ilerlemeyi değil, bilâkis sosyal gelişmenin daha aşağı bir seviyesine geçişi gösterir. Bu aşağı seviyeden itibaren yeni bir devre başlıyacaktır.

Burjuvazinin bir çok gayretli savunucuları ilmî sosyalizme karşı mücadelede başka bir çareye başvurmayı tercih etmektedirler. Bunlar, tarihî determinizmi inkâr ile bizzat sosyal gelişme ve ilerleme nosyonunu reddetmekte ve sadece "sosyal değişiklik"ten söz edilmesini istemektedirler. Onlara göre, bu "sosyal değişiklik" tesadüfî bir karakter taşır ve gayet çeşitli hal ve şartların tesiriyle herhangi bir yönde cereyan edebilir. Batı Almanyalı sosyologlardan L. von Wiese, böyle bir anlayışın, tekâmülün karakteri hakkında her türlü hükümden kaçınmayı mümkün kıldığını söylemektedir: işlerin iyiye mi yoksa kötüye mi doğru gittiğini, geçmişle şimdiki zaman ve, haydi haydi, gelecek arasında sebeplik bir bağ bulunup bulunmadığını söylemeğe lüzum yoktur; sadece değişikliği tespit etmek yeter. İşte günümüzün burjuva sosyologları, ilmin XIX uncu yüzyılda elde ettiği önemli bir

kazancı, yani objektif kanunlara göre cereyan eden yükselici bir gelişme nosyonunu, kendi sınıflarının menfaati namına böyle feda etmektedirler.

İlerlemenin ancak ilimde ve teknikte mümkün olup sosyal münasebetler, siyaset ve ahlâk sahasında mümkün olmadığı fikri de burjuva ideolojisinde geniş ölçüde yayılmıştır ("manevî gerileme" veya "manevî kopukluk" teorisi dedikleri şey). Mürteci teoricilere göre, sosyal hayatın bu sferleri "beşer tabiatı"nın ezelî ve ebedî, hiç değişmez özelliklerine bağlıdır ve bu "beşer tabiatı" insanları şiddete, cürme, saldırganlığa v.s. iter. İlim ve tekniğin gelişmesi (extension) bu yıkıcı insiyakların eline yeni ve hergün daha tehlikeli olan bir silâh vermekten başka bir işe yaramıyacaktır. İşte, çürüyen kapitalist rejimin müdafaacıları, bu rejimin doğurduğu felâket ve yaraları, böylece, ne idüğü belirsiz bir muhayyel "beşer tabiatı"nın üzerine yıkmağa çalışırlar.

Kapitalist rejimin bu müdafaacıları, kapitalizmi tenkitten korumak için, asıl kötülüğün ilim ve teknikteki gelişmede olduğunu ilân ederler. Bunlar, çok defa, açıktan açığa feodal düzene, rüstaî hayata, sosyal hayatın bütün kesimlerinde kilisenin hâkimiyetine dönüşü öğütler ve insanlığın ancak bu suretle yakın bir felâketten kurtarılabileceğini iddia ederler.

Bazı edebî eserler, meselâ, Huxley'in, Forster'in ve daha başkalarının ütopik romanları burjuva ideologlarınca hayal edilen karanlık ve mağmum gelecek hakkında bir fikir verir.

Bunlarda eski ütopyacı eserlerin ekserisine has olan o geleceğe inançtan, ümitten, canlandırıcı iyimserlikten en ufak bir iz bile bulmağa imkân yoktur. Günümüzdeki burjuva ütopyalarının yazarları, en iyi ihtimalle, içinde bir nevi maddî refahın demokrasiden, kültürden, insan haysiyetinden bütün bütün vazgeçilmek pahasına gerçekleştiği, hiç bir beşerî tarafları olmıyan, makinanın kölesi, eki haline gelmiş fertlerden mürekkep bir cemiyet vaad etmektedirler. Hattâ, bunlar çok defa insanlığa daha da karanlık bir gelecekten, barbarlığa dönüşten haber

verirler. Bu "peygamberler"in haber verdiklerine göre, gelecekte medeniyet namına şehir harabelerinden ve mezarlıkları talan eden vahşî insan sürülerinden başka bir şey kalmıyacaktır.

Simsiyah bir kötürserlik, çağdaş mürteci burjuva ideolojisine, kültürüne damgasını vuruyor. Sanatta dekadansın ve ahlâk dışı'lığın (amoralisme) sebebi budur. Bu ruh hali ((état d'esprit) bir tesadüf eseri değildir. Kapitalizmin saltanatı sonuna yaklaşıyor; o, artık sosyal ilerleme için bir engeldir. Çağdaş burjuva teorileri ve yazarları yaşama gücünü kaybeden bir sınıfın ideologlarına has bir körlükle, kendi sınıflarının kaderini insanlığın kaderiyle karıştırmakta, bu sınıfın önlenemez zevalini bütün medeniyetin çöküşü ve yıkılışı diye göstermektedirler.

İlerlemenin imkânını inkâr eden teoriler, sadece kapitalizmin sukutunu değil, fakat çağdaş burjuvazinin belli bir siyasî menfaatini de aksettiriyor. Bu teorilerin taraftarları emekçileri entelektüel bakımdan silâhsızlandırmak, kapitalizme karşı mücadelenin faydasızlığı fikrini onların kafasına yerleştirmek gayretindedirler. Nasıl olsa sizi önlenmesi imkânsız bir gerileme, çöküş, yıkım beklemektedir; daha iyi bir düzen için mücadele etmek saçmadır: burjuvazinin hizmetkârları emekçilere işte bunları ispatlamağa çabalıyorlar.

İlmî sosyalizm teorisi, burjuva ideologlarının bu karanlık kehanetlerine karşı ilmî tezler ileri sürer. Bu tezler, cemiyet tarihinin bir ilerleme, aşağı şekillerden yüksek şekillere doğru muayyeniyete tâbi (déterminé) bir hareket manzarası sunduğunu, cemiyetin aşağıdan yukarıya doğru hareketinin geçmişteki gibi gelecekte de insanlık tarihinin bir kanunu olduğunu ispat eden vakıalara dayanırlar. İleride bizi bekliyen şey, daha yüksek bir sosyal şekle, yani sosyalizme, önlenmesi imkânsız geçiştir. Bu tarih anlayışı, işçi sınıfının ideolojisinin tamamlayıcı (intégrante), aslî bir kısmıdır.

Cemiyetin aşağıdan yukarıya doğru hareketinin zarurî karakterde oluşu, aslâ bu hareketin kendi başına,

insanların şuurlu faaliyeti dışında cereyan ettiği mânasına gelmez. Fakat, gerçek şudur ki, insanların, partilerin, sınıfların cemiyeti değiştirmeyi hedef tutan faaliyeti de yine zarurî bir şekilde şartlandırılmıştır. Bu faaliyet ne kadar şuurlu, teşkilâtlı, azimli ve neticelerine sadık (conséquente) olursa, ona katılan kitlelerin sayısı o kadar kabarık ve ilerleme de o kadar süratli ve önemli olur. Sosyal gelişmenin, devrimiz için karakteristik olan muazzam hızlanışı bunu ispat etmektedir. Devrimizde milyonlarca insan işbaşı etmiş, tarihî bir eserin kuruluşuna katılmaktadır. Bu milyonlarca insan, gericiliğin terakki yolu üzerine dikeceği bütün engelleri silip süpürecek güçtedir.

Bütün sosyal tecrübe, tarihî materyalizm doktrininin tarihe iyimserlikle bakışının doğruluğunu teyit ediyor. Bu iyimserlik, işçi sınıfının kendi geleceğine, sosyalizmin faydalarına ve karşı konulmaz zarurîliğine olan inancını dile getirmektedir.

2. SÖMÜRÜCÜ CEMİYETTE VE SOSYALİST REJİMDE SOSYAL İLERLEME

Tarihî maddecilik teorisi, cemiyet tarihinin aşağıdan yukarıya doğru bir hareket olduğunu göstermekle beraber, tarih prosesüsünün kompleksliğini ve tezatlı karakterini tamamiyle hesaba katar. Tarih, âhenkli bir hareket, cemiyetin kesintisiz bir terakkisi değildir. Sosyal tekâmülün bir ilerleme olduğu ilimce tespit edilmiştir, ama bu ilerlemenin ancak bir genel temayül olduğu da bir hakikattir. Bu genel temayül, gayet şiddetli bir mücadele içinde tezahür eder ve geçici sapmalara, gerilemelere rağmen kendisine yol açar.

İlmin elinde, muhtelif ülkelerin tarihinde durgunluk ve gerileme devirleri olduğunu, bazı hallerde tümüyle medeniyetlerin yok olduğunu gösteren birçok olaylar vardır. Gerici ideolcglar, ilerleme fikrini reddetmek için bu olaylar üzerinde mugalâta yaparlar.

Gerçekte, bu olaylar sömürücü rejimde sosyal ilerlemenin tezatlı karakterini ve eşitsizliğini ispatlamaktan başka bir şey yapmaz. Engels, antagonist sınıflara bölünmüş cemiyetler konusunda şöyle yazıyordu: "Medeniyetin temeli bir sınıfın başka bir sınıfı sömürmesi olduğundan, onun bütün gelişmesi devamlı bir tezat içinde cereyan eder." (1)

Bu tezatlı karakterin bir tezahürü de şudur: sömürücülerin hâkimiyeti devrinde ön almış olan ülkeler geri kalmış ülkelerin gelişmesini frenlemiş ve bu sonrakiler, çok defa, büsbütün geriye itilmişlerdir. İlerlemiş ülkeler kendi refahlarını, ölüme mahkûm medeniyetlerin harabeleri üzerinde kurmuşlardır. Böylece, insanlığın terakkisi uzun zaman, bütün ülkeler ve bütün halklar çapında değil de, gayet dar bir cephe üzerinde cereyan etmiştir. Terakki, tıpkı küçük, fakat durdurulması imkânsız bir ırmak gibi, sayısız engeller arasında kendisine bir yol açmış, yavaş yavaş büyüyerek bütün insanlığı sürükleyen güçlü ve gür bir nehir olmuştur.

Dahası var. Belli bir cemiyetin içinde bile, bir kısım insanların ilerlemesi, diğerlerinin gerilemesine, bir sınıfın hür olması, diğer bir sınıfın baskı altında bulunmasına delâlet ediyordu.

Sosyal hayatın çeşitli veçhelerinin tekâmülü de eşitlikten pek uzak idi. Batı Avrupada köleci cemiyetin yerine feodalitenin geçmesi istihsal kuvvetlerinin inkişafına serbest bir mecra açtı. Ne var ki, Katolik kilisesinin boğucu tesirine tâbi olan kültür, birçok sahalarda, eski Yunan ve Romaya nispetle bir gerileme kaydetti. Antik çağın ilim, sanat ve felsefede kaydettiği kazançlar ancak yüzyıllarca sonra tekrar keşfedilerek daha yüksek bir seviyeye çıkarılabildi. Bu soydan daha onlarca misal verilebilir. İnsanların bilmediği ve onların aksiyonundan kaçan kör sosyal ve ekonomik kuvvetlerin hüküm sürdüğü bir cemiyet başka türlü tekâmül edemezdi.

---

(1) F. Engels, *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin menşei*, s. 162.

Kapitalist cemiyetin tarihi, sömürücü rejimde ilerlemenin eşitsizliği ve tezatlı karakteri için klâsik bir misal teşkil eder.

Kapitalist rejimde ilerlemenin tezatları

Kapitalizm, terakki yolunda büyük bir ileri adım kaydetti. Bu hususta, istihsal kuvvetlerinin hızlı inkişafını, güçlü bir endüstrinin yaratılışını, ilim ve tekniğin önemli realizasyonlarını, nihayet emekçilerin sınıf mücadelesinin daha önceki bütün sosyal formasyonlara kıyasla en yüksek seviyeye ulaşmış olmasını hatırlatmamız yeter. Fakat, kapitalizmin insanlığa sağladığı ilerlemeler son derece pahalıya mal olmuştur.

Kapitalist cemiyet, halk kitlelerinin tarife sığmaz ıstırapları ortasında dünyaya gelmiştir. İstihsal vasıtalarından mahrum işçiler ordusu yaratılmadan kapitalist istihsal tasavvur edilemezdi. Kapitalizmin başlangıcı, amansız bir gaddarlıkla halk kitlelerinin mülksüz bırakılması (expropriation) olmuştur. Bu devir, Marx'ın dediği gibi, insanlığın tarihinde kandan ve ateşten silinmez harflerle yazılıdır.

Kapitalist münasebetlerin galebe çalmasından sonra, ilerleme yolundaki her yeni adım bir kısım insanlara iyilik getirirken öbürlerine kötülük, bir alanda yükseliş getirirken, öbür alanda alçalış getirmeğe devam etti. "Devrimizde, der Marx, her şey kendi zıddını ihtiva ediyor gibidir. İnsanların emeğini hafifletmek, daha verimli kılmak gibi hârikalı bir melekeye sahip olan makinaların insanlara bitkinlik ve açlık getirdiğini görüyoruz. Şimdiye kadar görülmedik yeni servet kaynakları, ne idüğü belirsiz bir yabancı ve künhüne varılması imkânsız büyünün tesiriyle, birer sefalet kaynağı halini alıyor. Teknik zaferlerin bedeli sanki moral çöküntüyle ödemektedir. İnsanlık tabiatın efendisi haline geldiği ölçüde, insan da âdeta başka insanların veya bizzat kendi asağılığının kölesi oluyor. İlmin saf ışığı bile, sanki, cehaletin karanlık zemini üzerinden başka bir yerde parlıyamaz. Bütün keşiflerimiz,

bütün terakkilerimiz şuna varıyor gibidir: maddî kuvvetler entelektüel bir hayata sahiptirler ve entelektüel veçhesinden yoksun bırakılmış olan insan hayatı basit bir maddî kuvvet derekesine indirilmiştir." (1)

Bazı ülkelerin gelişmesinin, başka ülkeler halklarının sefalet ve işkence çekmesi pahasına elde edilmesi kapital zm için karakteristiktir. "Medenî dünya" denilen dünyanın, yani Avrupa ve Kuzey Amerikadaki bir avuç kapitalist devletin ekonomi ve kültürünün çok büyük bir hızla gelişmesi, yeryüzü nüfusu çoğunluğunun, Asya, Afrika, Lâtin Amerika ve Avustralyada oturan halkların korkunç ıstırapları pahasına gerçekleştirilmiştir. Bu kıt'aların sömürgeleştirilmesidir ki, Batı kapitalizminin hızlı inkişafını mümkün kılmıştır. Fakat, bu sömürgeleştirme işi, köleleştirilen halklara müthiş bir yıkım, sefalet ve politik boyunduruk getirmiştir. Sömürgeleştirme sırasında, "medenî" Avrupa birçok medeniyetleri (Amerikada İnka, Maya, Aztek medeniyetleri muhtelif Afrika ve Asya ülkelerinin medeniyetleri) yıktı ve bazı halkları tümüyle imha etti. Meselâ, Tasmanya halkı sömürgeleştirme sırasında tamamen ortadan kalkmıştır. Avustralyanın 300.000 kişi olan yerli nüfusu 47.000 kişiye inmiştir. Amerika topraklarının "değerlendirilmesi" esnasında takriben 30 milyon hintli imha edilmiştir. Afrikanın "değerlendirilmesi"ne gelince, bunun neticesi de 100 milyon civarında zencinin öldürülmesi veya yurdundan sürülmesi şeklinde tecelli etmiştir.

Bizzat Avrupada bile bazı memleketlerin (Batıda) hızla gelişmesi, başka bazı memleketlerin (Doğuda) iktisaden köleleştirilmesiyle birlikte gitmiş ve bu da bu memleketlerin tekâmülünü geciktirmiştir.

Kapitalist cemiyette terakkinin son derece tezatlı karakteri, tek ve aynı bir memleketin muhtelif bölgeleri için de tipiktir. Şehir ve endüstri merkezlerinin nispeten

(1) K. M a r x, *Speech at the Anniversary of the People's Paper.* Marx and Engels on Britain.

hızlı inkişafının yanısıra, genel olarak, ziraî bölgelerin geri kaldığı veya inhitat ettiği görülür (meselâ, A.B.D.'nde güney devletleri, İtalyanın güney bölgeleri).

XX nci yüzyılın başlangıcında, kapitalizm nihaî safhasına, emperyalizm merhalesine girdiği vakit, kapitalist istihsal münasebetleri sosyal gelişme yolunda bir engel halini aldılar. Sosyal münasebetler, siyaset, ahlâk, kültür ve sanat alanlarında, monopollerin hâkimiyeti bir gerileme faktörü oldu. Faşist devletlerin yapıp ettikleri ve, keza, çağımızın en büyük kapitalist ülkelerinin sosyal ve politik hayatındaki gerici, faşist temayüller bunun apaçık delilidir. Gerçi, emperyalizm devrinde de ilim ve tekniğin hızla terakkisi devam eder. Fakat, kapitalist rejimde bu terakki malî oligarşinin hasis menfaatleri namına istismar edilir ve çoğu defa emekçilere yeni yeni felâketler getirmekten başka bir işe yaramaz. Kapitalizmin iktisadiyatı gittikçe daha sık olarak buhran ve gerilemelerle (récessions) sarsılır. İstihsal temposu yavaşladığı ve pazarlar daraldığı zaman, teknik terakkiler çalışan kitleleri müzmin bir işsizliğe mahkûm eder. Militarizmin yükü durmadan daha ezici bir hal alır; modern medeniyetin en büyük ilmî ve teknik realizasyonları, milyonlarca insanın öldürülmesi ve muazzam maddî kıymetlerin yok edilmesi işinde kullanılmak üzere hazırlıklar yapılır.

Sosyalist rejimde ilerleme

İlerlemenin antagonist tezatları, cemiyetin aşağıdan yukarıya doğru tekâmülünde aslâ ilelebet sürecek değildir. Bu tezatlar, sömürücü cemiyete has şartların mahsulü olup bu cemiyetle birlikte ortadan kalkar. Demek oluyor ki, bu tezatlardan kurtulmak, geçmiş merhalelere dönmekle değil, ancak terakkiyi çabuklaştırmak uğrunda, sosyalizm uğrunda mücadele etmekle mümkündür. Ancak sosyalizmin başarıya ulaşmasından sonradır ki, "insanlığın ilerlemesi, ölümsüzlük iksirini yalnızca kurbanlarının kafatasından içmek isteyen, putperestliğin o

korkunç ilâhına benzemekten kurtulacaktır" (1) diyordu Marx.

Sosyalist rejimde sosyal ilerlemenin ana çizgileri nelerdir?

Her şeyden önce, ilerlemeden bir avuç imtiyazlı kişi değil, bütün emekçiler faydalanır. Daha önceki sosyal formasyonların kuruluşunu, yeni yeni halk tabakaları için, cemiyetin çoğunluğunu teşkil eden koskoca sınıflar için, baskı, mahrumiyet ve sefaletten ayrı düşünmeğe imkân yoktu. Kölecilik rejimi, ancak emekçilerin esaslı kısmının köle derekesine indirilmesinden sonra ortaya çıkabilmiş; feodalite eskiden hür olan köylülerin senyörler tarafından kullaştırılmasından, kapitalist rejim ise küçük mülk sahibi sınıfların mahvından sonra teessüs etmiştir. Sosyalizm, bilâkis, ezilen ve sömürülenleri kurtuluşa kavuşturur. Burada artık imtiyazlı sınıflar yoktur. Terakkinin bütün meyvaları emekçilere aittir. Halk kitlelerinin maddî refahının ve kültürünün devamlı yükselişi, emekçiler için demokrasinin tam gelişmesi: işte, sosyalist tekâmülün kanunu budur.

Bittabi, bütün bunlar sosyalizmin hiçbir güçlükle karşılaşmaksızın kurulduğu mânasına gelmez. Sosyalizmi, emperyalist kampın azgınca mukavemetine rağmen bina etmek mecburiyeti vardır. Üstelik, muayyen bazı tarih şartları sebebiyle, sosyalizm yoluna giren ilk ülkeler nispeten geri bir ekonomiye ve kültüre sahip bulunuyorlardı. Bu ülkeler halkları, sosyalizmin bina edilişi sırasında, kapitalizmin yapıp bitirmemiş olduğu bir işi de tamamlamak, modern bir sanayi meydana getirmek, ekonomide, kültürde ve insan şuurlarında kapitalizm öncesi formasyonlara ait kalıntıları temizlemek zorunda kalmışlardır. Bütün bunlar, iktisaden daha gelişmiş ülkeler halklarının, sosyalizmi kurmağa teşebbüs ettikleri zaman, vareste kalabilecekleri bazı gayret ve fedakârlıkları emekçilerden isteyen işlerdi.

---

(1) K. Marx ve F. Engels, *Kolonicilik üzerine yazılar*, s. 99.

Sosyalist düzende ilerlemenin başka bir karakteristik çizgisi de, aşağıdan yukarıya doğru tekâmülün sosyal hayatın belli bir veçhesine inhisar etmeyip bunun tümünü kucaklamasıdır. Böylece, sosyalizmde istihsalin devamlı inkişafı ve teknik ilerleme, kültürün, demokrasinin, v.s. hızlı neşvünemasıyle birlikte gider.

Sosyalist düzende, kapitalizmden farklı olarak, yükseliş hareketi, bazı memleketlerin, bölgelerin veya milletlerin aleyhine olarak değil, fakat bütün sosyalist devlet ve milletler ve keza bütün bölgeler ve her memleketin tüm nüfusu çapında cereyan eder. Bunun neticesinde muhtelif devletlerin ve bölgelerin gelişme seviyesi eşit hale gelir. Daha ileri durumda olan memleketler diğerlerine, halkların kapitalizmden miras kalan ekonomik, politik ve kültürel tekâmül eşitsizliğinin ortadan kaldırılması işinde yardım eder.

Sosyalist düzende sosyal ilerleme, gittikçe artan bir ölçüde, şuurlu ve plânlı faaliyetin bir neticesi olmağa başlar. Ekonominin plânlı karakteri, istihsal kuvvetlerinin artış ritmini büyük ölçüde hızlandırır, cemiyeti önemli zararlardan korur. İlmî araştırmaların, kültürel kuruluşun ve kalifiye insan kadroları yetiştirilmesi işinin plânlaştırılması da gayet tesirlidir.

Halkın en geniş kitlelerinin yeni cemiyetin bina edilişine doğrudan doğruya, aktif ve şuurlu bir şekilde katılışı, sosyalist devletin ilerlemesinin önemli bir özelliği ve güçlü bir faktörüdür. Bu, ancak, gelişmesi emekçilerin menfaatine tam mânasıyle uygun düşen bir cemiyette mümkündür.

Sosyalist düzende ilerlemenin avantajları, cemiyetin yükselici tekâmülüne daha önce görülmedik tempolar sağlar. Sosyal ilerlemenin önünde hârikulâde ufuklar açılması soyalist düzenin esaslı avantajlarından birini teşkil eder. "... *Yalnız* sosyalizm sayesindedir ki, sosyal ve özel hayatın bütün alanlarında hakikaten kitle karakteri taşıyan ve nüfusun önce *çoğunluğunun* sonra da tümünün katılacağı süratli, fiilî bir ilerleme hareketi başlıyacaktır."

3. TARİHÎ MATERYALİZM VE SOSYAL İLERLEME ANLAYIŞLARI

Geleceğe ait perspektifler, işçi sınıfının dünya görüşünde büyük bir rol oynar. Bunlar işçi sınıfının mücadelesine, bu mücadele sayesinde bina edilecek cemiyete ait hedeflerdir.

Burjuvazinin hizmetkârları tarihî maddeciliğin cazibesini azaltmak arzusuyle, bunun sosyal ilerleme anlayışını tahrif için hayli uğraşıp didinmişlerdir. Bu baylara bakılacak olursa, işçi sınıfının dünya anlayışında, insanlıkla, medeniyetle, şahıs hürriyetiyle ve insanların mutluluğuyle ilgili bir taraf yoktur. Bu asil gayeler, tarihî maddeciliği tenkit edenlerin söyleyip durduklarına göre, kabasaba materyalizme tamamiyle yabancı şeylerdir. Materyalizm, insanların maddî ve "aşağılık" ihtiyaçlarından başka bir şeye itibar etmez.

Bu gibi iddialar, tarihî materyalizmin kindarca bir karikatürüdür; materyalizm hakkında beslenen âmiyane fikre dayanılarak yapılan riyasızca bir mugalâtadır. Engels bu fikirle alay ederek şöyle yazar: "Filisten'in materyalizmden anladığı pisboğazlık, ayyaşlık, cismanî hazlar, tantanalı yaşayış, aç gözlülük, cimrilik, tamahkârlık, kazanç hırsı, borsada spekülâsyon, velhasıl bizzat kendisinin gizlice irtikâp ettiği bütün iğrenç kusurlardır." (1)

Modern materyalizmin böyle ucube fikirlerle hiç bir ilgisi yoktur. En konsekan materyalistler, yani sosyalistler, halkın hürriyet, istiklâl ve saadeti uğrunda feragatle mücadele etmeyi bildiklerini, başka herhangi bir hareketin sâliklerinden daha iyi ispat etmişlerdir.

Gerçi onlar, hiçbir zaman mahrumiyet ve sefalet çekmemiş olan "varlıklı" sınıfların ideologlarından farklı olarak, kitleler mahrumiyet ve açlığa duçar oldukları müd-

(1) F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve klâsik Alman felsefesinin sonu*, s. 25. Sosyal Yayınlar, No. 2.

detçe insanlık için mutluluktan söz edilemiyeceğini düşünürler. Ama bu, onların gözünde sosyal ilerlemenin biricik gayesinin bütün cemiyet mensuplarını doyurup giydirmek, sefaletin elinden kurtarmak olduğu mânasına aslâ gelmez. Sosyalist idealler sonsuzca daha yaygın ve daha zengindir. Bu idealler sosyal hayatın bütün cephelerini, yalnız ekonomik hayatı değil, politik, kültürel ve ahlâkî hayatı da içine alır.

Sosyalizmin bir gayesi de istismarın ve sınıf ayrılıklarının ebediyyen ortadan kaldırılmasıdır. Böyle bir ideali ancak işçi sınıfı benimseyebilirdi. Mamafih, bu demek değildir ki, sosyalist cemiyete has karakteristikler olan genel refah, millî eşitlik, halklar arasında barış, politik ve demokratik hürriyet, kültürün tam çiçeklenişi, insanlar ve halklar arasında kardeşçe işbirliği münasebetleri, insan şahsiyetinin tam inkişafı gibi idealler ancak işçi sınıfına vergi ideallerdir. Gerçekte, bu idealleri bütün emekçiler, bütün ilerici insanlar, insanlığın ezici çoğunluğu paylaşır.

Bunda şaşılacak bir taraf yoktur. Sosyal ilerleme fikri — insan faaliyetinin en büyük hedefleri, mutlu bir gelecek hayali —, bütün fikirler gibi, köklerini sosyal şartlara daldırır. İmdi, sömürücü cemiyetin şartları yalnız işçileri değil, bütün emekçileri türlü çesit sefalete düçar eder. Bundan, zarurî olarak, işçilerle diğer bütün çalışan sınıfları birleştiren birçok müşterek özleyişler doğar. Bizzat hayat ve günlük tecrübe, insanların hür ve aydınlık bir hayata kavuşabilmeleri için cemiyetin ne gibi belâlardan kurtarılması gerektiğini işçilere ve çalışan sınıflara gösterir.

Büyük kısmı itibariyle müşterek olan bazı hayat şartları, çağdaş işçi sınıfının idealleriyle geçmişin çalışan kitlelerinin idealleri arasında bir silsile bağı (filiation) meydana getirmiştir. Bu ideallerin hepsi de sömürücülere karşı sınıf mücadelesi zemini üzerinde, emekçilerin menfaatlerinin korunması zemini üzerinde doğmuştur. Tarihî materyalizm, cihan medeniyetinin büyük gelişme yolu dışında ortaya çıkmış sekter bir doktrin değildir. Bu yalnız onun felsefesi ve ekonomi politiği, yani dünya ilminin ge-

nel gelişme bilânçosu için değil, fakat sosyalizm hakkındaki telâkkileri için de böyledir. Bu telâkkiler, geçmişin çalışan kitlelerinin ve ilerici sınıflarının ideal'indeki en iyi, en terakkiperver tarafları dile getirir. Sosyalizm, insanlığın uzun ve zahmetli tarihî boyunca beslemiş olduğu en asil ümitlerin cisimleşmiş şeklidir.

Bu, elbette ki, tarihî materyalizmin sosyal ilerleme hakkındaki ilmî telâkkilerinin geçmişteki ve şimdiki çalışan sınıfların bütün ümitlerini içine aldığı mânasına gelmez. Proleter olmıyan tabakaların ideal sosyal rejim hakkında tasarladıkları fikir, işçi sınıfı için kabul edilmesi imkânsız birçok unsurları ihtiva eder. Tarihî materyalizmin bu yanlış, ütopik unsurları mutlaka bertaraf etmesi veya hiç olmazsa tenkitçi bir zihniyetle yeniden elden geçirmesi gerekir.

Tarihî materyalizmin ideali için ayırdedici olan husus, bu ideal'in dindarca dileklere değil, sosyal tekâmülün yakın bir gelecekteki safhaları hakkında *ilmî öngörüş*'e dayanmasıdır. Sosyal gelişme kanunlarının derin bilgisi üzerine temel atan tarihî materyalizm teorisi daha iyi bir gelecek ve âdil bir hayat hakkında insanlar tarafından yüzlerce yıldan beri beslenen bir hülyayı kesin bir inanç haline, sosyal oluş (devenir social)'un [belli] bir merhalesi hakkındaki [ilmî] bilgi haline getirir. Öyle bir merhale ki, tarihî kanunlar, istihsal kuvvetleri ile istihsal münasebetlerinin, çağdaş cemiyetteki sınıf mücadelelerinin objektif prosesüsü bizi zaruretle oraya vardırmıştır.

Bu merhaleye varıncaya kadar, bazı sömürme ve kulluk şekillerinin yerine başkalarını koymaktan başka bir şey yapmamış olan tarihî kanunların, neden dolayı şimdi insanların en aziz özleyişlerinin gerçekleşmesini mümkün kıldığı sorusu akla gelebilir. Acaba bu bir tesadüf eseri veya mutlu bir rastlayış mıdır?

Hayır, bu bir tesadüf eseri değildir. Yukarıda görüldüğü gibi, emekçilerin aydın bir geleceğe dair hayalleri muayyen bir maddî zemin üzerinde doğmuş, onların sömürücü cemiyet içindeki yaşama şartları tarafından meydana getirilmiştir. Çalışan sınıfların sosyal idealleri,

esas itibariyle, daima onların sömürücü sistemde maruz kaldıkları sefalet ve felâketlerden kurtulma ümidine bağlı bulunuyordu. Bunun için, kanunlar tarafından idare edilen sosyal tekâmül bu simtemin değiştirilmesini günün meselesi olarak ortaya koyduğu zaman, işçi sınıfının ve bütün emekçilerin ideallerinin gerçekleştirilmesi mümkün ve zarurî hale gelir, ütopik bir hayal olmaktan çıkıp ilmî esasa dayanan bir öngörüş şeklini alır.

"Ne yana baksak ve her adımda insanlığın *bugünden* mükemmel surette başarabileceği işlerle karşılaşırız. Bu işlerin başarılmasına engel olan kapitalizmdir. Kapitalizm, hesaba sığmıyacak kadar çok hazineler yığmış ve insanları bu hazinelerin *kölesi* haline getirmiştir. Kapitalizm en karışık teknik problemleri çözmüştür, fakat bunu yaparken sayılamıyacak kadar çok insanı sefalet ve cehalet içinde tutması ve bir avuç milyonerin ahmakça cimriliği bu teknik terakkilerin değerlendirilmesine mâni olmuştur.

Kapitalist düzende medeniyet, hürriyet ve servet, hem kendi kendisini soysuzlaştıran, hem de taze ve genç olan her şeyi yaşamaktan alakoyan tıkabasa doymuş bir para babasını andırır.

Fakat, genç olan büyümektedir ve her şeye rağmen galip gelecektir."

Tarih bu sözleri doğrulamış bulunuyor. Emekçilerin uzun zamandan beri hayal ettikleri birçok şeylerin sosyalist cemiyette gerçekleşeceği ispat edilmiştir. Sosyalizmin zaferi insanın insan tarafından sömürülmesine, milletlerin ezilmesine, kitlelerin sefaletine her zaman için son verir; şahsiyetin inkişafı, demokrasinin gelişmesi, v.s. için o vakte kadar görülmedik imkânlar yaratır.

İşçi sınıfının sosyalist ideallerinin en geniş halk kitleleri için, sosyal durumları ne olursa olsun bütün ilerici insanlar için fevkalâde bir çekici kuvvete sahip olması işte bu yüzdendir. Bu özleyişler, bütün emekçilerin ümitlerinin gerçekleşmesine götüren biricik yolun sosyalizm olduğunu

anlayan gittikçe artan sayıda insanlarca paylaşılmaktadır.

Terakki ve sosyalizm kuvvetlerinin kazandıkları muazzam başarıların, ancak bu şekilde izah edilebileceğini ve, dolayısıyle, sosyalizme karşı ancak bazı "yaratıcı fikirler" ve "asil idealler" ileri sürerek savaşılabileceğini mürteci burjuvazinin dik kafalı idarecilerinden birçoğu anlamağa başlıyorlar.

Fakat, mürteci burjuvazinin geniş halk kitlelerini cezbedecek güçte gayeleri yoktur ve olamaz da. Bunun için, o, apaçık yalanlara başvurmaktan, burjuvazinin henüz inkılâpçı bir sınıf olduğu zamanlara ait olup artık ona yabancılaşmış, onun tarafından ihanete uğramış burjuva demokratik ideallerine el atmaktan hiç kaçınmaz; yahut da çalışan kitlelerin kurtuluş mücadelesi gayelerine sahip çıkmağa kalkışır. Demokrasi, hümanizm, hürriyet, medeniyet, barış kelimelerini burjuva propagandacıları ağızlarından düşürmezler. Halbuki, tarihin gösterdiği gibi, emperyalizm gerçekte barışın, halklar arasında eşitliğin, hürriyet ve demokrasinin, hümanizmin ve medeniyetin en büyük düşmanıdır.

Sosyalistler, insanları mistifiye etmek için, sömürücü rejimin insanlığa aykırı düzenini bir "ideal" düzen gibi göstermek için yapılan bu teşebbüslere karşı daima mücadele etmişlerdir. Sosyalizmin muarızları, onların bu mücadelesini, insanlığın çoğunluğu tarafından beslenen ümitlere karşı yürütülen bir aksiyon gibi göstermeyi pek isterler. Ama bu göze batan bir yalandan, bir iftiradan başka bir şey değildir.

Sosyalistler burjuva demokrasisinin yalanını açığa vurmak suretiyle, demokrasinin imanlı savunucuları olduklarını gösterirler. Sosyalistler *burjuvazinin* anladığı mânada demokrasiye karşıdırlar, çünkü onlar *hakikî* demokrasiden, ancak istismar düzeninin sona ermesiyle elde edilebilecek olan halk yararına demokrasiden yanadırlar. Sosyalistler, *burjuva* hümanizmi mistifikasyonunun iç yüzünü açığa çıkarırlarken, genel olarak hümanizme karşı mücadele etmeyip, sosyalizmde tecessüm eden hakikî

hümanizm için mücadele ederler. Burjuva ferdiyetçiliğine karşı çıkarken de, sosyalistler insan şahsiyetinin değer, haysiyet ve hürriyetini aslâ küçümsemezler; ancak, ferdin cemiyetle, halk kitleleriyle zıtlaştırılmasını, burjuva "şahsiyeti"ne yüzlerce ve binlerce başka şahsiyeti ezmek, boğmak pahasına gelişme hakkı tanımak teşebbüslerini reddederler.

Sosyalist ve işçi partileri, kapitalist boyunduruk ve sömürme zincirlerini şirin göstermeğe uğraşan gerici propagandanın yalancılığını açığa vurmakla, sosyal ilerleme mücadelesine çok büyük bir hizmette bulunurlar. "Tenkit, zinciri örten yapma çiçekleri yolup attı; insanoğlu kaba ve ıstıraplı zinciri taşısın diye değil, bu zinciri kırsın ve canlı çiçekleri toplasın diye." (1)

Devrimizde, en yüksek düşünceli kafaların hayal etmiş olduğu en ışıklı ideallerin gerçekleşmesi için artık yol açılmış bulunuyor. Bu yol cemiyetin her şeyden önce sosyalist bir temel üzerinde yeniden kurulmasıdır.

(1) K. M a r x, *Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie*. (Deutsch-französische Jahrbücher, Paris 1844.

İÇİNDEKİLER

Bölüm I

TARİHİ MATERYALİZMİN MAHİYETİ

Editörün notu 7

1. **Sosyal teorilerde inkılâp yapan bir buluş** 11

2. **Cemiyetin maddi temeli istihsal tarzıdır.** 14
   İstihsal nasıl gelişir 17
   İstihsal kuvvetleri ile istihsal münasebetleri arasındaki karşılıklı tesir 18

3. **Temel ve üstyapı** 20

4. **Sosyal ve ekonomik formasyonların gelişmesi ve teselsülü (ardarda gelişi) olarak tarih** 24
   İptidai komünote 25
   Kölelik rejimi 27
   Feodal rejim 29
   Kapitalist rejim 33
   Sosyalist rejim 34

5. **Tarihi zaruret ve insanların şuurlu faaliyeti** 36
   Sosyal kanunlar nasıl işler 36
   Sosyal tekâmülde fikirlerin rolü 39
   Sosyal tekâmülde spontanelik (kendiliğindenlik) ve şuur 41
   Sosyal tekâmül kanunlarının bilgisi 43

6. **Burjuva sosyolojisinin çürüklüğü** 45
   Tarihi kanunların verdiği korku 45
   İzah yerine tasvir 46
   Bir genel teori peşinde . . . 48

7. Tarihi materyalizmin diğer sosyal ilimler ve pratik için taşıdığı önem 51
Tarihi materyalizm ve sosyal ilimler 51
İlmi öngörüş 52
Tarihi materyalizm ve işçi hareketinin pratiği 53

Bölüm II

SINIFLAR VE SINIF MÜCADELELERİ

1. Sınıf ayrılıklarının mahiyeti ve sınıflar arasındaki münasebetler 57
Sınıf ve millet 59
Cemiyetlerin sınıflara bölünmesi geçici bir tarihi hâdisedir 61
Cemiyetin sınıfi yapısı 62
Burjuva cemiyetindeki sınıflar 63

2. Sömürücü cemiyette gelişmenin itici kuvveti sınıf mücadeleleridir. 67

3. Proletaryanın sınıf mücadelesinin esas şekilleri 67
Ekonomik mücadele 68
İdeolojik mücadele 69
Politik mücadele 73

Bölüm III

HALK KİTLELERİNİN VE SAHISLARIN TARİHTEKİ ROLÜ

1. Tarihi yapan halk kitleleridir 78
Halk kitlelerinin istihsal faaliyeti cemiyetin yaşama ve gelişmesinin kesin şartıdır 78
Halk kitleleri ve politika 79
Kültürün gelişip çiçeklenmesinde halk kitlelerinin rolü 81
Tarihte halk kitlelerinin kesin rolü hakkındaki materyalist tezin önemi 83

2. Tarihte şahsın rolü 84
idarecilerin faaliyeti tarihi prosesüsün zaruri bir unsurudur 84
Seçkin tarihi şahsiyetlerin kuvveti nereden gelir 85
Sosyal ihtiyaçlar ve büyük adamlar 87
Şahısları putlaştırma tarihi materyalizme aykırıdır 89

3. Çağımızda halk kitlelerinin sosyal ve politik hayattaki rolü . . 91
Halk kitlelerinin politik alanda rolünün artması 91
Halk kitleleri zamanımızın kesin politik kuvvetidir. 92

B ö l ü m IV

SOSYAL İLERLEME

1. Sosyal tekâmülün yükselici karakteri 99
İlerlemenin kıstasları 99
Emperyalist burjuvazinin ideolojisi ilerlemeye düşmandır 102

2. Sömürücü cemiyette ve sosyalist rejimde sosyal ilerleme . . . 106
Kapitalist rejimde ilerlemenin tezatları . 108
Sosyalist rejimde ilerleme 110

3. Tarihi materyalizm ve sosyal ilerleme anlayışları . 113
İçindekiler 119

Diyalektik Materyalizm

Kuusinen

Çev : K. Sahir Sel

Fiatı : 7,5 lira

SOSYAL YAYINLAR, sosyalist dünya görüşünün temel felsefi hakkında özlü bilgiler taşıyan bu kitabı yayımlamakla düşünce hayatımızın önemli bir ihtiyacını karşıladığına inanmaktadır.

Sosyalist dünya görüşünün temelindeki felsefe, âlemin maddî bir mahiyeti olduğuna, tabiatın, tabiat prosesüslerinin ve kanunlarının objektif bir gerekçeliği bulunduğuna, ezeli ve ebediliğine (yaratılmamışlığına) ve insan aklı tarafından bilinebileceğine inanır. Bu bakımdan, bu felsefe ile ilim zihniyeti arasında tam bir beraberlik vardır. Her ikisi de materyalisttirler. Ancak, tabiat ilimleri için spontane bir karakter taşıyan materyalizm, sosyalist dünya görünüşünde teorik olarak derinden işlenmiş, şuurlu bir karakter kazanır.

Bu materyalizmi daha önceki materyalizmlerden ayıran esaslı nokta, maddeyi, objektif varlığı, olup bitmiş, âtıl bir surette değil de -tabiat ilimlerinin en son verilerine dayanarak- devamlı hareket, oluş ve gelişiş içinde görmesidir. Ve ona göre, madde bu hareket ve gelişme gücünü herhangi bir başka varlıktan değil, kendi kendisinden, kendi iç tezatlarından alır. Bunun için, sosyalist dünya görüşünün temel felsefesi bütün madde âleminin (tabiat ve insan cemiyetinin) en genel hareket ve gelişme kanunlarının ilmini de kaplar, yani aynı zamanda diyalektikçidir. Materyalizm ve materyalist diyalektik aynı bir felsefenin ayrılmaz iki veçhesidirler.

Genel oluş kanunlarının bilgisi, geçmişin aydınlatılmasını, şimdi'nin anlaşılmasını ve geleceğin önceden görülmesini mümkün kılar. Bu itibarla, diyalektik, bir teorik tahlil metodu olduğu kadar, bu tahlilin neticelerine dayanan bir pratik aksiyon metodudur da.

Nihayet, insan düşüncesi, son tahlilde, objektif gerçeğin, maddî âlemin insan beyninde nev'i şahsına has bir aksi olduğuna göre,

diyalektik aynı zamanda, bizzat düşüncenin en genel kanunlarının ilmi, sosyalizmin temel felsefesinin bilgi teorisidir.

Materyalizm, diyaletktik ve **bilgi teorisi** hakkında, okuyucularımız bu kitapta oldukça etraflı bilgiler bulacaklardır. Kitabın bir özelliği de, anlatışta sırası düştükçe, materyalizm ve diyalektiğe karşı olan felsefe cereyanlarını ele alıp bunların kıvamsızlığını açık, kesin ve mantıki bir şekilde ortaya koymasıdır.

Bu bakımdan, diyalektik materyalizmin nasıl bir felsefe olduğunu bilmek isteyen okuyucularımız kadar, bu felsefeyi tenkit etmek isteyenlerin de bu kitaptan faydalanabileceklerini söyleyebiliriz. Belki bu suretle bu tenkitler, diyalektik materyalizm tarafından zaten temelinden çürütülmüş bazı felsefe ekollerinin antimateryalist ve antidiyalektik fikirlerinin soluk kopyaları olmaktan çıkarak bir seviye kazanmak imkânını bulabilirler.

tarihi materyalizm

SOSYAL YAYINLAR, okuyucuları tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmış olan, Kuusinen'in **DİYALEKTİK MATERYALİZM**'inden sonra, aynı yazarın **TARİHİ MATERYALİZM**'ini de dilimize kazandırmış bulunuyor. Tarihî materyalizm, sosyalist dünya görüşünün temel felsefesi diyalektik materyalizmin insan cemiyetine ve bu cemiyetin tarihine tatbik edilmiş şekli, bu felsenin tabiî bir uzantısıdır. Materyalist anlayışın tarih alanına tatbiki işi Marx ve Engels tarafından başarılmıştır. Bu iki düşünürden önce, materyalist felsefe birçok değerli temsilcilere sahip olmuşsa da, bunlardan hiçbiri bu felsefeyi konsekan bir şekilde tarih ve cemiyet alanına yayamamışlar, hattâ bu yolda giriştikleri teşebbüslerde gayrı ilmî, idealist yollara sapmışlardır.

Okuyucularımız, Marx ve Engels'in olgunlaşmış tarih ve cemiyet hadiselerinden yararlanmak suretiyle, bu işi nasıl başardıklarını Kuusinen'in yetkili kaleminden öğreneceklerdir.

Materyalist anlayışın temel prensiplerine sadık bir şekilde tarih ve cemiyet alanına tatbik edilmesi, astronomi, fizik, kimya ve biyolojiden sonra cemiyet ilminin de felsefeden koparak bağımsız bir ilim haline gelmesini sağlamış, sosyal tekâmülün genel objektif kanunlarının keşfedilmesine yol açmıştır. Bu suretle, insanlar, ilk defa, bu kanunların bilgisine dayanarak kendi tarihlerini tam bir şuurla, menfaatlerine en uygun gelecek şekilde yapmak imkânına kavuşmuşlardır.

Okuyucularımız, **DİYALEKTİK MATERYALİZM**'de olduğu gibi bu kitapta da, konuların müsbet ekspozesi ile birlikte, burjuva filozof ve sosyologlarının görüşlerinin tenkidini bulacak ve bunlar tarafından ileri sürülen çeşitli "reddiyeler" hakkında bizat hüküm vermek imkânına kavuşacaklardır.

SOSYAL YAYINLAR — Cağaloğlu, Servili Mescit sokak, Kurt İşhanı 107 - Istanbul
P. K. 716 - Istanbul
Tel: 271075

BOZAK Matbaası — İstanbul — 22 57 26